

broedvogels **GREVELINGEN – 2013**

BMP-plots
Kustbroedvogels

Broedvogels GREVELINGEN – 2013

- BMP-plot inventarisatie
- Kustbroedvogels

veldwerk:

BMP-plots: Mark Hoekstein (bureau: Het Zeeuws Alternatief): BMP-plot 3, 5, 6 en 7.

Kees de Kraker (bureau Sandvicensis): BMP-plot 1 en 2

René van Loo (Staatsbosbeheer): BMP-plot 4 en 8

kustvogels: Mark Hoekstein, Sander Lilipaly, Rob Strucker, Pim Wolf (allen DPM in opdracht Waterdienst Rijkswaterstaat), René van Loo en Kees de Kraker

rapportage en foto's: Kees de Kraker

Ecologisch adviesbureau SANDVICENSIS

Burghse ring 20

4328 LL Burgh-Haamstede

tel. 06-21696417 / 0111 - 653495

krakertjes@zeelandnet.nl

SANDVICENSIS – januari 2014

Overname van gegevens met bronvermelding toegestaan

Opdrachtgever: Staatsbosbeheer, Regio Zuid

Contactpersoon: William van der Hulle, opzichter Grevelingen

Haven van Bommenede 1

4316 PC Zonnemaire

Wijze van citeren: Kraker, C. de, 2014. Broedvogels Grevelingen – 2013. Ecologisch adviesbureau Sandvicensis, Burgh-Haamstede.

Dit rapport is ook digitaal beschikbaar als pdf-bestand.

Op verzoek krijgt u het toegezonden.

Omslag:

Boven: De Zomertortel is een schaarse broedvogel in de struweelgebieden van de Grevelingen.

Onder: Op het eiland Dwars in de Weg is er een flinke kolonie van Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw. Op de achtergrond de Stampersplaat. Tot de vierde week van mei zijn Rotganzen in de Grevelingen aanwezig.

Figuur 1. De Grevelingen bestaat voor een groot deel uit grootschalig open (zout) water. Bij storm kunnen de golven nog flink oplopen. Ouddorp, 15 juni 2013.

Broedvogels GREVELINGEN

2013

BMP-plot inventarisatie & Kustbroedvogels

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Samenvatting, aanbevelingen	6
3. Opzet van de broedvogelinventarisaties	8
Ligging en karakterisering BMP-plots	10
Roofvogelkaart Grevelingen 2013	11

4. Resultaten BMP-plots 2013

Algemeen overzicht	11
◆ 1. Hompelvoet	20
◆ 2. Veermansplaat	22
◆ 3. Slikken van Bommenede	24
◆ 4. Kabellaarsbank	26
◆ 5. Plasjes De Punt	28
◆ 6. Slik De Kil	30
◆ 7. Slikken van Flakkee-Noord	32
◆ 8. Slikken van Flakkee-Zuid	34
Bijlagen BMP-plots	
1. Inventarisatiegegevens BMP-plots	36
2. Aanvullende waarnemingen	38

5. Kustbroedvogels in 2013

Bespreking resultaten	41
Kustvogels en peilbeheer	52
Achtergrondgegevens	54

6. Literatuuropgave	54
----------------------------	-----------

1. Inleiding

Wat betreft inventarisatie van broedvogels en het tellen van watervogels heeft het natuurbeheer van de Grevelingen een traditie hoog te houden. Hoewel sinds 2000 niet alle soorten in het hele gebied nog jaarlijks worden gevolgd, is dat voor sommige delen en de kustbroedvogels nog steeds het geval.

In 2000 werd een aanvang gemaakt met een gewijzigde opzet van de broedvogelinventarisaties in het Grevelingenbekken zoals die sinds de afdamming van het gebied in 1971 plaatsvonden (zie blz. 8). Jaarlijks worden de resultaten van de inventarisaties in een rapport vastgelegd. Hiermee wordt een overzicht gekregen hoe de ontwikkeling van het gebied voor broedvogels uitpakt. Enerzijds dient dit een algemeen wetenschappelijk belang en anderzijds verschaft het de beheerder – Staatsbosbeheer – informatie over het belang van het gebied en de kwaliteit van het beheer. Het rapport dient als basis en motor voor concrete beheermaatregelen. Door meteen verslag te doen wordt niet achter de feiten aan gelopen. Omdat de gegevens deel uitmaken van een lange reeks uit voorgaande jaren vallen afwijkingen meer op en kunnen bepaalde ontwikkelingen beter begrepen worden.

Het broedseizoen 2013 week opvallend af van andere jaren door het langdurig koude voorjaar. Dit was van grote invloed op de ontwikkeling van de vegetatie, de activiteit van insecten en het broedbegin van vogels. Vermoedelijk heeft het gure weer ook een negatieve invloed op het broedsucces gehad.

Bij koude of winderige omstandigheden is er vaak minder zangactiviteit bij vogels, zodat het inventarisatiebeeld voor sommige zangvogels misschien iets te somber is.

Kustbroedvogels worden in samenwerking met de medewerkers van Delta Project Management (in opdracht van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening) wel jaarlijks in heel de Grevelingen onderzocht. Kustbroedvogels vormen een belangrijke doelgroep voor het beheer.

In deze rapportage wordt meer dan in vorige rapporten aandacht besteed aan het peilbeheer, omdat besluiten over een toekomstige invoering van getij grote consequenties voor kustbroedvogels zullen hebben.

Figuur 2. Handhaving van een lager peil gedurende het broedseizoen is van groot belang voor de beschikbaarheid van broedterrein voor kustvogels. Slik Hompelvoet, juni 2013.

2. Samenvatting en aanbevelingen

BMP-plots

In 2013 werden in de gezamenlijke BMP-plots 80 soorten gevonden, dat is evenveel als in 2012. Van deze 80 soorten staat er bijna een kwart (19) op de Rode Lijst. Nieuwe soorten die nog niet eerder in een van de BMP-plots waren vastgesteld, kwamen er niet bij.

Momenteel beslaan de gegevens van de BMP-plots een periode van veertien jaar. Daarmee is het mogelijk om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling in een bepaald plot en tot op zekere hoogte voor de Grevelingen als geheel. In de periode 2000-2013 lieten 28 soorten een duidelijke toename zien en 16 soorten een afname. Bij die 16 soorten staan vrijwel alle weidevogels, wat dat betreft gaat de landelijke ontwikkeling niet aan de Grevelingen voorbij.

Ten opzichte van het voorgaande jaar namen er evenveel soorten af als toe (34), 12 soorten bleven op het zelfde aantal als in 2012. De toename vond vooral plaats bij de eenden en de meeuwen, terwijl onder de afnemende soorten nogal wat sterns, plevieren, rietzangers en zangvogels van struweel of jong bos zaten. Bij de zangvogels zal de afname deels aan een inventarisatie-effect toe te schrijven zijn en niet geheel aan de werkelijkheid beantwoorden. Dit heeft te maken met ongunstige weersomstandigheden door het gure, langdurig koude voorjaar en op de Slikken-Noord werd een iets kleiner deel van het ontoegankelijke struweel onderzocht als in 2012.

Processen als veroudering en plaatselijk aftakeling van struweel, bosvorming, toename van dood hout, extreme neerslag in mei en juni, laag broedsucces in het extreem droge voorjaar van 2012, sterfte in het winterhalfjaar zijn allemaal zaken die op het aantalsverloop van de broedvogels van invloed waren.

De stippenkaarten met broedterritoria per soort berusten in het archief van het Staatsbosbeheer op Bommenede, waar ook de basisgegevens van voorgaande jaren zijn opgeslagen.

Kustbroedvogels

Kustvogels zijn karakteristiek voor het open landschap langs de kust. Voor de Grevelingen is dit kustlandschap een van de belangrijkste doeltypen. De enorme oppervlakte broedgebied voor pioniersoorten die in 1971 ontstond na het wegvallen van het getij en instellen van een vast peil, is na verloop van tijd door toenemende begroeiing sterk afgenomen. Dit is een natuurlijk proces, maar met zorgvuldig beheer kunnen laag gelegen terreinen, eilandjes en schelpenbanken, langdurig geschikt blijven als broedplaats voor kustvogels als sterns, Kluten en plevieren.

2013

Op zich was 2013 een bijzonder broedseizoen voor de kustbroedvogels vanwege het langdurig koude voorjaar. Daarnaast viel er in mei en juni soms in korte tijd veel neerslag.

Grote Sterns vestigden zich in groot aantal op Markenje (3800), wat dat betreft was het stuivertje wisselen met het nabij gelegen broedgebied op de Scheelhoekkeilanden in het Haringvliet. Gezamenlijk werd voor het noordelijk Deltagebied met 5.333 broedparen het hoogste aantal van de afgelopen 50 jaar, bereikt. Door de slechte weersomstandigheden in mei, kwam een aanzienlijk deel van de legfels voor langere tijd in het water te liggen waardoor ze niet uitkwamen. Ondanks de lage temperatuur van het zeewater waardoor de voedselomstandigheden toch wat minder waren dan gewoonlijk, wisten de sterns het overgrote deel van de kuikens uit de wel uitgekomen eieren groot te brengen.

Het aantal Visdiefjes vertoonde met 702 broedparen eveneens een toename en hoewel het broedsucces niet bijzonder hoog was, was het toch beter dan in veel andere jaren. De Noordse Stern die hier aan de zuidrand van zijn verspreidingsgebied zit, bleef op hetzelfde niveau als in 2012. De Dwergstern is flink afgenomen, wat te maken kan hebben met het beschikbaar komen van nieuw broedgebied op de Tweede Maasvlakte, waar in 2013 veel Dwergsterns geteld werden.

Kluut, Bontbek- en Strandplevier lieten een forse afname zien. In hoeverre die afname beïnvloed is door ongunstige weersomstandigheden zal uit het aantalsverloop in de komende jaren moeten blijken. Mede vanwege de slechte weersomstandigheden was er de laatste jaren een minder goed broedsucces.

Vrijwel alle meeuwen deden het in 2013 daarentegen beter dan in voorgaande jaren, alleen de Stormmeeuw bleef gelijk. Kokmeeuw, Zwartkopmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw en Grote Mantelmeeuw namen toe.

Voor wat betreft de verdeling van de aantallen over de beschikbare broedgebieden zijn er jaarlijks verschuivingen te constateren met name bij de pioniersoorten die gemakkelijk van broedplaats wisselen. Sommige gebieden worden steeds meer geannexeerd door de grotere meeuwen en worden daardoor minder geschikt voor de meer kwetsbare soorten. Verder hebben de Kleine Stampersplaat en Markenje met afslag te kampen en zijn de eilandjes bij de Kabbelaarsbank niet aantrekkelijk vanwege de aanwezigheid van predatoren. Het verdiepen van de geul rond het broedeiland op de Slikken van Bommenede laat positieve resultaten zien, maar het vorig jaar gepleegde herstel van een hoger gelegen

strook zand achter de vooroeververdediging bij de Veermansplaat bleek vergeefse moeite: het zand verdween weer in de golven vanwege langdurig harde oostenwind.

De Grevelingen was in 2013 in internationaal opzicht van belang als broedgebied voor Strandplevier, Grote Stern en Dwergstern. Verder was het gebied in nationaal opzicht van belang voor Kluut, Bontbekplevier, Zwartkopmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Grote Mantelmeeuw, Visdief en Noordse Stern.

Aanbevelingen

(Veel aanbevelingen uit voorgaande verslagen zijn nog onverminderd van kracht en worden hier daarom nog eens herhaald)

BMP-plots

- Uitvoering van de eerder gedane aanbeveling met betrekking tot de Slikken van Flakkee-Zuid (herstel van oude krekens, graven van drinkputten op het hoger gelegen deel "de ganzewei") ten behoeve van broedvogels als Slobeend, Tureluur, Grutto, ganzen en allerlei vogels buiten het broedseizoen, lijkt nog steeds zinvol.
- De groeiende Aalscholverkolonie op De Punt zal in combinatie met de daar gevestigde Blauwe Reigers in toenemende mate aantrekkelijk worden voor andere viseters als Lepelaar en zilverreigers. Met het oog op deze belangen is het van belang dat recreatieve bebouwing of infrastructuur op voldoende afstand blijft. Daarnaast moet bij naburige werkzaamheden rekening gehouden met het broedseizoen, dat voor Aalscholvers en reigers al vroeg in februari begint.

Kustbroedvogels

- Het is duidelijk dat goede resultaten van kustbroedvogels in de Grevelingen niet mogelijk zijn zonder het sturen op een iets lager peil gedurende het broedseizoen. Handhaving van het lagere peil vanaf half april tot half juli wordt nu als standaardprocedure door Rijkswaterstaat gehanteerd. De laatste jaren zijn de peilmarges (peil tussen -10 en -30 cm NAP) goed benut. Verruiming van de peilmarges is gewenst (zie blz. 52 peilbeheer). Het volgende beheer wordt aanbevolen:
Een peil dat gedurende de broedtijd tussen -22 en -30 cm NAP schommelt en daarbuiten tussen -25 en 0 cm NAP, met incidenteel (tweemaal enkele dagen: namelijk begin augustus en begin maart) hogere waterstanden tot +5 cm NAP lijkt voor duurzame aanwezigheid van kustvogelbroedterrein ideaal. Een dergelijk peilbeheer vereist bovendien geen aanpassingen van de bestaande oeverbescherming en recreatieve infrastructuur, daarom zou hiermee op zijn minst een aantal jaren geëxperimenteerd kunnen worden.
Evenals voorgaande jaren kan hier aan toegevoegd worden dat een aanzienlijke vergroting van de getijdeninvloed zoals in combinatie met een getijdencentrale wordt bepleit, tot een zeer sterke afname van broedterrein en van kustvogels zal leiden. Indien daartoe besloten wordt zal een groot aantal mitigerende maatregelen genomen moeten worden (kosten: wellicht miljoenen). Mitigerende maatregelen moeten als randvoorwaarde bij een besluit tot invoering van getij worden opgenomen, waarbij de omvang en het tijdstip van uitvoering van de noodzakelijke werkzaamheden wordt benoemd. Veel te gemakkelijk wordt aangenomen dat vanzelf wel weer nieuwe geschikte broedlocaties zullen ontstaan.
- In 2011 en 2013 is het lagere peil op 1 april ingegaan. Gezien de positieve uitwerking daarvan op de vestiging van Grote Stern, verdient het aanbeveling om dit als standaardprocedure toe te passen.
- Naast het peilbeheer zijn gerichte maatregelen, zoals het aanbrengen van schelpenvlakken, maaibeheer en isolatie van broedgebied belangrijk. Vanwege de lage ligging is het vaak lastig om werkzaamheden uit te voeren door een natte of te slappe bodem. Alles moet dan ook klaar staan om te kunnen profiteren van droge omstandigheden in de zomer (voorkeur) of bevroren grond in de winter voor maatregelen als het verwijderen van overtollige vegetatie en het opbrengen van schelpen. Een draaiboek van locaties waar schelpen gestort kunnen worden is daarbij wel handig. Maaibeheer liefst zo vlug mogelijk na afloop van het broedseizoen. Begrazing van kustvogelbroedterrein gedurende het broedseizoen moet indien mogelijk vermeden worden.
- Op Markenje is er sprake van voortschrijdende oevererosie. Bij voorkeur zou dit opgelost moeten worden door het opspuiten van zand aan de westzijde. Berijding met machines zou door spoorvorming het natuurlijke karakter van het plaatje sterk aantasten. Steenbestorting tegen de oever moet worden vermeden. Dit trekt Zilvermeeuwen en vormt een schuilplaats voor ratten en marterachtigen. Ook voor de Kleine Stampersplaat zou een slimme vorm van opspuiting of opbrengen van zand een mogelijkheid zijn om nog een gedeelte boven water te houden. Het verdient aanbeveling om dit soort werken met kostenplaatjes in het jaarprogramma op te nemen, zodat uitvoering gewaarborgd is.

3. Opzet van broedvogelinventarisaties in de Grevelingen

(vastgesteld in 1999)

Met de sluiting van de Brouwersdam in 1971 ontstond het Grevelingenmeer. Na het instellen van een vast peil op –20 cm N.A.P. viel een deel van het voormalig intergetijdengebied voorgoed droog. Het merendeel van de drooggevallen gronden kreeg de bestemming natuur (ca. 2700 ha) en wordt sindsdien als zodanig beheerd. Door de terreinbeherende instantie – tot 1975 de Dienst der Domeinen en vanaf 1975 het Staatsbosbeheer (eerst zelfstandig, later in opdracht van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen) – werd in samenwerking met anderen, jaarlijks het hele gebied op broedvogels geïnventariseerd. Op deze wijze is een unieke reeks van gegevens tot stand gekomen, waarin de ontwikkeling van een gebied vanuit de nulsituatie tot een veel complexer geheel is vastgelegd. De resultaten daarvan zijn in een groot aantal rapporten verwerkt.

Sinds het begin van de tellingen is steeds volgens dezelfde methode gewerkt (turfmethode), waardoor de resultaten vergelijkbaar zijn. De resultaten geven een redelijke afspiegeling van de werkelijke aantallen broedvogels daar, waar het open gebied betreft. Voor weinig toegankelijke terreinen als riet, ruigte, struwelen en bossen was de gebruikelijke opzet niet erg geschikt. Bovendien geeft de turfmethode geen inzicht in de verspreiding van vogels in een bepaald gebied, waardoor deze voor het beheer minder bruikbaar zou zijn. Nauwkeuriger en meer informatie wordt verkregen met broedvogelkartering volgens de BMP-methode, deze sluit ook beter aan bij de praktijk elders in den lande. Omdat het ondoenlijk is het hele gebied jaarlijks op deze wijze arbeidsintensieve te inventariseren, is gekozen voor:

1. jaarlijks, inventarisatie van een aantal representatieve proefvlakken volgens de BMP-methode
2. jaarlijks, inventarisatie van kustvogels in heel de Grevelingen
3. 1x per drie jaar, inventarisatie van alle soorten in heel de Grevelingen op dezelfde wijze als tot 1999 gebeurde (3 tellingen, turfmethode). Dus van 1971 t/m 1999 jaarlijks, vervolgens in '02, '05, '08, '11, **2014**
4. op de Hompelvoet en Markenje worden jaarlijks alle broedvogels geïnventariseerd

Enmaals in de drie jaar wordt dus nog op de oude voet verder gegaan, zodat de opgebouwde gegevensreeks, die de ontwikkeling van heel de Grevelingen globaal weergeeft, gecontinueerd wordt. Daarnaast wordt meer detailinformatie verkregen door het nauwkeurig karteren van broedvogels in een aantal geselecteerde gebieden.

Omdat kustvogels vaak sterk geclusterd in wisselende kolonies broeden, heeft het werken met proefvlakken voor deze soorten weinig zin. Voor het beheer van de Grevelingen vormen kustvogels een zeer belangrijke doelgroep. Jaarlijks worden gegevens van alle broedgevallen van kustvogels in het Deltagebied door de Waterdienst van Rijkswaterstaat verzameld. Deze instantie (voorheen Deltadienst, later RIKZ) was van meet af aan ook betrokken bij de gebruikelijke inventarisaties in de Grevelingen. Vanwege het belang dat alle betrokkenen hechten aan informatie over het jaarlijks verloop van de aantallen broedende kustvogels in het gebied, worden deze nog steeds overal geteld, ook buiten de BMP-plots. In de Grevelingen wordt een deel van deze gegevens in samenwerking met genoemde instantie verzameld.

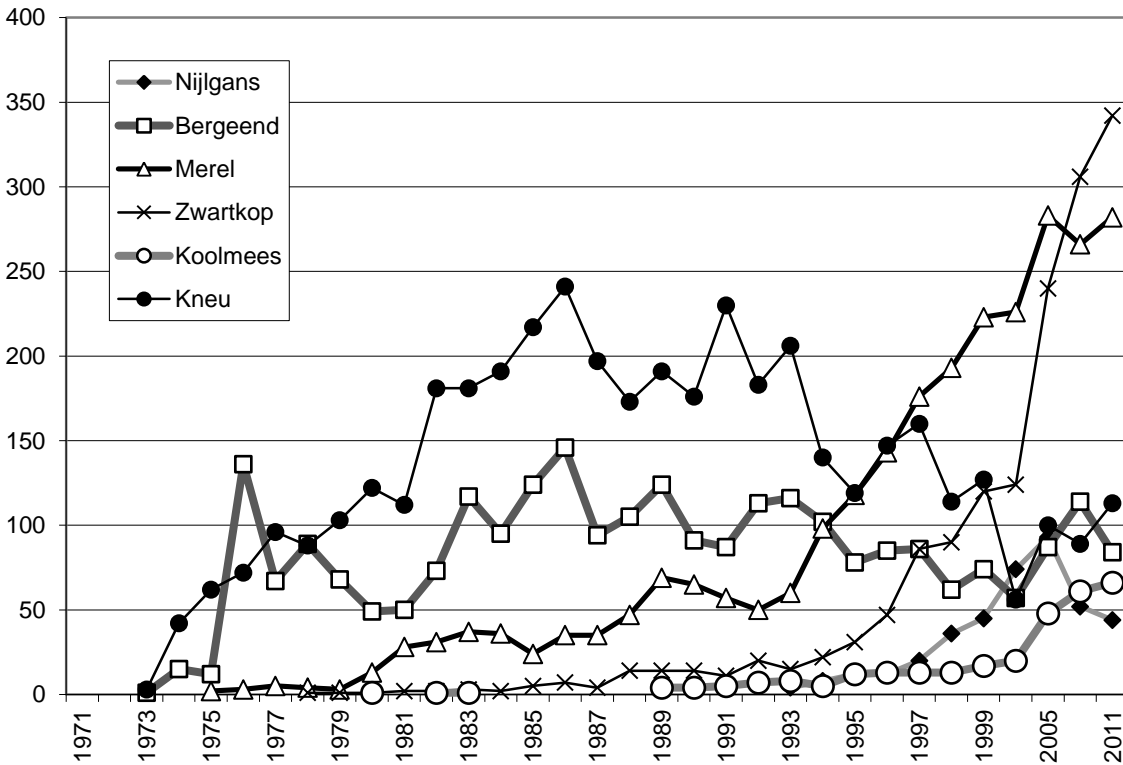
De inventarisatiegegevens van de Hompelvoet en Markenje worden meer uitgebreid vastgelegd in het jaarlijkse rapport van de vogelwachter.

Turfmethode

Alle gebieden worden 3x bezocht (april, mei, juni). Tijdens de inventarisatie worden alle waarnemingen die op een broedgeval / territorium duiden geturfd (per soort bij elkaar opgeteld). Veel soorten worden slechts eenmaal of tweemaal geteld, waarbij de hoogste score (binnen de datumgrenzen) als aantal broedvogels van het geïnventariseerde gebied wordt aangehouden. Door het geringe aantal bezoeken zijn de resultaten, met name in een meer gesloten landschap, sterk afhankelijk van weersomstandigheden en tijdstip van één enkele inventarisatie. Bepaalde soorten kunnen moeilijk vastgesteld worden (o.a. roofvogels, nachtvogels, sommige eenden). De ruimtelijke spreiding van soorten in een bepaald gebied wordt niet vastgelegd. Met relatief weinig inspanning wordt een groot gebied onderzocht.

BMP-Methode (Broedvogel Monitoring Plot)

Gestandaardiseerde methode waarbij verspreid in het broedseizoen een minimum aantal bezoeken aan een bepaald gebied (proefvlak) gebracht wordt en de soorten aan de hand van broedcriteria op kaart worden ingetekend. Na afloop van het broedseizoen worden de verschillende waarnemingen per soort samengevoegd en volgens vastgelegde regels (zoals: aantal waarnemingen binnen bepaalde datumgrenzen), het aantal territoria of broedgevallen vastgesteld. Op de plaats van het broedgeval of in het midden van het territorium komt een stip te staan. De stippenkaart legt dus de verspreiding van een soort in een gebied op overzichtelijke wijze vast. Tegenwoordig kunnen de gegevens ook direct bij Sovon online ingevoerd worden → autoclustering.

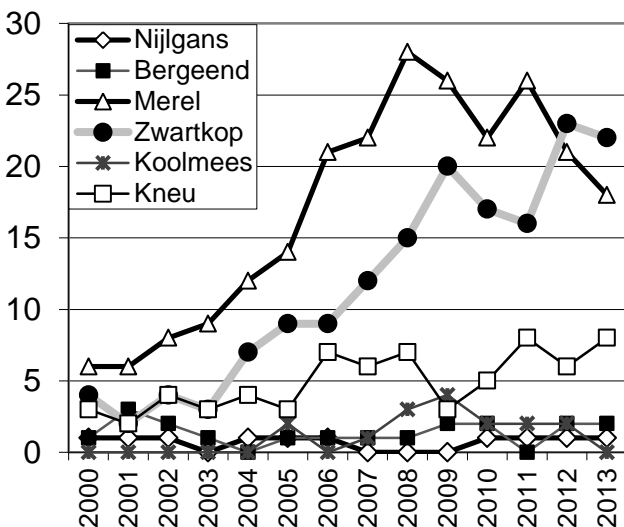
Figuur 3. Aantalsverloop van 6 soorten broedvogels op basis van integrale tellingen in de Grevelingen sinds de afsluiting in 1971. Aantallen t/m 1999 jaarlijks, vervolgens 3-jaarlijks ('02, '05, '08, '11). Voor kustvogels zijn ook na 1999 nog de aantallen voor de Grevelingen op jaarbasis beschikbaar.

Integrale tellingen

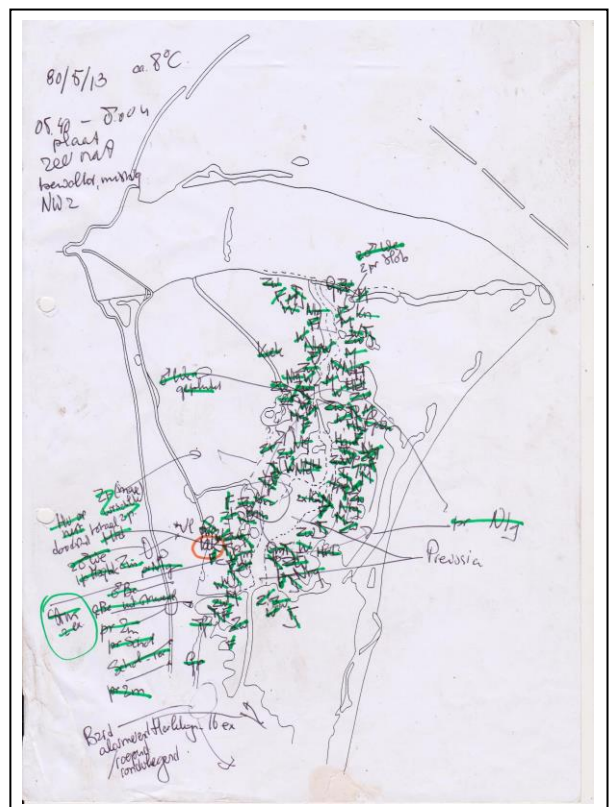
Dankzij de integrale tellingen kan het populatieverloop in heel de Grevelingen van iedere soort sinds de afsluiting (1971) in beeld gebracht worden (Figuur 3). Hierboven het verloop van **Nijlgans** (aanvankelijk een snel stijgende nieuwkomer), **Bergeend** (al vroeg aanwezig, golfbeweging zonder duidelijke trend), **Merel** (trage start sinds 1975, vanaf 1994 snel toenemend), **Zwartkopje** (trage start sinds 1978, na 1993 sterke toename), **Koolmees** (incidenteel aanwezig periode 1980-1990, 1991-2002 langzame toename, na 2002 iets meer toenemend), **Kneu** (1973-1986 sterk toenemend, maximale aantallen 1982-1993, sinds 1994 afnemend met tussentijds wel enig herstel, o.a. in 2005).

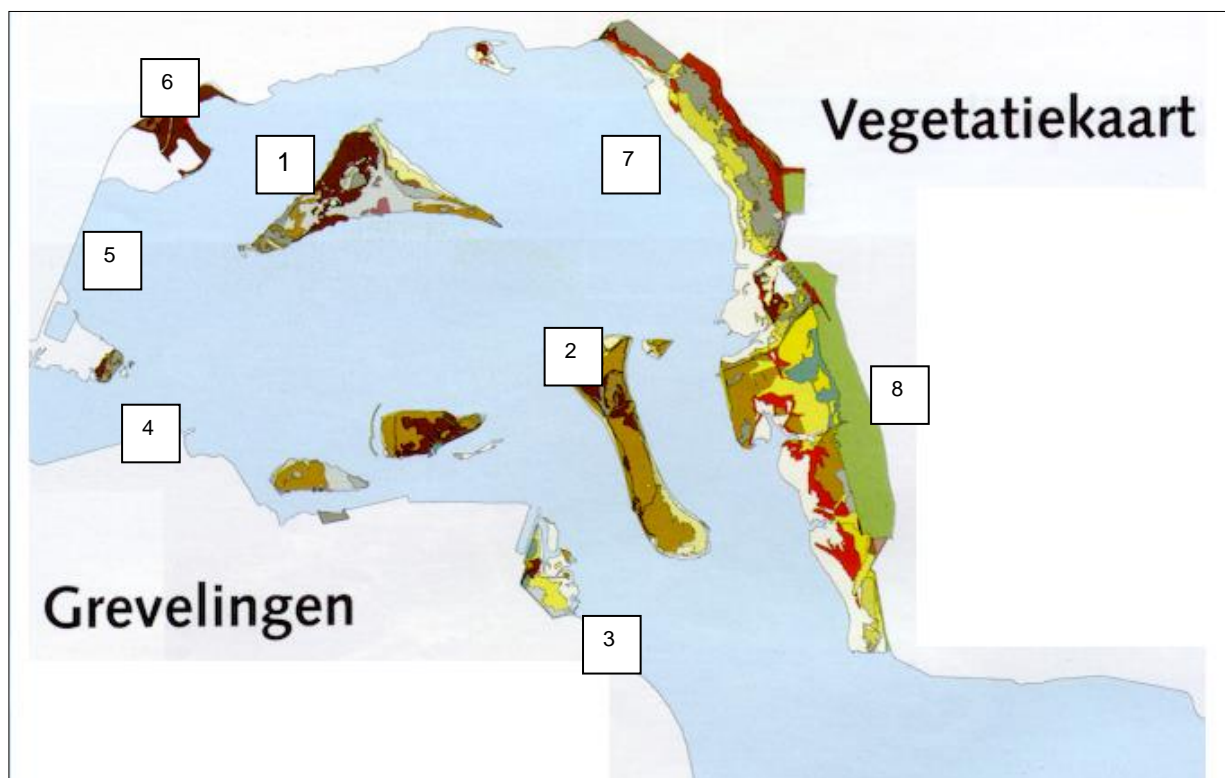
BMP-plots

BMP-plots geven inzicht in vestigingspatroon en aantalsverloop van vogelsoorten binnen een plot.

Figuur 4. boven: Verloop aantal territoria van enkele soorten in het BMP-plot Veermansplaat periode 2000-2013
 rechts: Veldkaart inventarisatie Veermansplaat op 30 mei 2013. De gegevens worden thuis op soortkaarten overgezet, met een kleur die per bezoek verschillend is. Aan het eind van het seizoen worden de territoria vastgesteld aan de hand van de SOVON-criteria.

Figuur 5. Ligging BMP-plots in de Grevelingen; ondergrond vegetatiekaart situatie 1986.

Namen BMP-plots

1. Hompelvoet
2. Veermansplaat
3. Slikken van Bommenede
4. Kabellaarsbank
5. Plasjes de Punt
6. Slik de Kil
7. Slikken van Flakkee-Noord
8. Slikken van Flakkee-Zuid

PP = PlotProfiel

Op basis van Tabel 2 zijn de soorten toebedeeld aan de plots met de hoogste dichtheden per 100 ha. Kleine gebieden scoren daarbij vaak hoog. Bij gebieden die slechts gedeeltelijk onderzocht kunnen worden is de opgegeven dichtheid voor een aantal soorten te laag (Slikken van Flakkee-Noord)

1. **Hompelvoet:** Grauwe Gans, Bergeend, Middelste Zaagbek, Scholekster, Havik, Zilvermeeuw, Winterkoning, Nachtegaal, Merel, Zanglijster, Cetti's Zanger, Spotvogel, Tuinfluiter, Tjiftjaf,
2. **Veermansplaat:** Havik, Houtduif, Zomertortel, Graspieper, Winterkoning, Nachtegaal, Blauwborst, Merel, Braamsluiper, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Kneu
3. **Slikken van Bommenede:** Fazant, Scholekster, Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier, Scholekster, Kievit, Tureluur, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Grote Mantelmeeuw, Visdief, Noordse Stern, Dwergstern, Graspieper, Kneu
4. **Kabellaarsbank:** Wilde Eend, Havik, Sperwer, Buizerd, Waterhoen, Grote mantelmeeuw, Ransuil, Koekoek, Ransuil, Grote Bonte Specht, Heggenmus, Roodborst, Zanglijster, Grasmus, Grauwe Vliegenvanger, Boomkruiper, Staartmees, Pimpelmees, Koolmees, Gaai, Zwarte Kraai, Vink, Kneu
5. **Plasjes de Punt:** Dodaars, Aalscholver, Blauwe Reiger, Grauwe Gans, Krakeend, Slobeend, Tafeleend, Kuifeend, Waterral, Waterhoen, Houtduif, Ransuil, Nachtegaal, Zanglijster, Kleine Karekiet, Spotvogel, Tuinfluiter, Zwartkop, Tjiftjaf, Gaai, Goudvink,
6. **Slik de Kil:** Bergeend, Wilde Eend, Bruine Kiekendief, Fazant, Waterhoen, Meerkoet, Kluut, Kokmeeuw, Zilvermeeuw, Visdief, Ransuil, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Bosrietzanger, Braamsluiper, Ekster, Groenling, Rietgors
7. **Slikken van Flakkee-Noord:** Houtsnip, Turkse Tortel, Graspieper, Blauwborst, Rietzanger, Grasmus, Fitis, Vink, Groenling, Putter (dichtheid per 100 ha van dit plot ligt voor een aantal soorten beneden werkelijke waarde doordat niet heel het gebied geïnventariseerd kan worden)
8. **Slikken van Flakkee-Zuid:** Kievit, Grutto, Veldleeuwerik, Graspieper, Roodborsttapuit

Figuur 6. Verspreiding van roofvogels in de BMP-plots in 2013

Roofvogelkaart Grevelingen 2013

Op provinciaal niveau worden jaarlijks broedgegevens verzameld door Henk Castelijns van de Roofvogelwerkgroep Zeeland. Aangezien de gebieden in de Grevelingen slechts 1x / 3jaar onderzocht worden stonden voor 2013 alleen de gegevens van de BMP-plots ter beschikking. Deze zijn dit jaar niet aangevuld met waarnemingen van buiten deze plots. Het betreft dus geen compleet beeld van de Grevelingen zoals in voorgaande jaren werd gepresenteerd. In 2014 wordt heel de Grevelingen weer onderzocht.

Broedsucces van Bruine Kiekendief voor zover bekend bijzonder mager. Op de Hompelvoet vloog 1 jong uit. De ongunstige weersomstandigheden en het feit dat 2013 een slecht muizenjaar was, kunnen daarbij een rol gespeeld hebben.

De Havik doet het doorgaans vrij goed met dikwijls 2 of 3 uitgevlogen jongen.

Het succes bij de Buizerd is erg wisselend. Op de Veermansplaat werd laat in het broedseizoen gealarmeerd, dus wel jongen. Verder geen gegevens.

Resultaten BMP-plots 2013

Weersomstandigheden in 2013

(neerslaghoeveelheid op Hompelvoet, elders vaak meer regen)

De weersomstandigheden gedurende winter en voorjaar zijn van invloed op de aantallen broedvogels en het broedsucces. Hieronder een korte samenvatting.

winter: van begin januari tot eind maart langdurig koud met regelmatig lichte vorst en sneeuw. Op de ondiepe randen en in luwe hoeken van de Grevelingen lag soms ijs, maar tot verder dichtvriezen kwam het niet.

maart – koud en droog

april – neerslag Hompelvoet - 13 mm, droog, koud en vrij zonnig

mei – neerslag Hompelvoet - 100 mm, guur met lage temperaturen, af en toe veel wind en zware buien

juni – neerslag Hompelvoet - 84 mm koel met weinig warme dagen, af en toe veel wind en flinke buien

juli – neerslag Hompelvoet - 45 mm, tamelijk droog en behoorlijk warm

Vanwege het late koude voorjaar was er een laat broedbegin en werd er tijdens de inventarisaties wegens de gure weersomstandigheden dikwijls maar matig gezongen.

Methodie

Binnen BMP-plots wordt de broedvogelbevolking gedetailleerd en op gestandaardiseerde wijze in kaart gebracht, zoals beschreven op blz. 8.

Enkele opmerkingen bij het totaaloverzicht

Sinds de start van de BMP-plot inventarisaties in 2000 zijn 101 vogelsoorten vastgesteld, waarvan meer dan een kwart op de Rode Lijst (2004) voorkomt. In 2013 werden in de gezamenlijke BMP-plots 80 soorten gevonden. De laatste 6 jaar schommelt het totaal steeds rond dit aantal (Tabel 1), het laagste aantal soorten (71) was in 2005. De laatste drie jaar zijn er geen nieuwe soorten meer vastgesteld. De veranderingen in soorten ten opzichte van 2012 waren gering:

Wel in 2013 maar niet in 2012: **Ransuil**, Witte Kwikstaart

Niet in 2013 maar wel in 2012: Kleine Plevier, **Wielewaal**

Van de in 2013 vastgestelde broedvogelsoorten staan er 19 op de Rode Lijst, waarvan in de categorie: Ernstig bedreigd – 0, Bedreigd – 1, Kwetsbaar – 9 en Gevoelig – 9 (Tabel 2).

Duidelijk beter dan in 2012 scoorden: (14 soorten)

Aalscholver, Bergeend, Wilde Eend, **Slobeend**, Kuifeend, Waterral, Scholekster, Kluut, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, **Grote Mantelmeeuw**, Blauwborst, **Spotvogel**, Putter

Een stuk slechter dan in 2012: (19 soorten)

Strandplevier, Houtsnip, **Visdief**, Noordse Stern, **Dwergstern**, Houtduif, **Zomertortel**, Winterkoning, Roodborst, Zanglijster, Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Grasmus, Tuinfluiter, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees

De lijst met soorten die het slechter deden is wellicht in beperkte mate beïnvloed door het vorig jaar zo benoemde "Onno Boeren-effect". Onno Boeren hielp Mark Hoekstein in 2012 bij de inventarisatie van het BMP-plot Slikken van Flakkee-Noord. Door het dichte struweel werden toen nieuwe paden gevonden waardoor een groter deel van het plot werd gekarteerd dan voorheen het geval was. Dit jaar is op de gebruikelijke wijze gekarteerd zodat de uitkomsten weer vergelijkbaar zijn met voorgaande jaren. Om het aantalsverloop door de jaren heen vast te kunnen stellen is het altijd noodzakelijk dat jaarlijks hetzelfde gedeelte op dezelfde wijze onderzocht wordt.

De weersomstandigheden tijdens de inventarisaties en het bijzondere verloop van het voorjaar 2013 (extreem lang koud) waren vermoedelijk van meer invloed op de getelde aantallen. Vooral de trend op lange termijn is van belang om de ontwikkeling van de soort en geschiktheid van het biotoop ter plaatse goed te kunnen beoordelen. Pas bij een langere reeks met gegevens wordt duidelijk of een soort werkelijk afneemt, toeneemt of een wisselend verloop zonder duidelijke trend laat zien. De gegevens van de acht onderzochte plots beslaan nu een reeks van veertien opeenvolgende jaren en daar valt al heel wat uit op te maken (Tabel 1). Van een aantal soorten wordt hierna het verloop in grafieken weergegeven en van een toelichting voorzien. Overigens is voor nogal wat soorten de winteroverleving, al of niet in Afrika, eveneens een belangrijke factor die bepalend is voor de populatie-ontwikkeling.

Voor het populatieverloop van kustbroedvogels zijn de BMP-plots niet maatgevend. Veel van deze soorten zijn erg mobiel en toename op de ene plaats betekent veelal afname elders. Het verloop van de kustbroedvogels in de Grevelingen wordt besproken in het tweede deel van dit rapport.

Opvallende zaken

De Aalscholverkolonie bij de Plasjes de Punt nam flink in omvang toe (43 →82). Daarmee krijgt de Grevelingen eindelijk een echte kolonie van de grotere viseters en is wellicht op termijn ook zilverreiger en Lepelaar te verwachten.

De broedpopulatie van de Middelste Zaagbek wordt langzaam kleiner. Het geringe broedsucces van de laatste jaren en predatie van adulte vogels zijn de belangrijkste oorzaken.

Wellicht is de terugkeer van de Ransuil te danken aan het feit dat 2012 een bijzonder goed (Veld)muizenjaar was en het broedsucces daardoor hoog. Daarentegen was 2013 een daljaar met heel weinig Veldmuizen. Zodoende spannend of de Ransuil zich het komend jaar op dit niveau zal handhaven. Predatie door Havik op het nest is een belangrijke doodsoorzaak.

De Winterkoning liet een sterke afname zien, wat ongetwijfeld is veroorzaakt door de lang aanhoudende koude periode februari-april 2013.

Spotvogels scoorden in 2013 opvallend beter. Een duidelijke lijn zit daar overigens niet in, het verloop sinds de aanvang van de BMP-plot inventarisaties laat een sterk golvende lijn zien zonder duidelijke toe- of afname. Voor de Grevelingen als geheel bleek in 2011 uit het langjarig verloop van de integrale tellingen wel een toename.

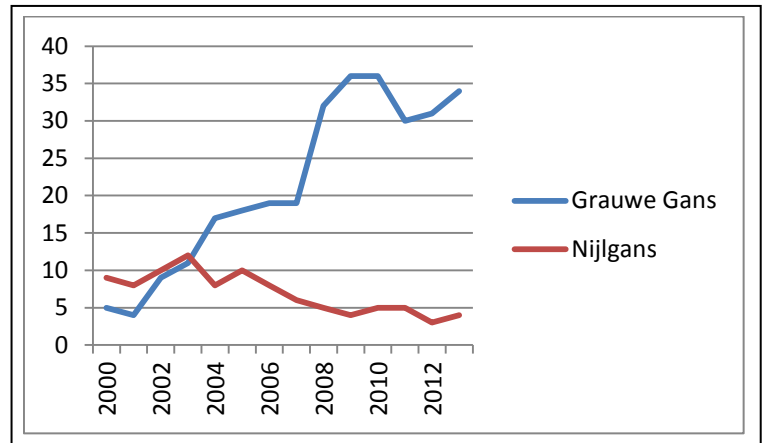
Wielewalen werden in 2013 nergens in de Grevelingen gehoord.

Het aantalsverloop van veel soorten wordt besproken bij de figuren 8-17, verder een grafiek van Veldleeuwierik en Graspieper op blz. 35.

Figuur 8. ganzen

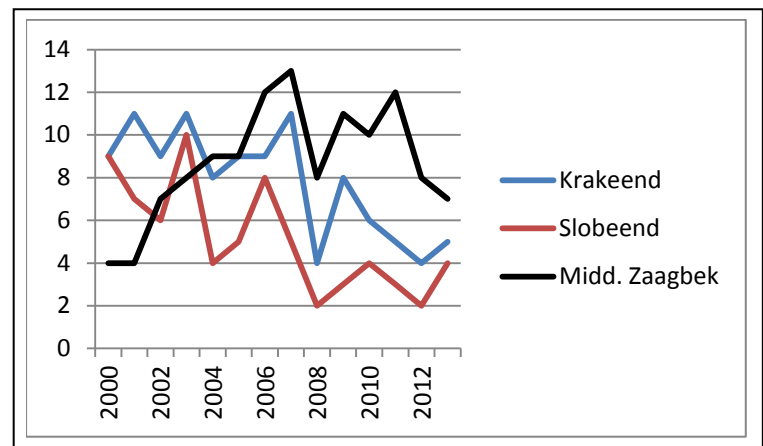
De Nijlgans vertoont een dalende trend. Het broedsucces is laag. Predatie door Havik van zowel jongen als adulten is een factor van betekenis.

De Grauwe Gans nam tot 2009 sterk toe, maar is de laatste vier jaar min of meer stabiel. Een tekort aan geschikt broedbiotoop speelt daarbij een rol. Afschot buiten de broedtijd is mogelijk eveneens van invloed. Omdat de soort behoorlijk mobiel is en sterk geclusterd kan broeden is de ontwikkeling in de BMP-plots niet altijd representatief voor de Grevelingen. Het zelfde geldt voor de Brandgans die nog niet in de BMP-plots vertegenwoordigd is, maar in de Grevelingen wel een toename laat zien.

Figuur 9. eenden

We zien na langdurige afname enig herstel bij Krakeend en Slobeend. Het kan zijn dat deze toename veroorzaakt is door het bijzonder late voorjaar waardoor de aanwezigheid van sommige nog niet broedende paren binnen de datumgrenzen viel. Een schijnbare toename dus. De Middelste Zaagbek nam voor het tweede jaar op rij af en verdween weer als broedvogel uit een aantal plots. Het broedsucces is doorgaans erg laag en vanwege het predatierisico voor vrouwtjes in de broedperiode door Havik is veilige broedgelegenheid schaars. Het broedsucces hangt ook samen met de beschikbaarheid van prooien voor de kuikens. De hoeveelheid Brakwatergrondel, het voornaamste prooidier, is na een droge voorjaar laag en dat was de laatste jaren nogal eens het geval, 2013 was in dat opzicht een beter jaar.

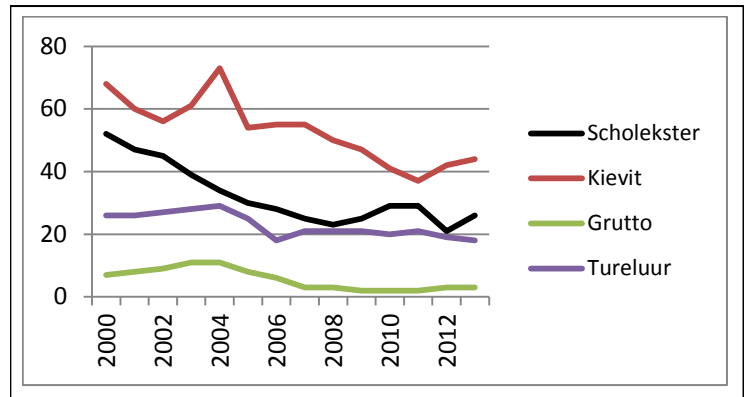

Figuur 7. Inzakkend struweel in BMP-plot 1. Hompelvoet. Het voorheen massieve duindoornstruweel werd geleidelijk minder vitaal en takelde af. Na een aantal jaren met overwoekering door bramen is de duindoorn afgestorven en het struweel ingezakt. Verspreid is er enige opslag van bomen en struiken die nu het landschap bepalen. In het afgetakelde struweel valt momenteel een toename van mossen, kostmossen, varens en paddenstoelen waar te nemen. Met de afname van de bladmassa en het dichte doornstruweel is er duidelijk ook minder voedsel en nestgelegenheid voor allerlei zangertjes.

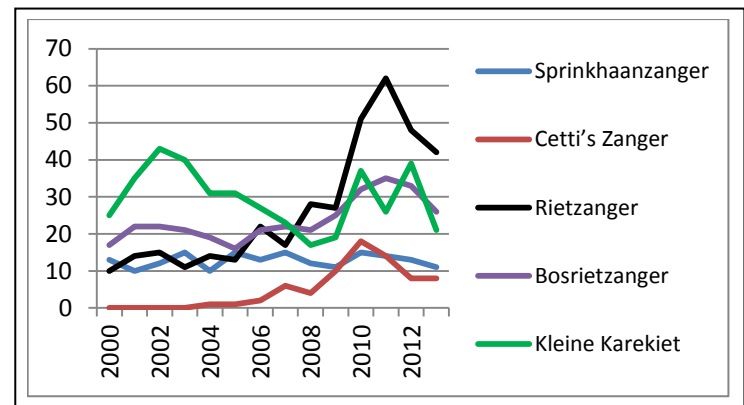
Figuur 10. **weidevogels**

De trend is bij alle soorten negatief al is er bij de meesten de laatste jaren sprake van stabilisatie op een lager niveau. Scholekster en Kievit lieten in 2013 enig herstel zien. De Tureluur zakte wat en de Grutto bleef gelijk, maar daarbij gaat het slechts om 3 broedparen op de Slikken van Flakkee-Zuid. In het verleden bleek dat de trend bij de weidevogels in de BMP-plots niet erg representatief is voor heel de Grevelingen waar het soms duidelijk beter ging. Gezien het aantalsverloop in 2013 op de Hompelvoet en Markenje lijkt het voor een aantal soorten daar juist slechter te gaan.

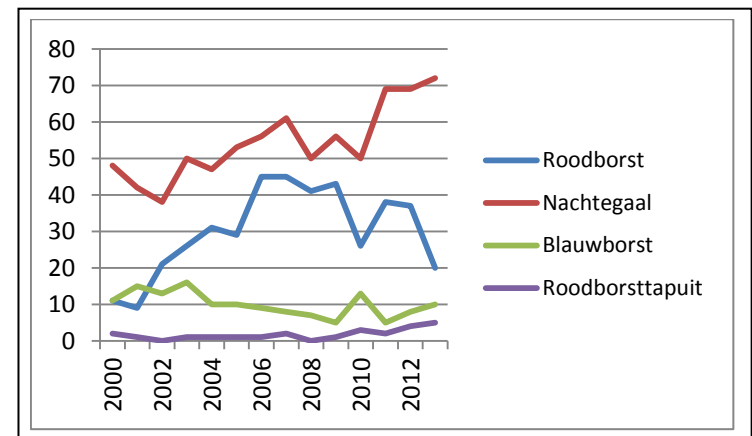
Figuur 11. **rietzangers**

De Rietzanger nam opnieuw af. Onduidelijk of dit wordt veroorzaakt door problemen in het overwinteringsgebied of dat de omstandigheden tijdens het broedseizoen hierin een rol spelen. De Cetti's Zanger is na enkele koudere winters afgenomen maar weet op vaste plekken stand te houden. Na een zachte winter valt wellicht weer een toename te verwachten. De Sprinkhaanzanger laat slechts kleine schommelingen zien en is over de hele periode beschouwd opmerkelijk stabiel, al kan dat voor individuele plots minder het geval zijn. De Bosrietzanger die vooral in ruigtes van wilgenroosjes op de slikken is te vinden, lijkt terug te keren naar het gemiddelde van de eerste tien inventarisatiejaren. Het verloop van de Kleine Karekiet is erg wisselend.

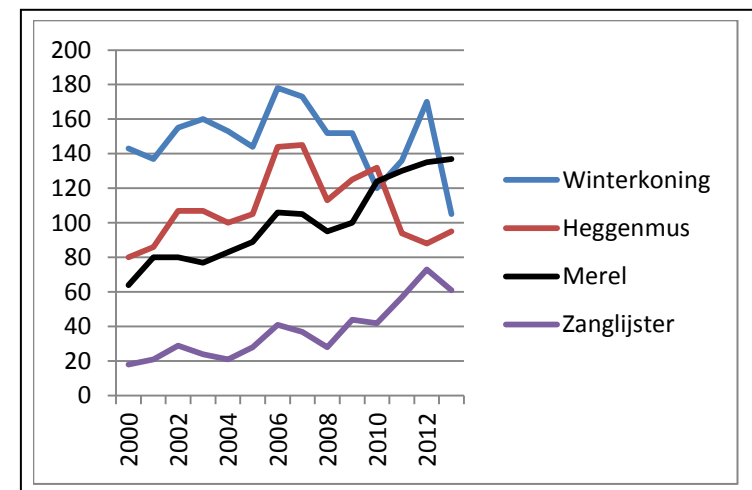
Figuur 12. **nachtegalen**

De Nachtegaal nam in 2013 nog wat toe. Met een dichtheid van rond de 50 paar/100 ha scoort de Nachtegaal in 4 van de 8 plots bijzonder goed. Van zulke dichtheden kunnen ze elders slechts dromen. De Roodborst gaat het opvallend minder voor de wind. Na aanvankelijke toename is de soort uit een aantal plots weer verdwenen of bijna verdwenen. Alleen op de Kabbelaarsbank houdt de soort goed stand. Speelt sterfte in het winterhalfjaar door koude omstandigheden een rol? De Blauwborst handhaaft zich op een laag niveau. Heel voorzichtig deelt de Roodborsttapuit in de Grevelingen in de landelijke toename, waarbij geschikte biotopen steeds meer bezet worden.

Figuur 13. **Winterkoning, Heggenmus, lijsters**

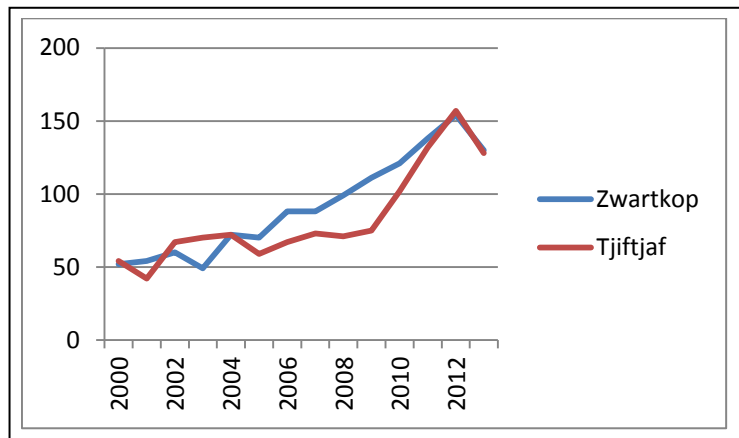
Bij deze groep gaat het om traditionele standvogels. De Winterkoning die bekend staat om de grote fluctuaties als gevolg van koude winters, liet door het langdurig koude voorjaar een flinke dip zien. De Heggenmus lijkt met een min of meer tegengestelde ontwikkeling weer heel anders op de winterkou te reageren. Onduidelijk waar dat aan ligt. Merel en Zanglijster tonen zich in dat opzicht veel minder gevoelig al moest de Zanglijster dit jaar een veer laten. De oorzaak daarvan blijkt de sterke afname op de Slikken van Flakkee-Noord (33 → 13). Op de Hompelvoet, Kabbelaarsbank en Plasjes de Punt werd juist een toename vastgesteld (26 → 35).

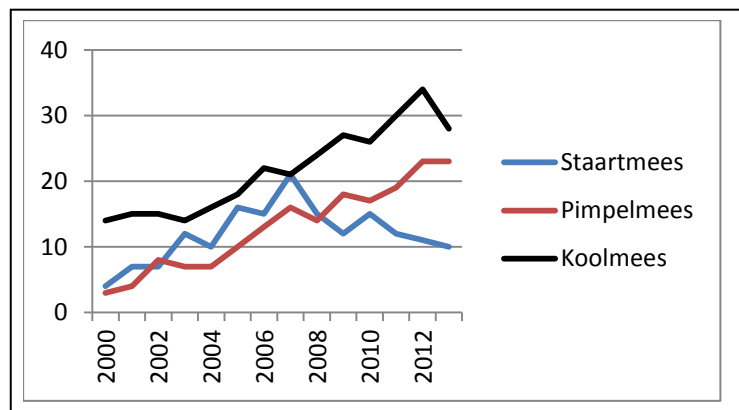
Figuur 14. Zwartkop, Tjiftjaf

Zwartkopje en Tjiftjaf zijn doorgaans goede indicatoren voor de gemiddelde hoogte van de vegetatie. Wat aantallen betreft ontlopen ze elkaar meestal niet veel. Niet dat de gezamenlijke dip in 2013 ook op een afname van de struweelhoogte wijst. De oorzaak daarvoor zal eerder gezocht moeten worden in het koude voorjaar of slechte broedresultaten in 2012.

Nog altijd is de Fitis talrijker dan de Tjiftjaf, maar op termijn zullen de verhoudingen omgekeerd zijn. In een plot als Plasjes de Punt was dat in 2011 en 2012 al het geval, maar in 2013 was de Fitis weer talrijker.

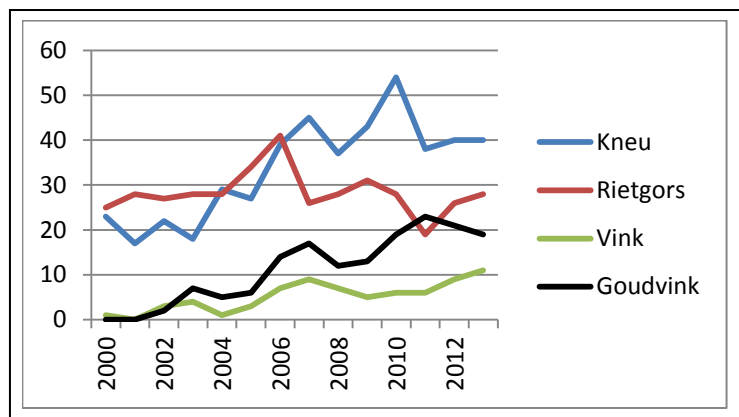
Figuur 15. mezen

Koolmees en Pimpelmees zijn voor het broeden afhankelijk van boomholten. Meestal wordt hierin voorzien door Spechten. In jongere bossen en struwelen is wel voedsel maar geen nestgelegenheid. De toename van deze twee soorten is toch nu toe direct gekoppeld aan de beschikbare nestholtes. Mogelijk dat de Koolmees last had van de lange winter. Of de geleidelijke afname van de Staartmees sinds 2008 aan koude winters is toe te schrijven is de vraag. Mogelijk zijn de omstandigheden in de Grevelingen verslechterd door het geleidelijk opener worden van de ondergroei.

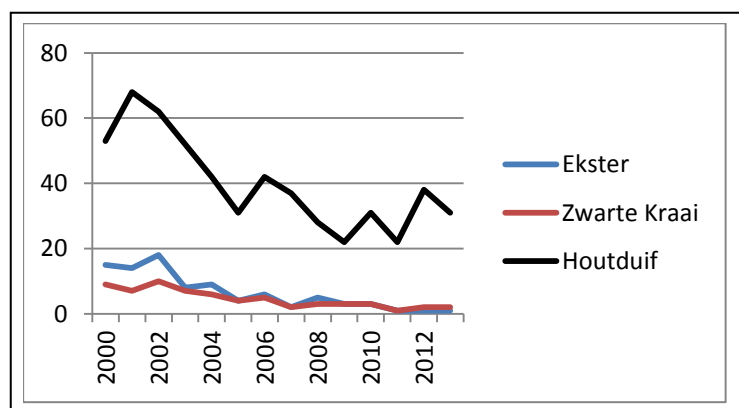
Figuur 16. vinken en gorzen

De meeste vinkachtigen vertonen over de hele periode gezien een positieve trend. Bij de Goudvink lijkt de groei er nagenoeg uit. Wellicht heeft het hierboven genoemde opener worden van de ondergroei daar ook mee te maken.

Rode Lijstsoort Kneu vertoont in het totaal van de BMP-plots een positieve trend. De soort heeft een voorkeur voor korte bloemrijke vegetaties met verspreide struwelen, liefst dichte doornstruiken zoals Duindoorn, waarbij er een duidelijke voorkeur is voor jong vitaal struweel. Aangezien het struweel geleidelijk veroudert en minder geschikt wordt, neemt het beschikbare biotoop af. Omdat Kneuen vaak geclusterd broeden hoeft dat niet meteen in afnemende aantallen te resulteren.

Figuur 17. kraaien en Houtduif

De afname van Ekster, Zwarte Kraai en Houtduif is het gevolg van predatie door Havik. Daarnaast vertonen met name de beide kraaiachtigen een sterk predatormijndend gedrag. Vrijwel geen enkele Ekster durft nog in de Grevelingen te gaan broeden en wanneer het dan toch gebeurt, liefst zover mogelijk van die Havik vandaan. De Zwarte Kraai is in dat opzicht, vanwege zijn forsere postuur en slimme karakter, minder schuw. Houtduiven zijn ook erg oplettend, bovendien worden ze vanwege deze eigenschap en het geen pestkoppen zijn door de Havik deels met rust gelaten. Ze produceren ook meerdere legsels tot laat in het seizoen.

Totaalverloop van de BMP-plots

Tabel 1. Totaal aantal territoria van de 8 BMP-plots in de Grevelingen, periode 2000-2013. (vet gedrukt = Rode Lijstsoort)

Soort	Jaar	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	
Dodaars		6	5	5	5	4	4	4	8	6	6	7	8	8	8	Dodaars
Fuut		3	2	2	1	-	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Fuut
Aalscholver		-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	5	36	43	82	Aalscholver
Blauwe Reiger		-	1	2	2	4	4	4	6	6	4	4	6	8	8	Blauwe Reiger
Knobbelzwaan		2	2	4	1	2	2	-	1	2	2	2	2	2	2	Knobbelzwaan
Grauwe Gans		5	4	9	11	17	18	19	19	32	36	36	30	31	34	Grauwe Gans
Soepgans		-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	2	-	-	-	Soepgans
Canadese Gans		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Canadese Gans
Nijlgans		9	8	10	12	8	10	8	6	5	4	5	5	3	4	Nijlgans
Bergeend		14	15	28	31	20	22	24	20	19	17	22	15	14	20	Bergeend
Krakeend		9	11	9	11	8	9	9	11	4	8	6	5	4	5	Krakeend
Wintertaling		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Wintertaling
Wilde Eend		49	55	57	64	65	76	75	67	59	58	61	51	49	68	Wilde Eend
Slobeend		9	7	6	10	4	5	8	5	2	3	4	3	2	4	Slobeend
Tafeleend		2	-	1	-	-	1	-	-	1	-	1	-	1	1	Tafeleend
Kuifeend		14	9	8	13	9	12	6	12	8	8	12	9	9	12	Kuifeend
Midd. Zaagbek		4	4	7	8	9	9	12	13	8	11	10	12	8	7	Midd. Zaagbek
Br. Kiekendief		7	4	7	3	4	2	3	3	3	2	3	4	3	3	Br. Kiekendief
Bl. Kiekendief		-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Bl. Kiekendief
Havik		-	-	-	0-1	1	2	2	2	4	5	4	5	5	5	Havik
Sperwer		-	1	3	3	2	2	2	2	1	3	1	1	1	1	Sperwer
Buizerd		2	1	3	2	1	-	1	2	2	2	2	3	2	1	Buizerd
Patrijs		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Patrijs
Kwartel		2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	Kwartel
Fazant		n.g.	n.g.	20	20	15	17	22	18	16	25	14	11	10	10	Fazant
Waterral		2	-	-	2	2	1	3	4	2	3	1	5	3	7	Waterral
Waterhoen		10	6	2	6	7	7	6	9	6	5	2	3	2	3	Waterhoen
Meerkoet		14	14	21	19	15	21	17	16	14	18	17	14	13	15	Meerkoet
Scholekster		52	24	45	39	34	30	28	25	23	25	29	29	21	26	Scholekster
Kluut		37	49	47	58	77	70	85	115	99	51	48	48	37	54	Kluut
Kleine Plevier		-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	1	-	Kleine Plevier
Bontbekplevier		6	6	3	2	3	5	4	6	3	4	2	4	4	3	Bontbekplevier
Strandplevier		17	16	17	24	32	29	35	33	15	17	19	20	20	15	Strandplevier
Kievit		68	26	56	61	73	54	55	55	50	47	41	37	42	44	Kievit
Watersnip		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Watersnip
Houtsnip		-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2	1	3	1	Houtsnip
Grutto		7	-	9	11	11	8	6	3	3	2	2	2	3	3	Grutto
Tureluur		26	14	27	28	29	25	18	21	21	21	20	21	19	18	Tureluur
Kokmeeuw		99	151	5	6	-	-	10	20	22	33	8	-	6	8	Kokmeeuw
Zwartkopmeeuw		-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	Zwartkopmeeuw
Stormmeeuw		-	1	1	1	1	2	2	3	2	6	6	7	3	10	Stormmeeuw
Zilvermeeuw		2	7	7	6	6	8	6	5	10	27	52	47	21	34	Zilvermeeuw
Kl. Mantelmeeuw		-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	-	-	Kl. Mantelmeeuw
Gr.Mantelmeeuw		-	-	-	-	-	-	1	1	2	3	2	3	2	4	Gr.Mantelmeeuw
Grote Stern		-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Grote Stern
Visdief		79	113	15	28	56	50	49	121	100	102	48	27	53	43	Visdief
Noordse Stern		1	1	4	4	14	8	9	9	10	10	8	7	12	6	Noordse Stern
Dwergstern		8	15	20	17	32	25	19	25	34	52	34	39	60	38	Dwergstern
Houtduif		53	68	62	52	42	31	42	37	28	22	31	22	38	31	Houtduif
Holenduif		1	1	3	2	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	Holenduif
Turkse tortel		1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	4	Turkse tortel
Zomertortel		17	13	11	11	11	8	14	13	8	4	7	6	9	7	Zomertortel
Koekoek		12	11	14	14	11	12	14	14	9	10	9	9	8	7	Koekoek
Ransuil		1	1	4	2	5	3	4	3	-	2	2	2	-	3	Ransuil
Velduil		(1)	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Velduil
Groene Specht		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	Groene Specht
Gr Bonte Specht		2	3	2	4	3	2	4	5	3	5	5	4	3	4	Gr Bonte Specht
Veldleeuwerik		34	14	41	41	42	44	43	44	35	38	40	42	57	54	Veldleeuwerik
Graspieper		18	15	23	24	36	31	43	43	37	40	39	33	34	37	Graspieper
Witte Kwikstaart		-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Witte Kwikstaart

Soort	Jaar	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	
Gele Kwikstaart		1	-	1	1	-	1	1	2	-	-	1	2	-	-	Gele Kwikstaart
Winterkoning		143	137	155	160	153	144	178	173	152	152	120	136	170	105	Winterkoning
Heggenmus		80	86	107	107	100	105	144	145	113	125	132	94	88	95	Heggenmus
Roodborst		11	9	21	26	31	29	45	45	41	43	26	38	37	20	Roodborst
Nachtegaal		48	42	38	50	47	53	56	61	50	56	50	69	69	72	Nachtegaal
Blauwborst		11	15	13	16	10	10	9	8	7	5	13	5	8	10	Blauwborst
Paapje		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Paapje
Roodborsttapuit		2	1	-	1	1	1	1	2	-	1	3	2	4	5	Roodborsttapuit
Merel		64	80	80	77	83	89	106	105	95	100	124	130	135	137	Merel
Zanglijster		18	21	29	24	21	28	41	37	28	44	42	57	73	61	Zanglijster
Grote Lijster		-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	Grote Lijster
Sprinkhaanzanger		13	10	12	15	10	15	13	15	12	11	15	14	13	11	Sprinkhaanzanger
Cetti's Zanger		-	-	-	-	1	1	2	6	4	10	18	14	8	8	Cetti's Zanger
Snor		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Snor
Rietzanger		10	14	15	11	14	13	22	17	28	27	51	62	48	42	Rietzanger
Bosrietzanger		17	22	22	21	19	16	21	22	21	25	32	35	33	26	Bosrietzanger
Kleine Karekiet		25	35	43	40	31	31	27	23	17	19	37	26	39	21	Kleine Karekiet
Spotvogel		12	8	13	16	12	11	13	17	18	22	16	12	12	20	Spotvogel
Braamsluiper		32	28	28	30	29	36	35	30	22	20	36	30	35	31	Braamsluiper
Grasmus		118	91	87	90	88	91	94	75	79	88	82	93	85	68	Grasmus
Tuinfluit		26	43	58	48	69	65	70	86	76	79	116	115	107	84	Tuinfluit
Zwartkop		52	54	60	49	72	70	88	88	99	111	121	138	154	130	Zwartkop
Tjiftjaf		54	42	67	70	72	59	67	73	71	75	102	132	157	128	Tjiftjaf
Fitis		174	159	145	183	167	183	202	162	188	203	250	305	274	203	Fitis
Gr. Vliegenv.		-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	1	2	2	1	Gr. Vliegenv.
Staartmees		4	7	7	12	10	16	15	21	15	12	15	12	11	10	Staartmees
Pimpelmees		3	4	8	7	7	10	13	16	14	18	17	19	23	23	Pimpelmees
Koolmees		14	15	15	14	16	18	22	21	24	27	26	30	34	28	Koolmees
Boomkruiper		-	-	-	-	-	-	2	3	1	1	1	3	1	1	Boomkruiper
Buidelmees		-	-	0-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Buidelmees
Wielewaal		1	-	1	-	-	-	1	4	3	1	-	2	2	-	Wielewaal
Gaai		3	2	4	9	3	4	4	5	5	6	8	11	5	6	Gaai
Ekster		15	14	18	8	9	4	6	2	5	3	3	1	1	1	Ekster
Zwarte Kraai		9	7	10	7	6	4	5	2	3	3	3	1	2	2	Zwarte Kraai
Ringmus		-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ringmus
Vink		1	-	3	4	1	3	7	9	7	5	6	6	9	11	Vink
Goudvink		-	-	2	7	5	6	14	17	12	13	19	23	21	19	Goudvink
Groenling		-	-	2	-	-	-	1	1	-	3	-	6	6	6	Groenling
Putter		1	-	2	1	-	-	2	3	2	1	4	4	2	4	Putter
Kneu		23	17	22	18	29	27	39	45	37	43	54	38	40	40	Kneu
Rietgors		25	28	27	28	28	34	41	26	28	31	28	19	26	28	Rietgors
Aantal soorten		74	68	75	73	72	71	82	83	76	79	81	78	80	80	Aantal soorten

n.g. = niet geteld cursief: in 2001 niet alle gebieden volledig onderzocht vanwege MKZ-crisis

Trend 2000-2013

overwegend **positief** (28 soorten)

Aalscholver, Blauwe Reiger, Grauwe Gans, Havik, Waterral, Houtsnip, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, **Grote Mantelmeeuw**, Turkse Tortel, **Groene Specht**, **Nachtegaal**, Roodborsttapuit, Merel, Zanglijster, Cetti's Zanger, Rietzanger, Bosrietzanger, Tuinfluit, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Staartmees, Pimpelmees, Koolmees, Vink, Goudvink, Groenling, **Kneu**

overwegend **negatief** (16 soorten)

Fuut, Nijlgans, Krakeend, **Slobeend**, Fazant, Waterhoen, Scholekster, Kievit, **Grutto**, **Tureluur**, Houtduif, **Zomertortel**, **Koekoek**, Blauwborst, Ekster, Zwarte Kraai.

trend **stabiel** of **sterk schommelen**

Het verloop van de overige soorten is stabiel of min of meer schommelen zonder duidelijke trend over de hele periode.

Aantallen broedvogels en dichtheid per 100 ha. in 2013

Tabel 2. Overzicht broedvogelaantallen per plot en dichtheid/100 ha. in de BMP-plots Grevelingen – 2013.

soort / gebied	RL	Hompelvoet		Veermansplaat		Slikken van Bommenede		Kabellaarsbank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	
		30	25	80	34	15	14	80	90								
grootte BMP-plot in ha. (circa)		open 8 ha	dicht 22 ha	open 5 ha	dicht 20 ha	open 75 ha	dicht 5 ha	open 4 ha	dicht 30 ha	open 6,5 ha	dicht 8,5 ha	open 13 ha	dicht 1 ha	open 25 ha	dicht 55 ha	open 90 ha	dicht -
verhouding open gebied : struweel / bos (indicatief)		27%	73%	20%	80%	94%	6%	12%	88%	43%	57%	93%	7%	31%	69%	100%	-
percentage van het plot																	
aantal plot / dichtheid p/100 ha		totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100
1. Dodaars										8	53						
2. Fuut																	
3. Aalscholver										82	547						
4. Blauwe Reiger										8	53						
5. Knobbelzwaan										1	7	1	7				
6. Grauwe Gans		12	40	2	8	3	4	4	12	9	60	4	29				
7. Soepgans																	
8. Canadese Gans																	
9. Nijlgans		1	3	1	4	1	1	1	3								
10. Bergeend		8	27	2	8	3	4	3	9			3	21	1	1		
11. Krakeend		1	3							4	27						
12. Wintertaling	K																
13. Wilde Eend		7	23	3	13	15	19	15	45	10	67	11	79	2	3	5	5
14. Slobeend	K									2	14					2	2
15. Tafeleend										1	7						
16. Kuifeend								2	6	10	67						
17. Middelste Zaagbek	G	6	20					1	3								
18. Bruine Kiekendief						1	1					2	14				
19. Blauwe Kiekendief	G																
20. Havik		1	3	1	4	1	1	1	3					1	1		
21. Sperwer								1	3								
22. Buizerd								1	3								
23. Patrijs	K																
24. Kwartel																	
25. Fazant						2	3	3	9					5	6		
26. Waterral										7	47						
27. Waterhoen								2	6	1	7						
28. Meerkoet								3	9	9	40	3	21				
29. Scholekster		5	17	1	4	12	15	2	6			1	7	2	3	3	3
30. Kluit						48	60	2	6			3	21	1	1		
31. Kleine Plevier																	
32. Bontbekplevier	K					3	4										
33. Strandplevier	B					14	18							1	1		
34. Kievit				1	4	10	13							2	3	31	35
35. Watersnip	B																
36. Houtsnip														1	1		
37. Grutto	G															3	3
38. Tureluur	G					9	11							5	6	4	4
39. Kokmeeuw						2	3	4	12			2	14				
40. Zwartkopmeeuw												4	28				
41. Stormmeeuw						6	8										
42. Zilvermeeuw		2	7	1	4	24	30					7	50				
43. Kleine Mantelmeeuw																	
44. Grote Mantelmeeuw	G					2	3	1	3			1	7				
45. Grote Stern	B																
46. Visdief	K					12	15					31	221				
47. Noordse Stern						6	8										
48. Dwergstern	K					37	46					1	7				
49. Houtduif		2	7	8	32	4	5	5	15	6	40	2	14	4	5		
50. Holenduif																	
51. Turkse tortel		1	3											3	4		
52. Zomertortel	K	1	3	2	8			1	3	1	7			2	3		
53. Koekoek	K	1	3	1	4	1	1	2	6	1	7			1	1		
54. Ransuil	K					1	1	1	3			1	7				
55. Velduil	EB																
56. Groene Specht	K							1	3					1	1		
57. Grote Bonte Specht								3	9					1	1		
58. Veldleeuwerik	G	3	10	1	4	12	15							7	9	31	35
59. Graspieper	G	2	7	1	4	10	13	1	3					11	14	12	13
60. Witte Kwikstaart		1	3														
soort / gebied (vervolg)	RL	Hompelvoet		Veermansplaat		Slikken van Bommenede		Kabellaarsbank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	

grootte BMP-plot in ha. (circa)	30		25		80		34		15		14		80		90		
	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	
61. Gele Kwikstaart	G																
62. Winterkoning		31	103	23	92	4	5	15	45	6	40	1	7	25	31		
63. Heggenmus		14	47	10	40	7	9	25	75	4	27	4	29	31	39		
64. Roodborst		1	3	1	4			14	42					4	5		
65. Nachtegaal	K	14	47	14	56	5	6	15	45	8	53			16	20		
66. Blauwborst				2	8	1	1							7	9		
67. Paapje	B																
68. Roodborsttapuit						1	1							1	1	3	
69. Merel		27	90	18	72	14	18	20	60	10	67	3	21	45	56		
70. Zanglijster		13	43	5	20	6	8	16	48	6	40	2	14	13	16		
71. Grote Lijster																	
72. Sprinkhaanzanger					4	5						3	21	4	5		
73. Cetti's Zanger		3	10	1	4			1	3			1	7	2	3		
74. Snor	K																
75. Rietzanger				1	4	8	10	1	3	2	13	8	57	22	28		
76. Bosrietzanger				1	4	8	10	1	3			9	64	7	9		
77. Kleine Karekiet				1	4	3	4	3	9	10	67	2	14	2	3		
78. Spotvogel	G	6	20	2	8	2	3	3	9	5	33	2	14				
79. Braamsluiper		3	10	4	40	3	4	4	12	2	13	5	36	10	13		
80. Grasmus		6	20	7	28	12	15	12	36	1	7	2	14	28	35		
81. Tuinfluiter		18	60	10	40	13	16	14	42	12	80	3	21	14	18		
82. Zwartkop		23	77	22	88	11	14	21	63	14	93	4	29	35	44		
83. Tjiftjaf		25	83	20	80	11	14	15	45	13	87			44	55		
84. Fitis		29	97	28	112	18	23	22	66	16	107			90	108		
85. Gr. Vliegenvanger	G							1	3								
86. Staartmees		1	3	1	4	1	1	4	12					3	4		
87. Pimpelmees		1	3	1	4	1	1	11	33	1	7			8	10		
88. Koolmees				2	8	1	1	12	36	3	20	1	7	9	11		
89. Boomkruiper								1	3								
90. Buidelmees																	
91. Wielewaal	K																
92. Gaai				1	4	1	1	2	6			1	7	1	1		
93. Ekster												1	7				
94. Zwarte Kraai								1	3					1	1		
95. Ringmus	G																
96. Vink						1	1	3	9					7	9		
97. Goudvink		3	10	3	12			4	12	4	27	2	14	3	4		
98. Groenling								1	3					5	6		
99. Putter								1	3					3	4		
100. Kneu	G			8	32	11	14	7	21	1	7	2	14	11	14		
101. Rietgors						6	8	1	3			8	57	13	16		
aantal territoria. / dichtheid		272	907	211	844	392	907	311	490	278	818	141	1002	514	643	94	
aantal soorten 2013		33		37		51		53		34		39		48		9	
aantal RL-soorten		7		7		12		11		6		6		10		5	
gebied		Hompelvoet		Veermansplaat		Slikken van Bommene		Kabbelaarsbank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	

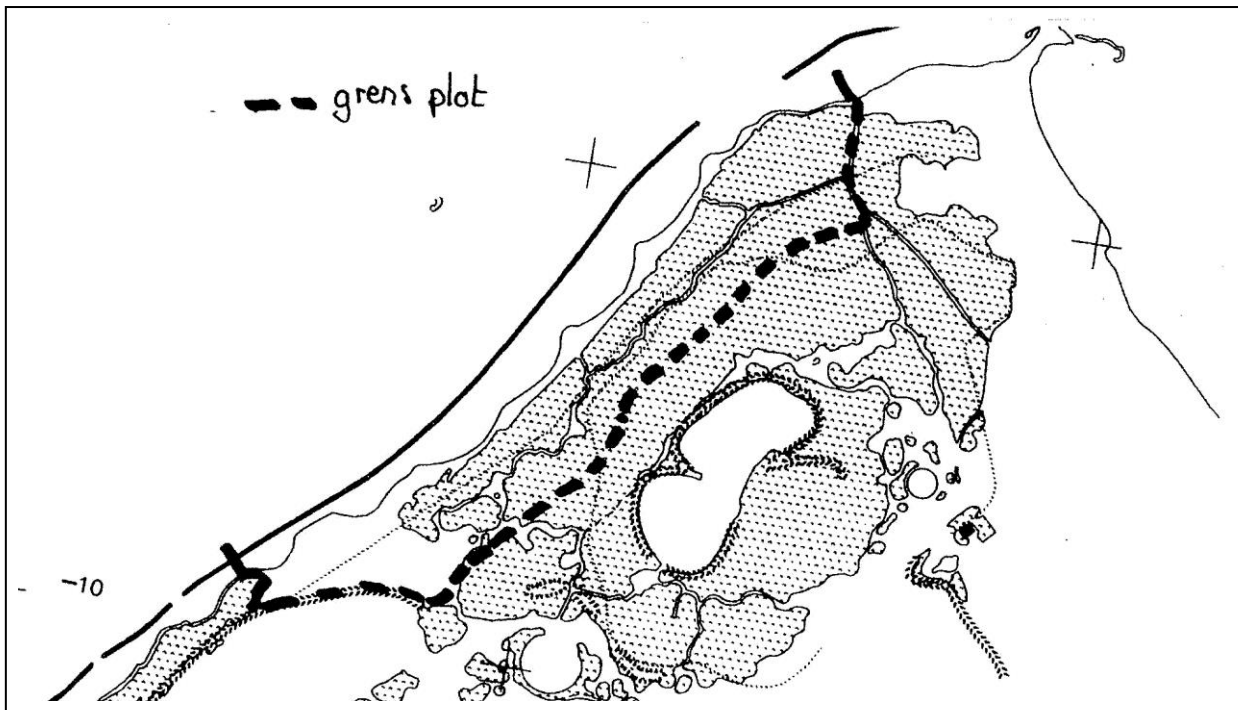
Toelichting tabel:

- voor de berekening van de dichtheid per 100 hectare is het totale oppervlak van het onderzochte plot gebruikt; voor plot Sl.vFI-Noord geeft dat doorgaans een te lage dichtheid; in de onderste rij van de tabel is het totaal aantal broedvogels per 100 ha. berekend.
- code Rode Lijst: **Gevoelig**, **Kwetsbaar**, **Bedreigd**, **Ernstig Bedreigd**

Bespreking

Na het algemeen gedeelte volgt nu een bespreking per plot waarbij steeds eenzelfde volgorde wordt gehanteerd, volgens de opzet uit het rapport over 2001. Algemene gegevens aangaande het plot worden hierbij steeds als basisinformatie aan de bespreking toegevoegd. Deze gegevens zijn deels gedateerd omdat ze de situatie aan het begin van de BMP-plot inventarisatie in 2000 weergeven. De broedvogellijst met daaronder de bespreking is altijd actueel.

- ◆ Allereerst de kaart van de omgeving van het gebied waarop het plot met een dikke stippellijn is aangegeven en eventueel de gevolgde inventarisatieroute met een dunne stippellijn.
- ◆ Enkele algemene gegevens aangaande het plot
- ◆ Een beschrijving van de vegetatiesamenstelling en factoren die daarop van invloed zijn.
- ◆ Een algemene beschrijving van de vogelsamenstelling in het plot
- ◆ een tabel met de aantallen territoria 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004)
- ◆ Beschrijving van enkele opvallende ontwikkelingen in het afgelopen seizoen
- ◆ Tot slot een kaartje met de vastgestelde territoria van een bepaalde broedvogel of een aantal broedvogels

3. Hompelvoet

Plotgrootte: ca. 30 ha., waarvan ca. 22 ha. struweel/bos
Beheer: niet vrij toegankelijk in het broedseizoen; begrazing; plaatselijk maaien in augustus
Zoogdieren: Runderen (seizoenbegrazing), Fjordenpaarden (jaarrondbegrazing), Bruine rat, Noordse woelmuis, Dwergmuis, Hermelijn, Ree
Vegetatiekarakteristiek: duinstruweel/ jong bos op vochtige bodem grenzend aan smalle begraasde zilte oeverzone

Landschap / vegetatie

Oeverstrook geëxponeerd op het noordwesten, vooroeververdediging aanwezig – grotendeels gesloten, oever met grind verstevigd na eerdere afslag (sikkelvormige inhammen), smalle in breedte variërende zilte zone; kruipwilg, duindoorn, geschoren op de wind; zuidelijk deel open, struweelopslag wordt daar gemaaid. Twee stuifdijkjes in ondergrond, ter plaatse dus droger. Anderzijds wordt afstromend regenwater door deze stuifdijkjes gestagneerd, daardoor vochtig struweel met riet. Ouder struweel, tamelijk soortenrijk. Langs westkant vooral wilgen, meer landinwaarts geleidelijk overgaand in hoofdzakelijk duindoorn, gevarieerde structuur, oud en jong. Belangrijkste soorten: Duindoorn, Koebraam, Kruipwilg, Grauwe wilg, Boswilg, Schietwilg en Vlier. Schaars: Ruwe berk, Ratelpopulier, Lijsterbes, Gelderse roos, Wegedoorn, Sporkehout, Wilde liguster, Egelantier, Hondstroos, Meidoorn, Gladde iep, Zwarte populier. Berk en Grauwe wilg uitbreidend. Riet in lager struweel. In ondergroei geregeld Grote brandnetel. Bosbramen (vnl. Koebraam) zijn de laatste jaren sterk toegenomen. Duindoornstruweel door veroudering lokaal instortend en vervangen door ruigte van Wilgenroosjes en bramen.

Zuidelijk open deel gemaaid kruipwilgstruweel met gras/zeggenvegetatie, extensief begraasd, relatief sterk geaccidenteerd. De invloed van het vee op het struweel is gering en beperkt tot de randen: langs noordwestoever inbraakjes bij ouder struweel. De buitenrand van het struweel wordt tegenwoordig gemaaid.

Broedvogels

Algemeen

Vogels van struwelen en jong bos scoren in dit plot hoog. Met het hoger en dichter worden van het struweel verdwijnt de openheid, waardoor soorten als Graspieper, Kneu, Rietgors en Blauwborst het veld ruimen. De doornige structuur van Duindoorn met braamstruweel is gunstig voor struweelsoorten als Winterkoning, Heggenmus, Grasmus, Braamsluiper en Tuinfluiter, die hier hoge dichtheden bereiken. Hoge aantallen van Merel en Zanglijster duiden op openheid onder struweel en de aanwezigheid van een goed ontwikkelde humuslaag met veel wormen.

De opkomst van Tjiftjaf en Zwartkop, gevolgd door de komst van Roodborst is karakteristiek voor hoger geboomte met een rijke ondergroei. Nog geen hollenbroeders als mezen, omdat natuurlijke holtes ontbreken. Een ondiepe oeverzone met op ruime afstand een vooroeververdediging (beschut foerageergebied) en dicht doornstruweel (broedgelegenheid) kort bij de oever is gunstig voor de Middelste Zaagbek. Hoewel Krakeenden

deels op zout water foerageren, is de nabijheid van zoet of licht brak water van belang. Op de Hompelvoet wordt aan deze behoefte voldaan door de aanwezige vijvers (buiten het plot). Deze zijn ook van belang voor Middelste Zaagbek, Bergeend, Nijlgans en Grauwe Gans.

Tabel 3. Aantal territoria BMP-plot Hompelvoet (30 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00 '04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00 '04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13
Grauwe Gans	6	8	11	12	16	21	18	15	13	12	Blauwborst	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	7	4	5	3	3	2	3	2	1	1	Merel	33	28	25	28	24	22	24	24	29	27
Bergeend	9	8	9	8	8	7	7	4	6	8	Zanglijster	9	8	11	11	7	10	6	5	11	13
Krakeend	3	2	1	1	-	1	1	-	1	1	Cetti's Zanger	-	-	-	-	1	3	2	2	2	3
Wilde Eend	11	8	7	5	6	7	6	5	4	7	Sprkh. zanger	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Mid. Zaagbek	7	7	8	7	6	7	8	7	5	6	Bosrietzanger	3	1	-	1	3	2	-	-	-	-
Br. Kiekendief	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Havik	-	-	-	-	1	1	-	1	1	1	Spotvogel	10	5	3	5	7	9	5	4	5	6
Scholekster	11	8	7	5	3	3	7	7	4	5	Braamsluiper	10	8	6	8	3	4	5	3	4	3
Kievit	5	1	1	1	1	1	1	1	-	-	Grasmus	17	13	17	8	7	9	9	7	6	6
Houtsnip	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	Tuinfluit	16	18	14	17	18	15	18	15	12	18
Tureluur	3	-	-	1	1	-	-	-	-	-	Zwartkop	10	13	17	19	31	24	21	23	29	23
Zilvermeeuw	6	4	1	1	1	2	4	-	4	2	Tjiftjaf	15	15	13	15	19	17	17	20	25	25
Houtduif	18	6	11	7	6	4	6	5	6	2	Fitis	40	33	42	36	37	37	39	33	37	29
Turkse Tortel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Staartmees	-	1	-	-	-	-	1	1	1	1
Zomertortel	2	1	3	4	2	-	1	-	2	1	Pimpelmees	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Koekoek	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Koolmees	-	-	-	-	1	-	2	1	2	-
Gr. B. Specht	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	Wielewaal	-	-	1	1	1	-	-	1	-	-
Veldleeuwerik	3	2	2	2	2	4	3	2	3	3	Ekster	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Graspieper	2	2	4	2	2	3	4	3	2	2	Zwarte Kraai	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
W. Kwikstaart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Kneu	2	-	-	-	1	1	-	-	-	-
Winterkoning	42	29	32	33	32	28	35	32	43	31	Goudvink	2	1	3	3	4	3	4	4	3	3
Heggenmus	25	20	25	25	23	27	26	20	13	14	Rietgors	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roodborst	2	8	7	7	8	2	4	3	5	1	soortentotaal	35	32	32	31	34	31	32	30	32	33
Nachtegaal	6	7	9	10	12	13	8	10	14	14											

Ontwikkelingen in 2013 (inventarisatie Kees de Kraker)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

- (op)nieuw: Turkse Tortel, Witte Kwikstaart, Pimpelmees
- niet meer: Houtsnip, Koolmees
- opvallend meer: Wilde Eend, Tuinfluit
- opvallend minder: Houtduif, Winterkoning, Roodborst, Zwartkop, Fitis

Hoewel er aan het eind van het broedseizoen altijd wel een (jonge) Grote Bonte Specht op de Hompelvoet verschijnt, is er in het voorjaar nog maar zelden eentje aanwezig. Ze worden nogal eens gepredeerd door Havik. Zodoende gaat het met die gatenmakerij niet zo hard op de Hompelvoet en blijft het aantal holenbroeders als mezen beperkt. Koolmezen werden alleen vroeg in het seizoen waargenomen, maar de Pimpelmees bleek voor het eerst een blijvertje.

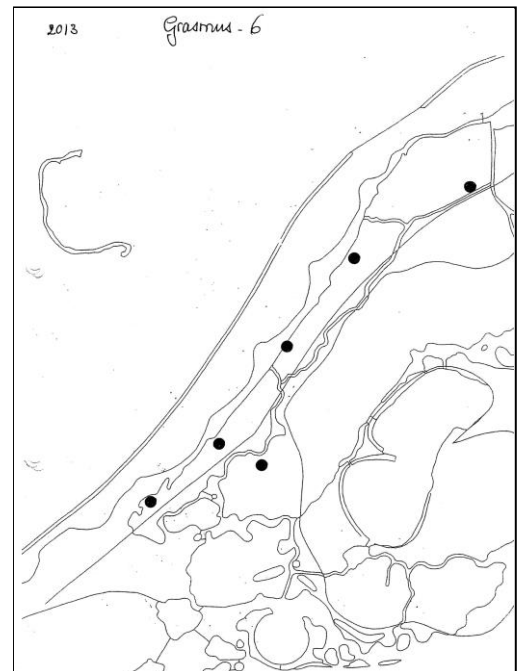
De Witte Kwikstaart, een halfholenbroeder, heeft dit jaar vermoedelijk gebruik gemaakt van een holte tussen de stenen van de vooroeververdediging. In het verleden werd dat ook een enkele maal bij Spreeuwen worden vastgesteld, deze hebben daar trouwens geen gewoonte van gemaakt.

Afname Winterkoning zal het gevolg zijn van de koude langdurige winter, maar 2013 laat met 31 territoria toch nog een gemiddelde waarde zien omdat 2012 met 43 territoria bovengemiddeld was.

De veranderingen die in het struweel plaatsvinden zoals opener worden onder hogere bomen, afsterven en instorten duindoornstruweel, snelle toename van mos als bodembedekker etc. wordt nog niet duidelijk weerspiegeld in verschuiving van de aantallen van de diverse soorten. De Roodborst zou juist moeten profiteren van dit proces, maar doet dat allerminst. We zien sterke fluctuaties en dit jaar slechts 1 broedpaar.

Afname door sterfte in het winterhalfjaar, wellicht door koude weersomstandigheden, zou een mogelijke verklaring zijn. Met 14 broedparen kan de Nachtegaal het de inventarisator knap lastig maken. Nachtegalen verplaatsen zich nogal eens een flink eind met je mee tijdens het lopen van de inventarisatieronde. Bovendien hoor je de luide zang al van verre. Zodoende niet altijd eenvoudig om te bepalen of je die zanger al hebt ingetekend of niet. De Cetti's Zanger heeft daar trouwens ook een handje van.

Middelste Zaagbekken broeden nog steeds langs de NW-oever, maar ze worden hier de laatste jaren niet met kuikens gezien. Ieder seizoen worden er vrouwtjes in de nestomgeving gepredeerd door Havik.

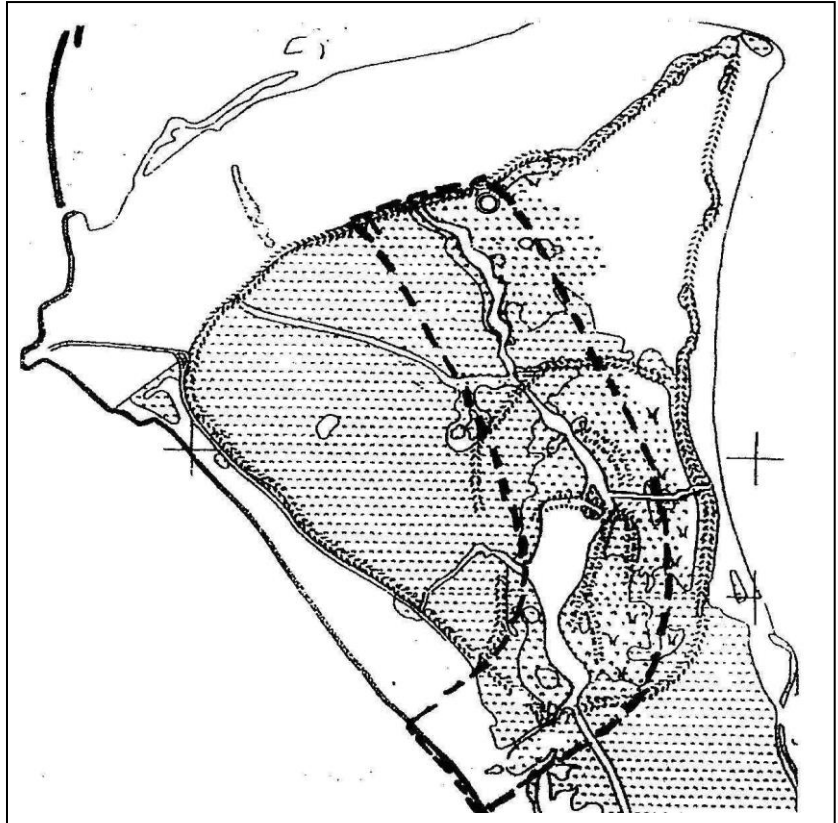
2. Veermansplaat

Plotgrootte: ca. 25 ha

Beheer: vrij toegankelijk; begrazing;
plaatselijk maaien in
augustus/september

Zoogdieren: runderen (seizoenbegrazing),
Shetlandpony's (jaarrondbegrazing),
Dwergmuis, Bruine rat, Ree,
Hermelijn, Amerikaanse nerts??

Vegetatiekarakteristiek: jong struweel op
vochtige tot natte bodem

Landschap/vegetatie

Strook door het meest gevarieerde
deel van de plaat met voormalige
verstuuivingsgebieden, daardoor
relatief sterke hoogteverschillen
aanwezig. Aan noord-, oost- en

zuidzijde plot een stuifdijkje aanwezig, waarachter afstromend water stagneert. Gebied grotendeels bedekt met struweel, gemiddeld jonger dan op Hompelvoet: Duindoorn, Kruipwilg. Verder Grauwe wilg, Boswilg, Berk, Vlier, Schietwilg, Bittere wilg. Structuur plaatselijk vrij jong en open (vooral op natte plaatsen) met Kruipwilg/Duindoorn en ruigte (Duinriet, Riet, Zilte zegge); verspreid hogere bomen als Berk, Schiet-, Bos- en Grauwe wilg; aan de zuidelijke struweelrand nabij de oever een meer ontwikkeld bosje met hogere Schietwilg, Ratelpopulier, Zwarte populier, Berk, Bos- en Grauwe wilg. Door uitbreiding van Berken zal het struweel de komende jaren snel aan hoogte winnen. Stagnatieplas tegen noordelijke stuifdijk met daaromheen moerassig gedeelte met veel Kruipwilg. Hier werd in de herfst van 2007 een nieuwe veedrinkput gegraven. Winterse grondwaterstand over grote delen kort onder of boven het maaiveld. Vanwege uitdroging in de zomer is er tot nu toe weinig echte moerasontwikkeling. Gemaaid deel vnl. kruipwilgmat. Oeverzone overgang van zilt naar zoet met karakteristieke soorten als Zilte zegge, Zilte rus, Fioringras en naarmate zoeter toenemend aandeel Kruipwilg en Duinriet, deze wordt jaarlijks gemaaid.

De invloed van het vee op het struweel in het plot is gering. Alleen rond de noordelijke plas wordt door runderen wel eens in het struweel gegraasd. Door de aanwezige hoogteverschillen en de daarmee samenhangende grondwaterstand kan zich in de toekomst een gevarieerd struweel ontwikkelen.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De vogelbevolking van de Veermansplaat is karakteristiek voor een nat, moerassig gebied en jong struweel. Moerassoorten als Bruine kiekendief, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Rietgors zijn in het plot goed vertegenwoordigd. Daarnaast wordt de ontwikkeling van het struweel gekenmerkt door grote aantallen Grasmus, Winterkoning en Fitis. De hoge dichtheid die de Grasmus hier bereikt, geeft aan dat het struweel op veel plaatsen nog vrij laag en niet helemaal gesloten is. De ruige grassen tussen de struiken vormen een goed voedsel- en broedbiotoop, terwijl verspreide bomen een ideale zangpost zijn.

Na een strenge winter werden halverwege de negentiger jaren voor het eerst Fazanten waargenomen op de Veermansplaat en de Stampersplaat. Sindsdien heeft de soort zich op deze plaatsen kunnen handhaven.

De ontwikkeling naar meer struweel ten koste van de natte ruigte, zoals die zich de laatste jaren voordoet zal in de toekomst wellicht voor een afname van de moerasvogels gaan zorgen.

Tabel 4. Aantal territoria BMP-plot Veermansplaat (25 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00 '04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00 '04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13
Grauwe Gans	3	1	1	1	4	3	4	5	2	2	Zanglijster	3	3	6	6	4	7	5	5	6	5
Nijlgans	1	1	1	-	-	-	1	1	1	1	Cetti's Zanger	-	-	-	-	-	2	7	6	-	1
Bergeend	3	1	1	1	1	2	2	-	2	2	Sprinkhanger	4	5	3	2	2	-	-	-	-	-
Wilde Eend	9	1	2	1	2	3	3	2	2	3	Rietzanger	-	-	-	-	1	2	8	8	1	1
M. Zaagbek	-	1	1	1	1	1	-	1	1	-	Bosrietzanger	-	-	-	2	-	1	-	-	2	1
Br. Kiekendief	2	-	-	-	-	-	-	2	-	-	Kl. Karekiet	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Havik	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	Spotvogel	5	4	3	4	4	6	4	2	3	2
Buizerd	-	-	1	1	1	1	1	1	1	-	Braamsluiper	5	12	10	6	9	6	9	7	6	4
Fazant	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Grasmus	35	25	19	19	18	18	20	20	18	7
Scholekster	3	-	-	-	-	-	1	-	-	1	Tuinfluitier	12	10	12	19	12	15	13	11	17	10
Kievit	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	Zwartkop	4	9	9	12	15	20	17	16	23	22
Stormmeeuw	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Tjiftjaf	7	7	6	7	12	12	13	20	21	20
Zilvermeeuw	1	1	-	-	-	1	-	1	-	1	Fitis	34	32	27	34	38	36	46	42	30	28
Houtduif	10	4	8	7	10	5	4	7	8	8	Staatmees	-	-	-	-	-	1	1	1	2	1
Holenduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Pimpelmees	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Turkse tortel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Koolmees	-	2	-	1	3	4	2	2	2	2
Zomertortel	2	-	2	-	-	-	-	2	-	2	Wielewaal	1	-	-	1	1	-	-	-	1	-
Koekoek	1	1	-	1	2	1	1	1	1	1	Gaai	1	-	1	1	2	1	2	2	1	1
Veldleeuwerik	1	-	1	2	2	2	1	1	1	1	Ekster	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Graspieper	2	2	1	2	2	3	4	4	2	1	Zwarte Kraai	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gr.B.Specht	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	Vink	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-
Winterkoning	25	23	26	28	26	20	23	25	33	23	Groenling	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Heggenmus	14	13	14	18	19	17	17	10	8	10	Goudvink	-	1	2	2	2	1	2	3	3	3
Roodborst	-	1	1	1	1	-	2	3	5	1	Kneu	4	3	7	6	7	3	5	8	6	8
Nachtegaal	7	13	11	9	8	9	10	11	13	14	Rietgors	6	2	3	3	1	2	2	-	-	-
Blauwborst	5	4	5	3	3	-	2	1	1	2	soortentotaal	29	28	30	32	33	32	34	36	35	37
Merel	12	14	21	22	28	26	22	26	21	18											

Ontwikkelingen in 2013 (inventarisatie Kees de Kraker)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

- niet meer vastgesteld: Middelste Zaagbek, Buizerd, Gr. B. Specht, Wielewaal, Vink
- (op)nieuw: Scholekster, Kievit, Zilvermeeuw, Zomertortel, Cetti's Zanger, Kleine Karekiet, Pimpelmees,
- opvallend meer: geen
- opvallend minder: Winterkoning, Roodborst, Grasmus

De Buizerd verdween uit het plot en kwam iets ten zuiden daarvan tot broeden. De Havik bezette het oude nest, maar begon pas laat met broeden (eind april). Ze brachten minstens twee jongen groot. Slechts af en toe werd een geplukte prooi gevonden (1x Nijlgans, 2x Bergeend, 1x Wilde Eend).

De Cetti's Zanger keerde terug met 1 broedpaar, al ging het daarbij om een paar waarvan het territorium grotendeels buiten het plot viel en de zang maar zelden werd gehoord. Het is al vaker gezegd, maar Cetti's Zangers kunnen bijzonder grote territoria hebben.

Was het toevallig dat zowel Rietzanger als Cetti's Zanger in 2012 zo sterk afnamen? Aan de kou kan het bij de Rietzanger niet gelegen hebben. Het verloop van beide soorten vertoont een opvallende gelijkheid, maar een gemeenschappelijke sturende factor is lastiger te bedenken.

De struweelontwikkeling in de westzijde van het plot (wat droger, meer Duindoorn met verspreid hogere wilgen en berken) is gunstig voor Zomertortel, die graag zit te koeren in een wat hogere boom. In elk geval waren ze er plotseling: 2 koerende vogels op 30 mei. Het geluid draagt ver en Zomertortels vervliegen nogal eens van de ene naar de andere boom, zodat het de eerste keer onduidelijk was of het nu om 1 of 2 territoria ging. Bij volgende bezoeken werd duidelijk dat het twee paartjes betrof.

De ontwikkeling bij Winterkoning en Roodborst verliep net zoals op de Hompelvoet (blz. 21) en evenals op de Hompelvoet doet de Nachtegaal het hier uitstekend.

De voorheen zo talrijke Grasmus liet zich al geleidelijk minder zien, maar in 2013 lijkt het bestand in te storten. De toenemende hoogte van het struweel speelt daarbij een belangrijke rol. Dit zal tevens de verklaring zijn voor de verdere afname van de Braamsluiper.

3. Slikken van Bommenede

Plotgrootte: 80 ha.

Beheer: niet vrij toegankelijk; seizoenbegrazing met 30 runderen, in het verleden periodiek met paarden; plaatselijk maatregelen t.b.v. kustvogels

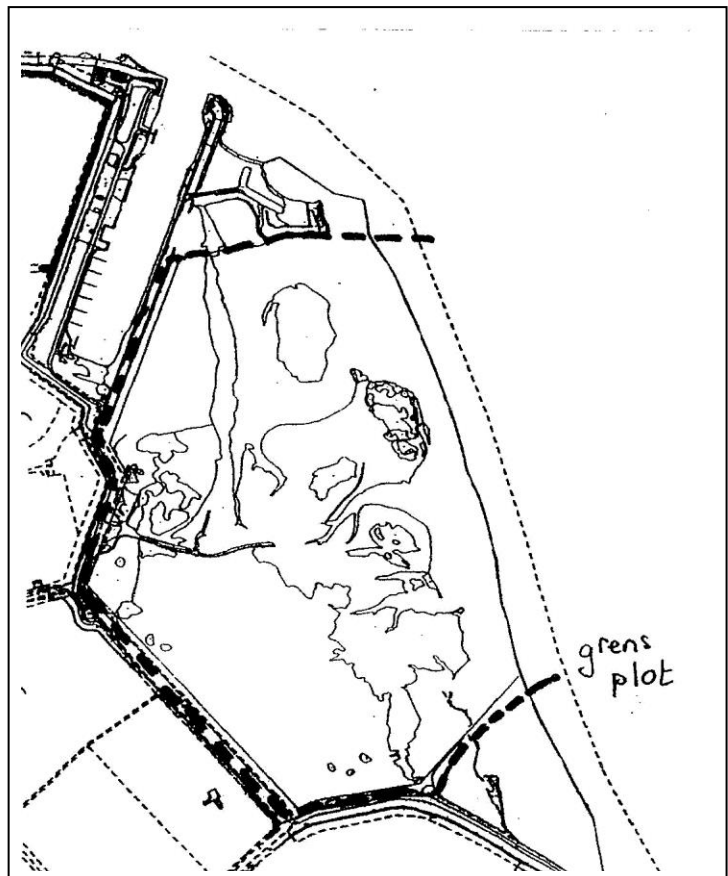
Zoogdieren: koeien, Noordse woelmuis, Bosmuis, spitsmuizen, Ree, Konijn, Haas, Huiskat, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Bruine rat, Egel, Mol, soms honden

Vegetatiekarakteristiek: laaggelegen voedselrijk slik met zilte vegetatie overgaand in ruigte en struwelen naar hoger gelegen deel langs dijk

Bijzonderheden geul rond kustbroedvogeleiland voor het broedseizoen 2011 uitgediept; deel van de weg-geschrapte specie als ruggetje boven water. In de winter 2011-2012 is plaatselijk een nieuwe laag schelpen op het eiland gestort.

Landschap/vegetatie

Grotendeels laaggelegen zilt gebied met inhammen en brede (zeer ondiepe) kreken. Schelpenrichel/bankjes aan oostkant. Aantal zandige kopjes met struweel (Duindoorn/ Grauwe wilg) als eilanden in het zilte gebied (gerooid in winter 2006-07), dat een kleiachtige ondergrond heeft. Zilte zone voornamelijk Zeekraal en Schorrenkruid, lokaal wat Engels slijkgras. Brakke overgangs-zone naar zoet met o.a. Zeeaster, Gewoon kweldergras, Dunstaart en Kwelderzegge; vervolgens Zilte rus, Zeerus, Zilte zegge en Fiorin. Daarna een ruige zone met veel Riet en meer plaatselijk Strandkweek en Duinriet, waartussen overigens nog veel wat brakke vegetaties met Zeebies, Fiorin, Zilte rus, Zilte zegge en Aardbeiklaver. Verspreid opslag van Grauwe wilg. De integrale begrazing sedert 1993 geeft verschuiving van Riet/Duinriet/ Strandkweek naar Fiorin/Zilte rus met klavers en haarden van Zeerus. Hoger gelegen zuidwesthoek meer zandig met Duindoorn/ Grauwe wilgstruweel. Voormalige schapenweide (Ruitenwei) aan westkant van het gebied eveneens wat hoger en zandig, nu kruidenrijk grasland. Langs de dijk een zone met verspreide bomen (Boswilg, Grauwe wilg, Schietwilg) en struiken (Meidoorn, Duindoorn, Vlier, Wegedoorn). Open ruimte daartussen vooral ruigte van Riet.

Broedvogels

Algemeen

De Slikken van Bommenede heeft door de aanwezigheid van uitgestrekte vlakten met zilte pioniervegetaties een hoge potentie als broedgebied voor kustvogels. Het is een van de weinige gebieden in de Grevelingen waar nog Dwergsterns en Strandplevieren broeden. De Strandpleviergroep, die karakteristiek is voor schaars begroeide zandplaten, is hier dan ook prima vertegenwoordigd. De aantallen wisselen jaarlijks, afhankelijk van lokale omstandigheden als te nat door neerslag en hogere waterstand in de Grevelingen, of omstandigheden elders in de regio. Een geschikte broedplaats kan op een klein oppervlak grote aantallen kustvogels herbergen. Deze zijn echter kwetsbaar voor verstoring, zoals betreding door vee en predatie met name door grondpredators. Een geïsoleerde ligging, liefst door flink wat water omgeven, is voor dit soort broedgebiedjes van groot belang.

De dichtheid aan weidevogels is laag. In een dergelijk gebied met een flink oppervlak aan Zilte rus, zou je een hoger aantal Tureluurs verwachten. Mogelijk is het gebied deels nog te ruig of zijn er veel predators. Anderzijds zijn grote delen van open gebied te nat voor weidevogels (zeekraalzone). Door het instellen van begrazing neemt de hoeveelheid Riet en ruigte langzaam af. Dit werkt op langere termijn in het nadeel van soorten als Blauwborst, Bruine Kiekendief, Velduil en Kleine Karekiet, terwijl weide- en kustvogels daarvan profiteren.

Tabel 5. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Bommenede (80 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13
	'04											'04									
Knobbelzwaan	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	V. leeuwerik	16	5	5	5	6	10	11	12	10	12
Grauwe Gans	-	-	-	2	2	3	3	2	1	3	Graspieper	25	18	25	20	16	13	10	9	10	10
Nijlgans	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	Winterkoning	24	16	16	17	11	8	6	11	9	4
Bergeend	15	6	7	6	7	4	6	6	4	3	Heggenmus	20	16	18	14	12	11	10	7	8	7
Wilde Eend	24	27	23	15	22	10	13	13	14	15	Nachtegaal	1	2	3	4	1	2	5	6	5	5
Slobeend	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Blauwborst	5	4	1	-	-	1	1	-	-	1
Kuifeend	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	Rdborststapuit	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1
Mid. Zaagbek	1	1	1	-	-	1	-	1	1	-	Merel	17	14	19	17	15	14	10	8	8	14
Br. Kiekendief	3	1	2	2	2	1	1	1	1	1	Zanglijster	2	3	5	3	5	10	5	6	5	6
Bl. Kiekendief	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Sprinkhanger	4	5	3	6	3	5	4	5	2	4
Buizerd	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	Rietzanger	3	2	2	2	8	3	9	15	8	8
Havik	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	Bosrietzanger	12	9	11	8	9	12	13	13	8	8
Patrijs	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	22	12	10	9	5	5	5	6	5	3
Fazant	12	10	10	9	7	8	6	5	3	2	Spotvogel	-	1	2	1	3	2	2	1	1	2
Scholekster	12	7	8	8	10	12	10	10	10	12	Braamsluiper	6	6	6	4	4	4	4	4	4	3
Kluut	68	49	47	59	53	18	13	15	32	48	Grasmus	22	14	19	12	15	16	15	22	12	12
Kleine Plevier	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	Tuinfluit	15	13	10	7	11	14	14	15	10	13
Bontbekplevier	6	3	2	3	2	4	2	3	3	3	Zwartkop	4	7	6	4	8	9	7	12	13	11
Strandplevier	35	25	25	11	13	14	9	9	11	14	Tjiftjaf	11	2	4	6	9	8	8	9	14	11
Kievit	22	8	13	13	12	16	12	16	12	10	Fitis	41	43	51	29	40	42	31	38	23	18
Watersnip	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Staartmees	2	1	1	2	1	2	2	-	-	1
Tureluur	19	10	10	7	9	10	10	9	7	9	Pimpelmees	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kokmeeuw	2	-	-	3	22	7	-	-	3	2	Koolmees	1	1	1	1	-	1	-	-	1	1
Stormmeeuw	1	2	2	3	2	6	6	7	3	6	Wielewaal	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Zilvermeeuw	1	-	-	-	5	20	35	29	11	24	Gaai	1	-	-	1	1	1	1	1	-	1
Kl. Mantelm.	-	-	-	-	1	2	2	-	-	-	Ekster	3	2	3	1	2	2	1	-	-	-
Gr. Mantelm.	-	-	-	1	1	1	1	2	1	2	Zwarte Kraai	2	2	2	1	2	2	1	-	1	-
Visdief	18	24	15	31	57	24	15	9	20	12	Ringmus	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Noordse Stern	12	7	6	9	10	7	8	7	12	6	Vink	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Dwergstern	32	27	9	7	9	16	12	14	32	37	Groenling	-	-	1	-	-	1	-	1	1	-
Holenduif	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	Putter	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Houtduif	16	13	6	9	5	4	6	3	8	4	Kneu	12	14	14	20	15	19	20	8	12	11
Zomertortel	3	3	2	3	2	-	-	-	1	-	Goudvink	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Koekoek	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	Rietgors	9	13	14	6	6	6	9	3	2	6
Ransuil	3	2	1	1	-	1	1	1	-	1	soortentotaal	54	46	47	48	46	51	47	50	48	51
Velduil	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-											

Ontwikkelingen in 2013 (inventarisatie Mark Hoekstein)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

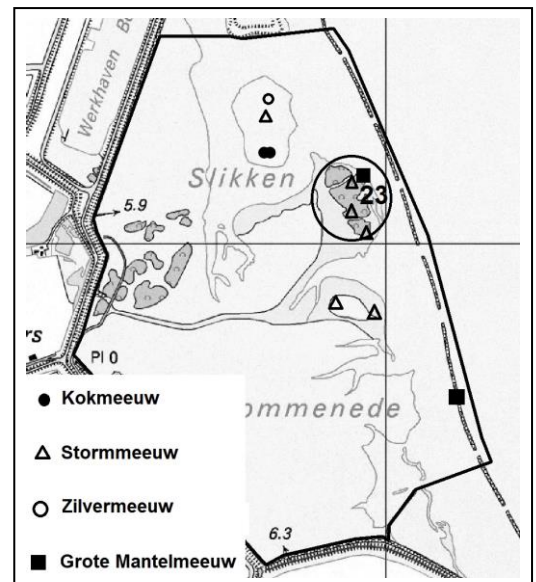
- niet meer: Middelste Zaagbek, Zomertortel, Zwarte kraai, Groenling
- (op)nieuw: Nijlgans, Ransuil, Blauwborst, Staartmees, Pimpelmees, Gaai, Vink,
- opvallend minder: Visdief, Noordse Stern, Houtduif, Winterkoning, Fitis
- opvallend meer: Kluut, Strandplevier, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Merel, Sprinkhaanzanger, Rietgors

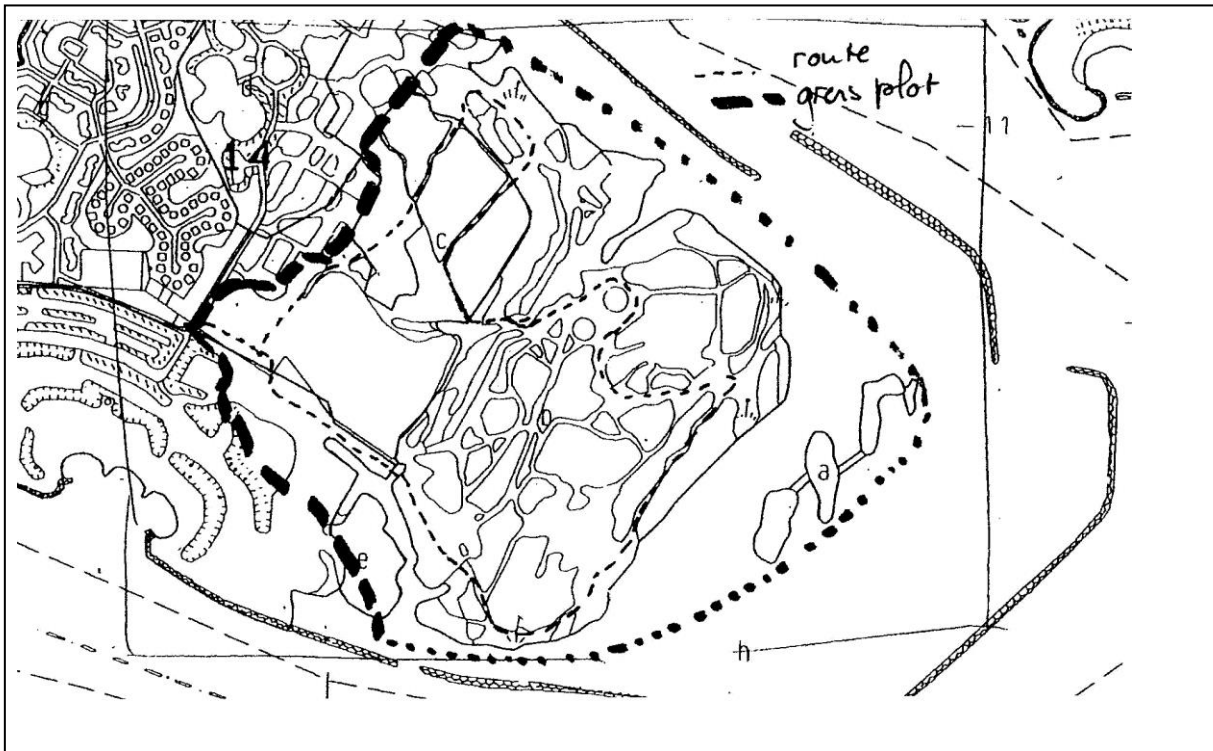
Kale grondbroeders bij de kustvogels als Kluut, Strandplevier en Dwergstern zijn soorten die makkelijk verkassen wanneer het op het vertrouwde stekje niet helemaal naar de zin is of misloopt en het er iets verderop een stuk gunstiger uitziet. Geschikte plaatsen hoeven daarom nooit lang op nieuwe bewoners te wachten. Genoemde soorten (vooral de Kluut) namen hier toe, mede dankzij eerdere inrichtingsmaatregelen waardoor het broedeiland voor kustvogels aantrekkelijker is geworden. Van de afgeschoven koppen langs de oever lijken vooral de grotere meeuwen te profiteren. Verdere afwerking door deze gebieden wat meer te profileren en op de hogere delen schelpen te storten (augustus), wordt aanbevolen.

De afname van Visdief en Noordse Stern heeft misschien ook met het gure voorjaar te maken. De voedselomstandigheden waren door het langdurig koude voorjaar bijzonder karig, zeker voor Visdieven die meer dan Noordse Sterns buiten de Grevelingen foerageren. De afstand naar de Noordzeekust of de Oosterschelde is bij slecht weer voor de vogels van Bommenede een flinke handicap, vandaar dat er een verschuiving plaatsvond naar de randen van het gebied (Grevelingendam, Slik Dijkwater).

Ondanks de Havik nu toch weer een Ransuil. De Zomertortel liet helaas verstek gaan.

Begin november was de zang van de Cetti's Zanger nabij de picknickplek met zonnepaneel te horen. Benieuwd of deze stand weet te houden tot het volgende broedseizoen.

4. Kabbelaarsbank

- Plotgrootte:** ca. 34 ha.
Beheer: grotendeels vrij toegankelijk op wandelpaden (excl. uiterste oostzijde en eilandjes); wandelpaden en sommige stroken worden gemaaid. Kijkscherm. Bos lijkt laatste jaren niet gedund en open plekken worden deels niet meer of onregelmatig gemaaid.
Zoogdieren: Ree, Konijn, Bruine rat, Noordse woelmuis, Dwergmuis, Bosmuis, Huisspitsmuis, Mol, Wezel
Vegetatiekarakteristiek: Jong aangeplant bos, omringd door spontane struwelen met smalle brakke oeverzone

Landschap / vegetatie

Nabij recreatieconcentratie (Port Zélande). Natuurbouw (gegraven krekens, deels zoet). Bosaanplant (nu bijna 40 jaar oud), samenstelling; Zwarte els, Grauwe abeel, Zomereik, Berk, Gewone esdoorn, Populier. Doorgaans weinig ondergroei. Aan noord- en zuidkant plaatselijk dichte berkenopslag. Rondom spontaan ontwikkeld struweel op droge tot vochtige bodem met Duindoorn, Vlier, Kruipwilg, Grauwe wilg, Boswilg, Bittere wilg (weinig), Schietwilg, Berk, Koebraam, Ratelpopulier, Meidoorn enz. Aandeel wilgen variërend met gemiddeld grondwaterpeil c.q. hoogteligging (in oostelijke richting aflopend). Langs gegraven krekens enige rietontwikkeling evenals langs de oevers (ondergronds wortelend in zoetwaterbel). Gemaaide vlakken oostpunt vnl. kruipwilgmat met vochtige duinvalleiplanten (Parnassia, Moeraswespenorchis, Rond wintergroen etc.). Vooroeververdediging aan oostzijde met ruime lus. Daarbinnen droogvallend slik en enkele laag gelegen eilandjes, deels binnen zoetwaterbel in ondergrond en daar een rietvegetatie, binnen directe invloedssfeer meerpeil een zoutvegetatie met Zeekraal en Zeeaster.

Processen: Bosvorming, met name ten noorden en ten zuiden van het aangeplante bos, vooral door uitbreiding van Berken. Langzame uitbreiding rietzoom langs krekens en oevers.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De Kabbelaarsbank heeft op een relatief klein gebied een grote verscheidenheid aan biotopen, zodat het aantal soorten hier hoger is dan in meer homogene plots.

Hoewel de dichtheid aan broedvogels er vrij laag is, levert het aangeplante bos wel de echte bossoorten als Buizerd, Houtduif, Ransuil, Grote Bonte Specht, Zanglijster, Koolmees en Wielewaal. Het gaat hierbij om vogels die hoog in de bomen leven en broeden of het van holen moeten hebben. Ondergroei is er weinig, wat tot uiting komt in erg lage aantallen zangvogels. Het spontane struweel rondom het bos is opvallend rijk aan Nachtegalen en Zwartkopjes. De dichtheid aan wandelpaden in het oostelijk deel is een aantal jaren geleden sterk verminderd, wat gunstig was voor de rust op de eilandjes die op vrij korte afstand van de oever liggen. Op deze eilandjes is, afhankelijk van het meerpeil, een laag gelegen zilte zone geschikt voor kustbroedvogels. Middels twee kijkschermen (gluurmuren) is er prachtig zicht op de eilandjes en omringend ondiepwatergebied.

Tabel 6. Aantal territoria BMP-plot Kabbelaarsbank (34 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	
	'04											'04										
Fuut	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Roodborst	10	10	15	15	15	17	12	19	10	14	
Knobbelzwaan	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	Nachtegaal	16	14	12	16	12	14	12	18	13	15	
Grauwe Gans	1	1	1	-	2	2	3	2	2	4	Blauwborst	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Nijlgans	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	Paapje	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Bergeend	5	4	2	1	2	2	2	2	2	3	Merel	10	12	18	14	8	14	16	22	19	20	
Krakeend	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Zanglijster	6	4	8	6	4	7	8	16	13	16	
Wilde Eend	11	7	12	6	4	6	8	8	12	15	Sprinkhanger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kuifeend	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	Cetti's Zanger	-	-	-	1	-	1	2	1	1	1	
Mid. Zaagbek	1	-	1	1	-	-	-	1	-	1	Rietzanger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
Havik	-	1	1	(1)	1	1	1	1	1	1	Bosrietzanger	3	2	-	2	1	-	-	1	-	1	
Sperwer	1	-	1	1	-	1	1	1	1	1	Kl. Karekiet	5	4	2	2	2	3	3	3	4	3	
Buizerd	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	Spotvogel	3	1	2	3	3	2	1	2	2	3	
Fazant	-	-	-	-	1	2	1	1	2	3	Braamsluiper	5	4	3	4	2	3	2	3	5	4	
Waterhoen	2	2	2	3	2	1	-	1	2	2	Grasmus	15	8	7	9	8	10	9	14	15	12	
Meerkoet	3	2	2	2	2	3	2	2	3	3	Tuinfluit	20	9	9	11	17	16	19	19	19	14	
Scholekster	5	4	3	2	2	2	-	3	-	2	Zwartkop	21	12	21	18	12	17	22	24	24	21	
Kluut	26	15	16	28	17	7	8	10	3	2	Tijftjaf	14	14	14	18	10	14	16	18	17	15	
Houtsnip	-	-	1	1	-	-	1	-	1	-	Fitis	26	28	24	19	19	23	31	31	20	22	
Kokmeeuw	150	-	5	20	-	3	2	-	-	4	Gr. Vliegenv.	-	-	-	2	-	-	1	1	1	1	
Zwartk.meeuw	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	Boomkruiper	-	-	1	1	-	-	1	1	1	1	
Zilvermeeuw	2	-	-	-	-	-	7	10	-	-	Staatmees	3	6	4	7	6	3	5	7	5	4	
Grote Mantmw	-	-	-	2	1	2	1	1	1	1	Pimpelmees	2	4	3	6	4	6	8	7	9	11	
Grote Stern	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Koolmees	5	5	5	6	7	8	7	13	9	12	
Noordse Stern	2	1	2	-	-	1	-	-	-	-	Wielewaal	1	-	-	1	1	1	-	1	1	-	
Visdief	98	40	22	50	15	10	6	3	2	-	Gaai	2	1	1	1	1	1	1	3	1	2	
Houtduif	14	2	4	4	2	3	2	2	4	5	Ekster	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	
Zomertortel	3	1	1	2	1	1	2	2	2	1	Zwarte Kraai	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Koekoek	3	2	3	2	2	2	2	2	2	2	Goudvink	-	-	3	4	2	3	4	4	4	4	
Ransuil	1	-	1	1	-	-	-	-	-	1	Vink	2	1	2	3	3	2	2	2	3	3	
GroeneSp.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	Groenling	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	
Gr. B. Specht	1	1	1	2	1	2	2	3	2	3	Putter	1	-	-	1	-	-	1	1	1	1	
Graspieper	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Kneu	5	4	7	8	4	7	8	10	6	7	
Winterkoning	22	26	35	32	27	34	20	24	17	15	Rietgors	2	1	2	1	1	-	1	1	-	1	
Heggenmus	15	18	28	22	19	26	19	25	21	25	soortentotaal	42	39	45	49	43	44	45	49	46	53	

Ontwikkelingen in 2013 (inventarisatie René van Loo)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

- niet meer: Houtsnip, Visdief, Wielewaal
- (op)nieuw: Kuifeend, Middelste Zaagbek, Scholekster, Kokmeeuw, Ransuil, Graspieper, Rietzanger, Bosrietzanger, Groenling, Rietgors
- sterke toename: Wilde Eend, Braamsluiper,
- sterke afname: Kluut, Winterkoning, Roodborst, Nachtegaal, Fitis, Koolmees, Kneu

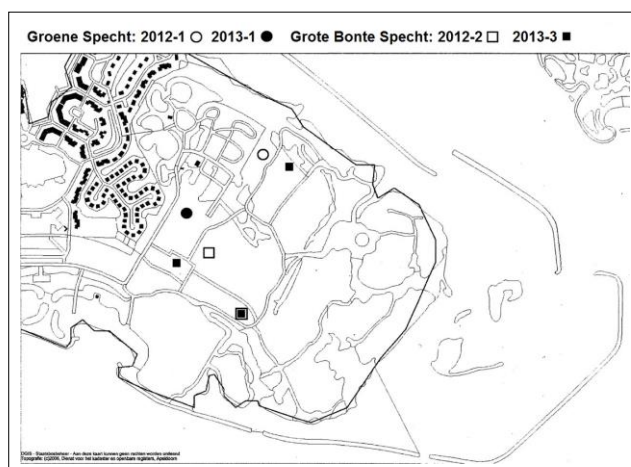
Het BMP-plot Kabbelaarsbank bevatte in 2013 de meeste soorten in vergelijking met de overige plots in de Grevelingen. Het aantal van 53 soorten, waarvan maar liefst 11 Rode Lijstsoorten was nog niet eerder gehaald in dit plot.

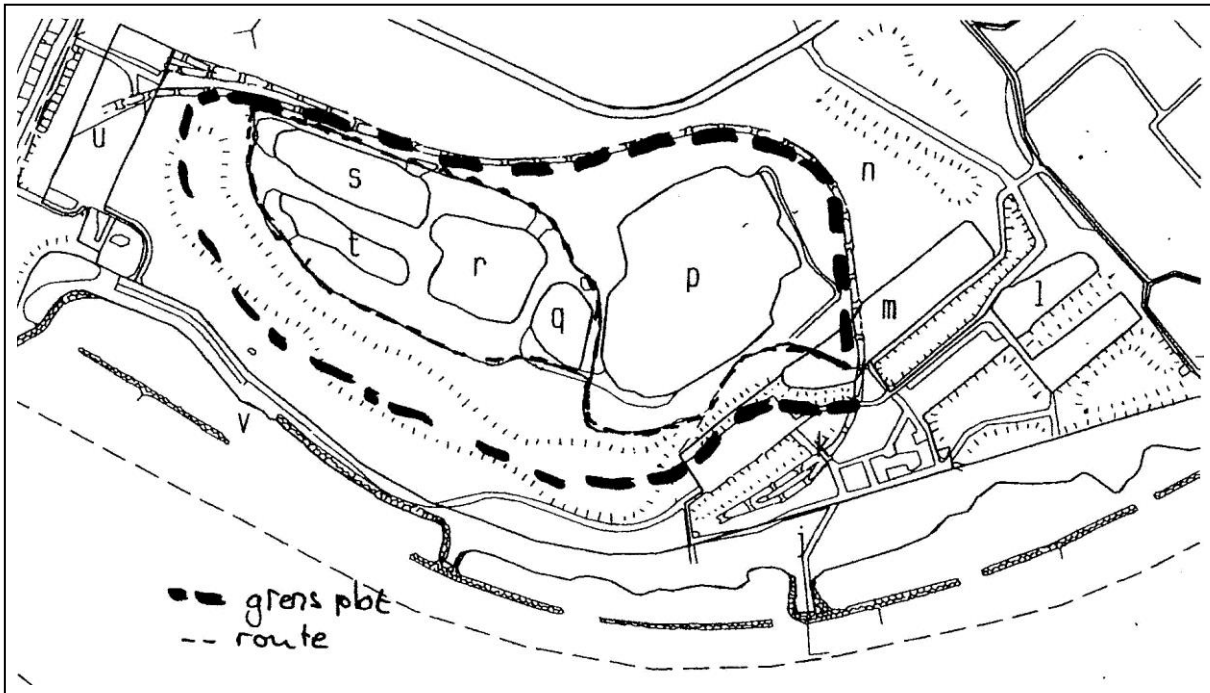
Wanneer het met de kustbroedvogels op de eilandjes wat beter zou gaan, had dat aantal nog iets hoger kunnen liggen. Zo liet de Visdief na eerdere afname, voor het eerst sinds jaren verstek gaan. Overigens bleven die niet voor niets weg, want al jaren komt er vrijwel niets groot. Predatie en de angst daarvoor, met name door Havik, maar soms ook door ratten, kraaien of meeuwen is de belangrijkste factor. De begroeiing schiet vaak razendsnel omhoog, zodat vogels die de dekking hebben gezocht met hun broedsel in de ruigte verdwijnen. Kustbroedvogels zullen om boven genoemde redenen waarschijnlijk weinig profiteren van de eventuele aanleg van nieuwe eilandjes voor Noordse woelmuis in deze omgeving.

Ondanks dat de Ransuil erg gevoelig is voor predatie door Havik, vestigde zich na lange tijd van afwezigheid toch weer een nieuw broedpaar in het dichte struweel langs de noordoever.

In eerste instantie lijkt de aangelegde mountainbikeroute die deels door de zuidwesthoek van het plot loopt, nog van weinig invloed op de vogelbevolking ter plaatse. Sperwer en Zomertortel schoven een klein beetje op in oostelijke richting, maar bleven aanwezig. Het verderop gevestigde paar Zomertortels liet dit jaar wel verstek gaan.

Met Ransuil, spechten, roofvogels, Boomkruiper, mezen en vinken herbergt de Kabbelaarsbank de meest complete bosvogelgemeenschap in de Grevelingen. Door de aanwezigheid van aangeplant bos, spontaan struweel en bosopslag is in combinatie met de zoute en zoete krekken een gevarieerd landschap ontstaan, dat veel vogelsoorten wat te bieden heeft. De open delen met een korte begroeiing bevatten bovendien een bijzondere vochtige duinvalleivegetatie.

5. Plasjes de Punt

Plotgrootte: ca. 15 ha.

Beheer: vrij toegankelijk op wandelpad waarlangs kijkschermen met uitzicht op de plasjes; pad en enkele stroken om uitzicht op de plasjes te houden worden gemaaid. Grootste plas 's winters in trek als ijsbaan bij bevolking Ouddorp.

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Hermelijn, Ree, Beverrat, Konijn,

Diversen: Groene kikker

Vegetatiekarakteristiek: Zoetwaterplasjes met rietzoom en omringend duinstruweel

Landschap / vegetatie

Gegraven duinmeertjes. Het duin aan de zuidzijde is eveneens het resultaat van natuurbouw (gevormd uit voormalig zanddepot). Geleidelijk is een rietzoom langs de oevers ontstaan (alle plasjes nu vrijwel geheel omzoomd). In het water diverse waterplanten als Schedefonteinkruid en Waterranonkel. Grootste plas vervult vanwege het zoete water een functie als was-, poets- en slaapplek voor vogels (eenden, meeuwen, Knobbelzwanen, Aalscholvers, reigers) die op de Grevelingen foerageren. Daardoor tamelijk voedselrijk. Struweel er omheen vooral Grauwe wilg, Duindoorn en Wilde liguster; verder vrij veel Grauwe abeel en Schietwilg (beiden aangeplant), Vlier en Koebraam. Op veel plaatsen is het struweel behoorlijk hoog. Het gebied wordt aan de noord- en oostzijde begrenst door de spoorbaan van de stoomtram, die hier als museum- en recreatieobject is aangelegd.

Processen: geleidelijke verlanding door uitbreiding Riet (kleine plasjes). Uitgroei struweel.

Broedvogels

Algemeen

Een dicht bevolkt vogelgebiedje. Watervogels van ondiep voedselarm (kleine plasjes) en wat voedselrijker open zoet water (grote plas) zijn goed vertegenwoordigd. Vrijwel elk plasje heeft nu zijn eigen paar Dodaars. De plasjes (vooral de grote plas) worden vanwege het zoete water ook door allerlei passanten, broedvogels uit de omgeving en overzomeraars gebruikt als was-, drink- en rustplaats. Hierdoor is het soms lastig te bepalen of het al dan niet broedvogels uit het plot betreft.

De rietkraag is kennelijk voldoende breed voor Kleine Karekieten maar te smal voor Rietzanger en Rietgors, die beiden opvallend ontbreken, evenals de Blauwborst. Vermoedelijk wordt dat veroorzaakt doordat het struweel al behoorlijk hoog is en de abrupte overgang van rietkraag naar struweel.

Het struweel rondom de plasjes is rijk aan Winterkoninkjes, Heggenmussen, Nachtegalen en Zwartkopjes. Dat het struweel al aardig bosachtige trekken krijgt, blijkt uit de aanwezigheid van Gaai en mezen, deels zal dit een effect zijn van het in de nabijheid aangeplante bos en aangrenzende duingebied van de Kop van Goeree.

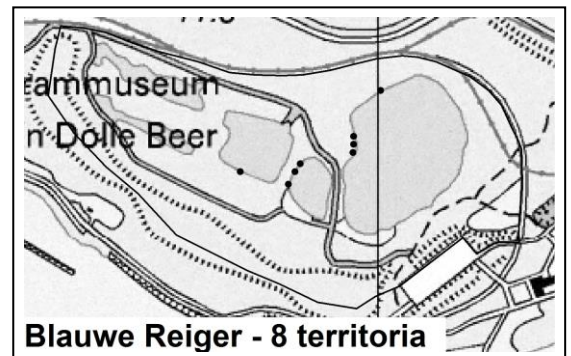
Tabel 7. Aantal territoria BMP-plot Plasjes De Punt (15 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	
	'04											'04										
Dodaars	6	4	4	8	6	6	7	8	8	8	Nachtegaal	17	12	12	11	8	7	10	9	7	8	
Fuut	2	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Merel	8	10	9	11	9	11	8	12	8	10	
Aalscholver	-	-	-	1	1	-	5	36	43	82	Zanglijster	5	3	4	4	3	4	3	2	2	6	
Blauwe reiger	4	4	4	6	6	4	4	6	8	8	Sprinkhanger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Knobbelzwaan	1	1	-	1	1	1	2	1	1	1	Cetti's Zanger	-	-	-	2	-	-	1	1	1	-	
Grauwe Gans	1	-	-	-	-	1	5	3	8	9	Rietzanger	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	
Nijlgans	1	1	1	1	-	1	-	-	-	-	Bosrietzanger	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Bergeend	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	12	8	6	5	4	5	15	8	16	10	
Krakeend	7	5	6	8	3	5	4	5	3	4	Spotvogel	2	-	-	-	-	-	2	1	1	5	
Wintertaling	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Braamsluiper	4	2	3	2	1	1	4	2	1	2	
Wilde Eend	8	14	8	12	8	9	9	11	5	10	Grasmus	3	3	2	1	-	1	1	1	1	1	
Slobeend	3	-	3	3	-	1	2	3	1	2	Tuinfluit	8	4	11	14	4	7	10	10	4	12	
Tafeleend	2	1	-	-	1	-	1	-	1	1	Zwartkop	12	12	12	11	15	14	20	28	18	14	
Kuifeend	10	8	6	9	6	5	12	9	9	10	Tjiftjaf	16	8	14	12	12	10	17	20	18	13	
Midd. Zaagbek	-	-	1	2	-	-	1	1	-	-	Fitis	19	10	17	12	22	18	18	17	12	16	
Sperwer	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Staatmees	3	3	4	5	3	2	2	1	1	-	
Buizerd	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Pimpelmees	2	2	5	4	4	5	4	3	3	1	
Fazant	2	-	2	2	3	4	1	1	-	-	Koolmees	3	3	4	3	6	6	5	3	2	3	
Waterral	1	1	1	2	1	1	1	5	3	7	Buidelmees	0-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Waterhoen	5	2	2	3	2	2	1	2	-	1	Gaai	2	1	1	1	1	1	2	1	1	-	
Meerkoet	11	11	7	8	9	7	10	10	9	9	Ekster	2	-	1	-	1	-	1	-	-	-	
Houtduif	9	4	4	5	2	2	4	2	2	6	Zwarte Kraai	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	
Zomertortel	5	1	2	1	1	1	1	-	2	1	Groenling	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	
Turkse Tortel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Putter	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	
Koekoek	3	2	2	2	1	1	1	1	1	1	Goudvink	4	3	4	4	3	3	5	5	2	4	
Ransuil	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	Vink	1	-	2	2	1	-	-	-	-	-	
Gr. B. Specht	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	Kneu	2	1	3	3	2	3	3	-	-	1	
Winterkoning	24	18	24	20	22	20	15	13	14	6	Rietgors	-	-	2	1	-	-	1	-	1	-	
Heggenmus	14	12	19	21	10	14	11	8	6	4												
Roodborst	10	5	10	9	7	11	1	2	1	-	soortentotaal	40	36	42	43	37	39	43	40	36	34	

Ontwikkelingen in 2013 (inventarisatie Mark Hoekstein)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

- (op)nieuw: Waterhoen, Rietzanger, Kneu
- niet meer: Roodborst, Cetti's Zanger, Staartmees, Gaai, Rietgors
- sterk toegenomen: Aalscholver, Wilde Eend, Waterral, Houtduif, Zanglijster, Spotvogel, Tuinfluit, Fitis, Goudvink
- sterk afgenomen: Winterkoning, Heggenmus, Kleine Karekiet, Zwartkop, Tjiftjaf, Pimpelmees

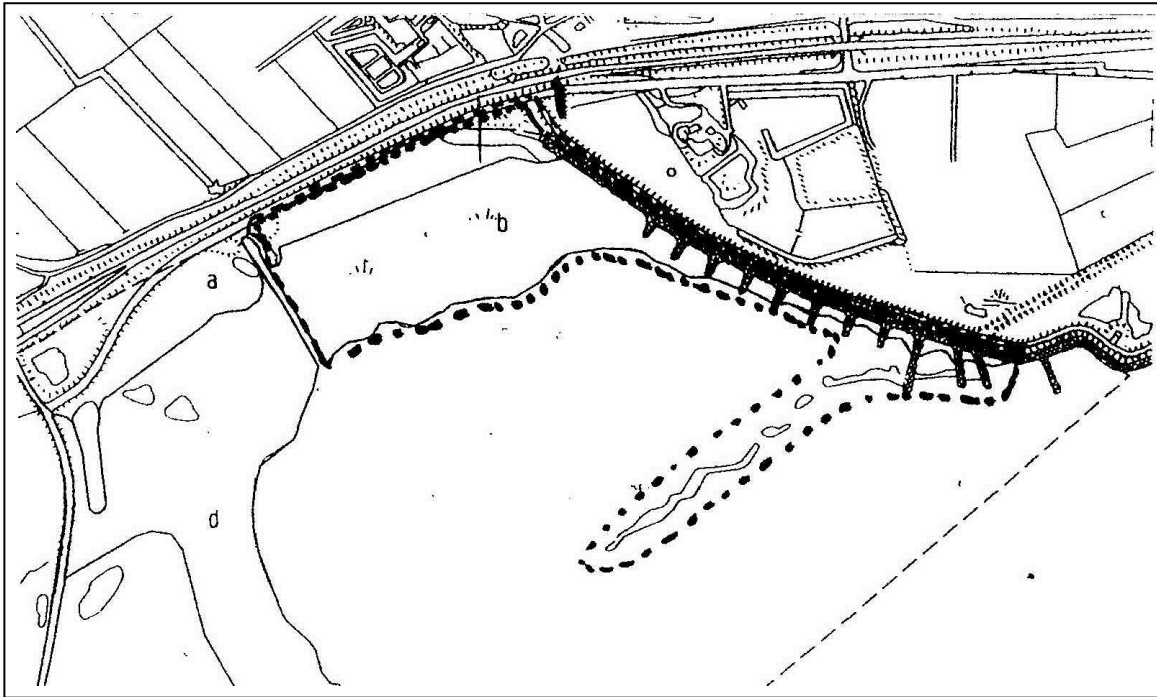

De Aalscholver liet een forse toename zien, bijna een verdubbeling. Gezien het betrekkelijk geringe aantal geschikte bomen is de kans groot dat ze zich over enkele jaren in navolging van de Blauwe Reiger ook bij naburige plasjes vestigen. Met 82 broedparen begint het een levendige kolonie te worden waar voortdurend vogels aan- en afvliegen. Uit de aan- en afvliegroutes blijkt dat de broedvogels vooral in de Voordelta foerageren en veel minder in de Grevelingen. Het is van belang dat bij toekomstige aanleg en werkzaamheden in het kader van het "Ecohotelpark" voldoende rekening gehouden wordt met de hier aanwezige broedvogels, ook al heeft men het gebied dan buiten de N2000-aanwijzing weten te houden.

Grauwe Ganzen weten het gebied ook steeds beter te vinden. Wellicht kunnen ze samen met de Meerkoeten de plasjes hun open water laten behouden door rietspruiten en –stengels te consumeren. In de smalle westelijke plasjes ligt in dat opzicht nog een mooie taak te wachten.

Bijzonder was de toename van de Waterral. Die 7 broedparen kunnen met hun gegil de toekomstige ecogasten misschien wel de stuipen op het lijf jagen al moeten de Nachtegalen dan wel even dimmen. Trouwens het slaken van rauwe kreten en uiten van braakgeluiden is reigers en aalscholvers ook wel toevertrouwd. Met al spoedig weer een failliete boedel zoals we dat op De Punt gewend zijn, ligt een spookpark in het verschiet. De Roodborst liet verstek gaan en dat terwijl er vier jaar geleden nog 11 territoria gekarteerd werden. Onduidelijk waar dat door veroorzaakt wordt, evenals de afname bij de Pimpelmees. Misschien dat die lange winter toch heel wat slachtoffers heeft geëist? Het zou heel goed kunnen dat het paartje Cetti's Zanger daardoor ook niet meer kon worden vastgesteld, deze soort is immers tamelijk vorstgevoelig.

Niet vorstgevoelig is onze Afrikaganger de Spotvogel. Deze maakt dan ineens weer een sprong naar 5 broedparen. Ondanks de afname naar een lager aantal soorten, zeker geen saai plot, die Plasjes de Punt.

6. Slik de Kil

Plotgrootte: ca. 14 ha

Beheer: goed vanaf weg of dijk te overzien, verder niet vrij toegankelijk (ook niet vanaf het water); spontane ontwikkeling

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Ree

Vegetatiekarakteristiek: Vochtig brak rietland op klei met struweelzoom langs dijk en weg

Recente veranderingen: opslag van struiken in rietland wordt zo nu en dan teruggezet (niet jaarlijks) om de verstruwing van het gebied tegen te gaan. Dit is allereerst van belang voor de Noordse woelmuis, verder profiteren ook riet- en moerasvogels van dit beheer.

Landschap / vegetatie

Fraai gelegen rietland aan baai. Slik de Kil is één van de weinige laag gelegen gebieden op klei in de Grevelingen die aan een lozingspunt voor polderwater grenst, waardoor de omgeving brak is. De kleiige ondergrond verhindert een snelle ontzilting. Langs weg en dijk een struweelgordel van Duindoorn met Koebraam. Daardoor vrijwel ontoegankelijk. Aan Grevelingenzijde een ondiepe modderige baai die door een schelpenrichel van het diepere water gescheiden wordt. Hier af en toe kanovaarders, catamaranzeilers en mensen met kleine bootjes aanlandend. Vanwege het voedselrijke uitgeslagen zoete polderwater en de verminderde uitwisseling door de schelpenrichel, vindt in de baai bij warm weer al snel een sterke algenontwikkeling plaats.

Voor het overgrote deel begroeid met halfhoog (ca. 1,5 - 2m) Riet op vochtige bodem (landriet) alleen langs de oever een smalle strook waterriet. Tussen het riet kruiden als Gewone engelwortel, Lisdodde, Zeerus en Gele lis. Verspreid in het riet wat opslag van Grauwe wilg en Duindoorn. Struweel op de kribben langs de dijk wat soortenrijker met Duindoorn, Vlier, wilgen, bramen, rozen. Aan de noordkant een hoekje met wat meer struweel en enkele Schietwilgen, de bodem werd hier in het verleden opgehoogd met zand.

De Preekhildijk waar het gebied deels aan grenst, is een fraaie bloemdijk met onder andere Bevertjes, Geel walstro en Kattendoorn; rijk aan vlinders en vrij toegankelijk als wandelroute, in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap.

Broedvogels

Algemeen

Bij de Kil ligt in feite het enige rietveld van betekenis in de Grevelingen. De vogelbevolking is deels dan ook karakteristiek voor rietland. Het overjarig Riet is aantrekkelijk voor Rietgors, Rietzanger en Bruine Kiekendief. De oeverzone biedt uitstekende broedgelegenheid voor tal van watervogels.

Ondanks het feit dat het struweel slechts een smalle mantelzoom om het rietland vormt, is het aantal soorten zangvogels daarin aanzienlijk. Territoria van holenbroeders zullen een overlap vormen met aangrenzend terrein buiten het plot. In het plot is het geschikte biotoop daarvoor niet aanwezig.

De schelpenbankjes die de baai afsluiten, vormen een potentieel broedgebied voor Kluut, Scholekster en Bontbekplevier.

Tabel 8. Aantal territoria BMP-plot Slik de Kil (14 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	
	'04											'04										
Knobbelzwaan	1	-	-	-	-	-	-	1	1	1	Winterkoning	14	10	14	11	12	14	1	3	4	1	
Grauwe Gans	6	8	6	4	8	6	3	3	5	4	Heggenmus	10	7	12	14	9	12	8	5	5	4	
Canadese Gans	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Roodborst	2	1	4	3	2	4	-	-	-	-	
Nijlgans	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	Nachtegaal	3	1	1	3	2	3	1	2	2	-	
Bergeend	3	2	2	2	1	2	3	3	2	3	Blauwborst	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	
Krakeend	4	2	2	2	1	2	-	-	-	-	Rdborstapuit	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	
Wilde Eend	8	6	10	14	8	12	9	5	5	11	Merel	5	3	5	5	3	4	3	3	4	3	
Slobeend	6	2	2	1	2	2	-	-	-	-	Zanglijster	2	3	1	2	1	2	-	3	3	2	
Kuifeend	6	4	-	2	2	3	-	-	-	-	Cetti's Zanger	-	-	-	-	-	1	2	2	2	1	
Mid. Zaagbek	1	-	-	2	1	2	1	1	1	-	Sprinkhzanger	3	2	3	3	2	2	3	3	1	3	
Br. Kiekendief	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	Snor	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Fazant	-	-	3	3	2	3	2	-	1	-	Rietzanger	12	8	10	8	9	10	11	10	9	8	
Waterral	1	-	1	1	1	1	-	-	-	-	Bosrietzanger	6	3	6	4	4	4	7	7	3	9	
Waterhoen	3	1	1	2	2	1	-	-	-	-	Kl. Karekiet	5	4	6	3	4	3	4	2	5	2	
Meerkoet	7	6	6	5	3	6	5	2	2	3	Spotvogel	-	-	1	1	-	2	-	1	-	1	
Scholekster	2	-	2	4	2	4	2	2	1	1	Braamsluiper	3	2	2	3	1	-	2	3	3	2	
Kluut	4	6	22	28	29	26	27	18	2	3	Grasmus	10	9	8	7	10	14	6	3	3	5	
Kleine Plevier	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	Tuinfluit	1	2	2	3	2	4	7	6	4	2	
Bontbekplevier	-	-	-	2	-	-	-	1	1	-	Zwartkop	4	2	8	7	5	9	4	6	6	3	
Kievit	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Tjiftjaf	4	3	2	3	2	4	6	5	7	5	
Tureluur	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	Fitis	13	13	10	11	14	16	6	4	4	4	
Kokmeeuw	4	-	5	-	-	23	6	-	3	2	Startmees	1	2	2	2	2	2	1	-	-	-	
Stormmeeuw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	Pimpelmees	2	1	1	1	1	1	-	-	1	-	
Zilvermeeuw	1	3	5	4	4	4	6	7	6	7	Koolmees	2	1	2	2	1	2	1	-	-	1	
Gr. Mantelmw	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	Gaai	1	-	-	-	-	1	1	1	-	1	
Visdief	4	2	12	4	0	28	68	27	15	31	Ekster	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	
Noordse Stern	-	-	1	-	-	2	-	1	1	-	Zwarte Kraai	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	
Dwergstern	5	-	10	18	25	36	22	25	28	1	Groenling	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	
Houtduif	4	1	6	3	2	2	4	1	2	2	Putter	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Holenduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Goudvink	-	-	-	1	-	-	1	1	2	2	
Zomertortel	2	-	1	1	1	1	-	-	-	-	Kneu	4	2	4	4	3	4	3	2	3	2	
Ransuil	1	1	1	-	-	-	-	-	-	1	Rietgors	10	11	8	7	6	9	8	8	6	8	
Koekoek	2	1	3	2	1	1	1	1	-	-	soortentotaal	40	38	48	47	44	51	41	39	39	39	
Gr. B. Specht	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-												

Ontwikkelingen in 2013

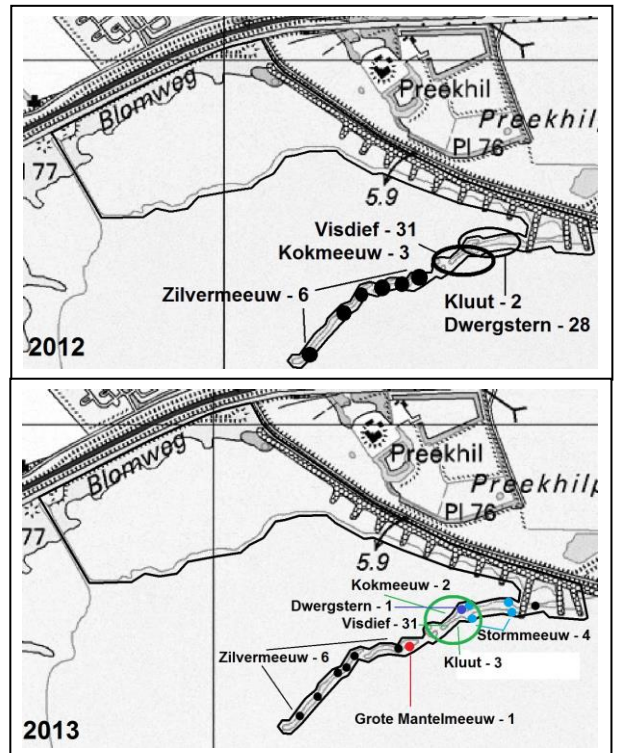
(inventarisatie Mark Hoekstein)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

- niet meer: Midd. Zaagbek, Fazant, Bontbekplevier, Tureluur, Nachtegaal, Pimpelmees,
- (op)nieuw: Stormmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Ransuil, Spotvogel, Koolmees, Gaai
- opvallend afgenomen: Dwergstern, Winterkoning, Kleine Karekiet, Tuinfluiter, Zwartkop
- opvallend toegenomen: Wilde eend, Bosrietzanger

De schelpenbankjes vormen voor kustvogels een belangrijk broedgebied. Vanaf het uiteinde aan de westkant werd echter een steeds groter gedeelte bezet door Zilvermeeuwen. Gelukkig wisten meer kwetsbare soorten als Kluut en Dwergstern zich op het oostelijk deel te handhaven. Dit gedeelte lag wel vast aan de oever en was daarmee gevoeliger voor grondpredatoren en langs het riet jagende kiekendieven. De Kluten vertrokken al eerder naar de Hompelvoet, nadat daar de westpunt was ingericht voor kustbroedvogels, maar de Dwergsterns van de Kil hebben het pas in 2013 verderop gezocht wellicht helemaal bij de Tweede Maasvlakte. Nu vestigde zich een viertal paar Stormmeeuw op de dwergsternlocatie, wat eventueel de oorzaak kan zijn dat Dwergsterns en Bontbekplevier het hier niet zagen zitten. Bovendien zat er na jaren van afwezigheid ook weer een paar Grote Mantelmeeuw.

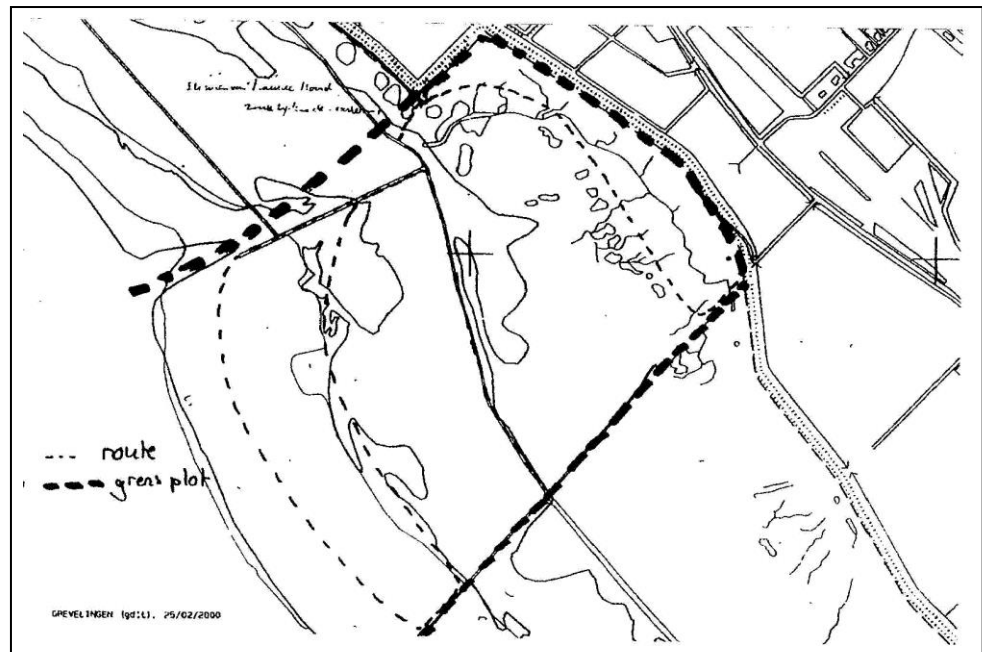
Met de eenden is het tegenwoordig een magere boel, ook de Middelste Zaagbek verdween als broedvogel uit het plot. Verheugend was de Ransuil die, evenals de Grote Mantelmeeuw, na 2006 niet meer als broedvogel genoteerd was.

Figuur 18. Grote Mantelmeeuw en Stormmeeuw waren nieuwkomers, Dwergsterns verdwenen in 2013.

Slikken van Flakkee-Noord

Plotgrootte: ca. 80 ha
Beheer: vrij toegankelijk op doorgaand pad (daarbuiten niet); natuurlijk bosreservaat, spontane ontwikkeling; het pad wordt gemaaid.
 Sinds 2012 loopt er een geasfalteerd fietspad onderlangs de dijk.
Zoogdieren: o.a. Ree, (in het verleden ook wel eens Vos, onduidelijk of die nu nog voorkomt), Haas, Hermelijn, Wezel, Mol, Noordse woelmuis
Vegetatiekarakteristiek: Bos en ruigte op voormalig schor, doorsneden met smalle kreken en struweel + ruigte op voormalig slik en ruig grasland overgaand in korte zilte vegetatie en kale grond

Landschap / vegetatie

Voormalig schor met ruigtebegroeiing en verspreide opslag; veel Duinriet, Strandkweek, Akkerdistel, Dauwbraam, Adelaarsvaren, Grote brandnetel, Riet, wilgenroosjes en Koebraam; opslag van Meidoorn, Wegedoorn en Vlier. Meer naar de schorrand hoog ontoegankelijk struweel met een bosachtig karakter van Boswilg, Grauwe wilg, Ratelpopulier en Duindoorn. Veel structuurverschillen door terreinvariatie (met kreken doorsneden gebied). Langs de bosrand zijn Adelaarsvaren en Duinriet dominant. Aan de oostzijde is het schor tot op grote afstand van de dijk in meerdere jaren gemaaid met het oog op distelbestrijding. Dat dit averechts werkt is te zien op het deel waar geen distelbestrijding heeft plaats gevonden.

Slik grenzend aan schorrand deels met wat meer Riet (in kommen waar kreken uitmonden) verder vooral Grauwe wilg, Kruiwilg en Duindoorn. Tamelijk monotoon over grote oppervlakten. Naar oever toe aandeel Duindoorn toenemend. Buitenste struweelrand vrijwel uitsluitend Duindoorn. Pad door het gebied geeft vrijwel nergens uitzicht op de omgeving en de struweelranden aan weerszijden lijken nog het meest op het windscherm bij een boomgaard, zo dicht en met hoog opgeschoren kanten.

Struweel overgaand in ruig grasland van Duinriet en Strandkweek; verder Zilte rus en Fiorin, met daartussen wat Zeeaster. Ruigte afgewisseld met zilte open plekken met Zeekraal, Schorrenkruid en Zilte schijnspurrie. Buitenste vegetatierand soort kopjeslandschap van deels kale grond met lage kopjes die een begroeiing van Gewoon kweldergras en Hertshoornweegbree hebben, met aan de buitenkant een gordel Zeekraal en Schorrenkruid. Op hogere, veelal iets meer landinwaarts gelegen kopjes, komt Duindoorn voor. Tenslotte, afhankelijk van de waterstand en windrichting, een brede zeer langzaam aflopend strook met kaal slik.

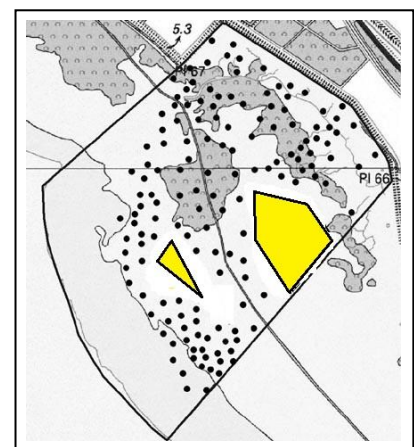
Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

Een gebied met een zeer gevarieerde vogelbevolking, al zijn de dichtheden veelal laag.

De bosvogelgemeenschap op de schorrand is al behoorlijk compleet met Buizerd, Havik, Grote Bonte Specht, Boomkruiper, Gaai en mezen. De ruigte op het schor met verspreide opslag is goed voor Kleine Karekiet, Bosrietzanger, Heggenmus, Grasmus.

In het struweel op het voormalig slik vinden we allerlei zangvogels, maar in lage dichtheden. Naarmate het struweel jonger wordt (richting waterlijn) neemt het aantal soorten af en worden de dichtheden bijzonder laag. Aan de rand van het struweel vinden we nog wel een enkele Roodborsttapuit en een aantal Rietgorzen. In de ruige begroeiing met Strandkweek en hier en daar wat jonge duindoornopslag broeden alleen Graspieper en Kneu. Meer naar de waterkant, waar ruigte en open plekken elkaar afwisselen, broeden Kievit en Tureluur. Dichtbij het slik vormen grote kale of schaars begroeide plekken, die worden afgewisseld met een lage zilte vegetatie, in sommige jaren een geschikt broedbiotoop voor plevieren.

Verspreiding Fitis en globale reikwijdte van de inventarisatie in 2012. Omdat slechts een enkel pad door het ontoegankelijk struweel loopt vallen de gele delen grotendeels buiten het inventarisatiebereik. De afstand waar binnen vogels te horen zijn verschilt per soort, per waarnemer en met de weersomstandigheden.

Tabel 9. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Noord (75 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13
	'04											'04									
Grauwe Gans	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	Nachtegaal	10	6	8	8	7	8	8	13	15	16
Soepgans	1	-	1	1	-	1	2	-	-	-	Blauwborst	6	2	3	3	4	3	6	4	7	7
Nijlgans	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	Roodb. tapuit	2	1	1	1	-	1	1	1	1	1
Bergeend	3	1	2	-	-	-	2	-	-	1	Merel	12	8	9	8	8	9	41	35	46	45
Krakeend	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Grote Lijster	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Wilde Eend	8	8	10	8	3	7	5	3	3	2	Zanglijster	6	4	6	5	4	4	15	20	33	13
Slobeend	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Sprinkzanger	6	3	3	3	5	4	8	6	10	4
Br. Kiekendief	1	-	(1)	-	-	-	1	-	-	-	Cetti's Zanger	-	1	2	3	3	3	4	2	2	2
Havik	1	1	1	1	0-1	0-1	1	1	1	1	Rietzanger	4	3	10	7	10	12	23	29	30	22
Sperwer	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	Bosrietzanger	5	1	4	5	4	6	10	15	20	7
Buizerd	1	-	-	1	1	1	1	1	-	-	Kl. Karekiet	5	2	3	3	2	3	10	7	9	2
Waterral	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	Spotvogel	1	-	2	3	1	1	2	1	-	-
Fazant	8	7	7	4	4	8	4	4	4	5	Braamsluiper	5	2	5	3	2	2	10	8	12	10
Waterhoen	2	1	1	1	-	1	-	-	-	-	Grasmus	34	19	22	19	21	20	21	26	30	28
Meerkoet	2	2	2	1	-	2	-	-	-	-	Tuinfluit	8	9	12	15	12	11	35	36	35	14
Scholekster	7	3	2	3	1	2	4	5	4	2	Zwartkop	12	15	15	17	16	18	30	37	41	35
Kluut	-	-	-	-	-	-	-	5	-	1	Tijftjaf	12	10	14	12	12	10	25	37	55	44
Bontbekplevier	2	2	2	1	-	-	-	-	-	-	Fitis	32	24	31	21	22	31	79	136	147	90
Strandplevier	4	4	10	22	2	3	9	11	9	1	Gr.Vliegenv.	-	-	2	1	-	-	1	1	-	-
Kievit	7	3	4	5	3	4	5	2	2	2	Staartmees	3	3	4	5	3	2	3	2	2	3
Houtsnip	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	Pimpelmees	2	3	4	5	5	6	5	9	10	8
Tureluur	7	6	3	5	6	7	6	8	9	5	Koolmees	8	6	10	8	8	6	9	11	18	9
Houtduif	8	1	3	2	1	2	5	2	7	4	Boomkruiper	-	-	1	2	-	-	2	-	-	-
Turkse Tortel	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	Gaai	2	1	1	1	1	1	1	3	2	1
Zomertortel	4	2	3	2	1	1	3	2	2	2	Ekster	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Koekoek	3	3	3	4	2	3	2	2	2	1	Zwarte Kraai	3	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Ransuil	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	Groenling	1	-	-	1	-	-	-	-	5	5
Groene Specht	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	Putter	1	-	1	2	2	1	2	2	1	3
Gr. B. Specht	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Vink	1	2	2	4	3	3	4	3	5	7
Veldleeuwerik	4	2	2	3	6	7	5	8	9	7	Goudvink	2	1	2	3	1	2	4	6	7	3
Graspieper	6	6	8	9	10	12	9	8	10	11	Kneu	5	3	4	4	6	6	15	10	13	11
Winterkoning	32	22	31	32	22	28	32	32	50	25	Rietgors	8	7	12	8	12	14	7	7	16	13
Heggenmus	24	19	28	31	10	17	29	19	27	31	soortentotaal	43	46	52	54	42	49	50	47	45	48
Roodborst	10	4	8	10	8	9	7	11	16	4											

Ontwikkelingen in 2013 (inventarisatie Mark Hoekstein)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

- niet meer: Grauwe Vliegenvanger
- (op)nieuw: Bergeend, Kluut, Groene Specht, Zwarte Kraai
- sterk afgenomen: Scholekster, Strandplevier, Tureluur, Houtduif, Winterkoning, Zanglijster, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet, Tuinfluit, Tijftjaf, Fitis, Koolmees, Goudvink
- sterk toegenomen: geen

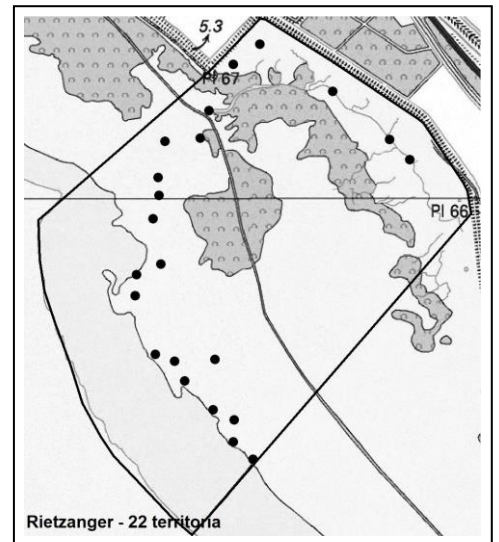
In 2012 vielen de aantallen bij sommige zangvogels hoger uit vanwege inventarisatie van een groter deel van het plot (Onno Boereneffect, zie blz. 12), die vervolgens in 2013 weer zijn afgenomen. Uiteraard vallen lang niet alle veranderingen daar aan toe zijn te schrijven. Het beste zien we dat wanneer we de huidige aantallen vergelijken met 2011 en voorgaande jaren.

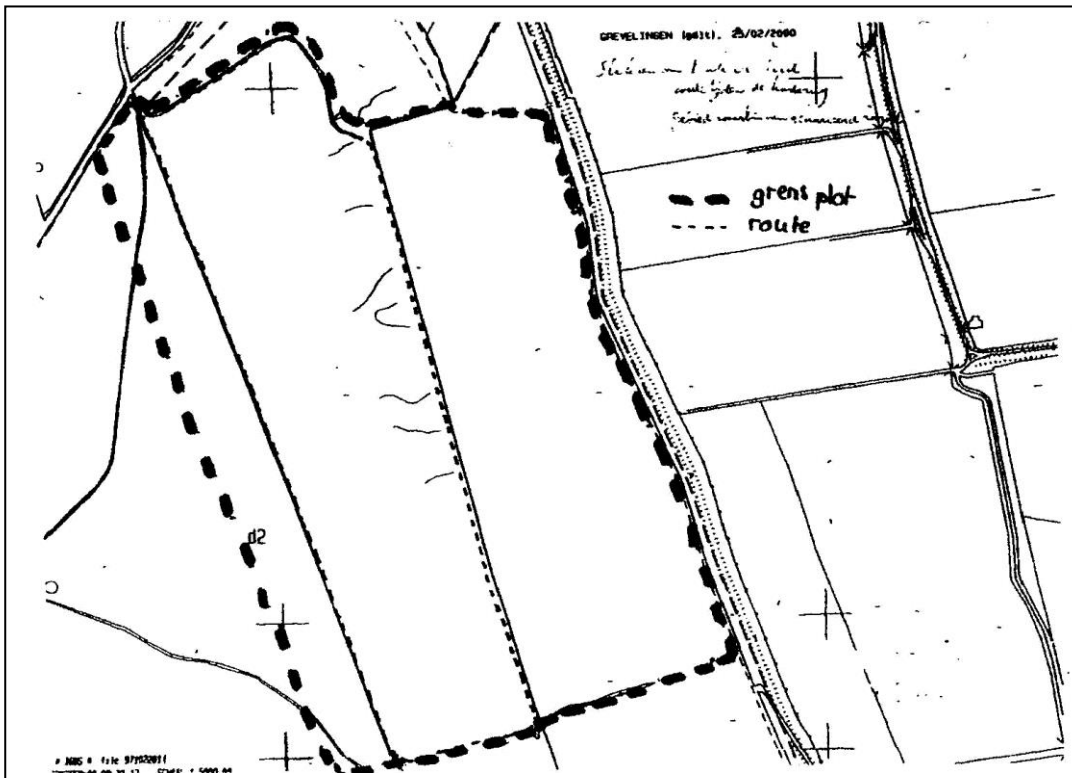
Het broeden van de Strandplevier is hier nogal wisselend. In het verleden werd een hoger peil in de Grevelingen en veel neerslag genoemd als reden voor het niet vestigen of in een vroeg stadium mislukken van de broedsels. In 2013 was het peil in de Grevelingen begin april al laag dus daaraan lag het niet. Het bleef bijzonder lang koud en vrijwel alle Strandplevieren vestigden zich pas in mei. Onduidelijk waarom er hier zo weinig zijn gaan zitten. Zo is er trouwens meer onduidelijk.

Waarom zitten er geen Spotvogels? Het geschikte biotoop lijkt ruimschoots aanwezig, zowel op het vroegere schor met verspreide boomgroepen en struwelen als aan de buitenkant van het struweel/bos nabij de oever, waar de hogere ruggetjes met struweelgordels worden afgewisseld met lager gelegen open vlakten.

Cetti's Zangers bezetten nog steeds dezelfde al jaren bestaande territoria, vaste plekje waar je de vogels het hele jaar kunt horen. De voorzichtige toename is door koudere winters gestopt.

Het voorheen dichte struweel / jonge bos op het slik wordt geleidelijk meer open doordat de ondergroei verdwijnt. Riet breidt zich langzaam uit. Het maaien van grote delen van het voormalige schor, dit jaar weliswaar niet in de broedtijd, past niet bij het beheer als bosreservaat.

8. Slikken van Flakkee-Zuid

Plotgrootte: ca. 90 ha

Beheer: Beheer: niet vrij toegankelijk, wel regelmatig excursies met trekker+aanhanger over paden; begraasd met Fjordenpaarden en Heckrunderen; oostelijk deel op voormalige landbouwgrond is de laatste jaren niet beweide, maar alleen 's zomers gehooid (half juli). Overig deel: opslag 1x per 2-3 jaar gemaaid

Zoogdieren: o.a. Ree, Haas, Konijn, Mol,

Vegetatiekarakteristiek: gevarieerd weiland op voormalige schorrand en aangrenzend slik (westelijk deel); tamelijk eenvormig hooiland op voormalige landbouwgrond / geëgaliseerd schor (oostelijk deel)

Landschap / vegetatie

Open weidelandschap op voormalig schorren en slikken. Schor binnen voormalige zomerkade werd na de afsluiting in 1971 gescheurd, geëgaliseerd en omgezet in landbouwgrond. De kreken werden dichtgeschoven. Het droogvallend slik binnen het plot werd later ingezaaid met een grasmengsel en begraasd met runderen. De schorrand heeft nog het oude profiel. Het lutumgehalte van de bodem loopt van het slik naar de dijk toe op, van slihboudend zand en lichte zavel tot zware zavel vlakbij de dijk. Op de schorrand en het slik is een gevarieerd grasland ontstaan met kortgrazige en ruigere gedeelten met veel Kattendoorn. In het westelijk deel van het plot op het slik is nogal wat opslag van Kruiwilg. Deze struweelopslag wordt tegenwoordig middels een roulerend programma eens in de drie jaar gemaaid. Bij de schorrand bevatten de mondingen van de oude kreken vaak zoet water.

Het bouwland is na een jaar of dertien agrarisch gebruik, aangekocht door de staat en bij het natuurreervaat gevoegd. Het gebied is met gras ingezaaid en bij de begrazing betrokken. Vanwege de voedselrijke bodem, concentreerde de begrazing van het vee zich op dit gedeelte en werd de rest van het gebied onderbegrast, waardoor daar op grote schaal struweelvorming plaatsvond. Daarom wordt dit voedselrijke deel tegenwoordig in het voorjaar tijdelijk uitgerasterd en gehooid. In natte perioden treedt hier en daar plasvorming op, die het vlakke gebied nog wat afwisseling geeft.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

Wat broedvogels betreft scoort dit weidegebied niet erg hoog. Daarbij gaat het niet zozeer om het aantal soorten want dat voldoet grotendeels aan de verwachtingen, maar de dichtheden zijn over het algemeen laag. Dit blijkt vooral te worden veroorzaakt door het feit dat er op de helft van het plot, de voormalige landbouwgrond, vrijwel

geen weidevogel broedt. De oorzaak daarvan is niet helemaal duidelijk. De Kievit is niet erg kritisch en toch zitten ze er nauwelijks. Wellicht is het terrein te ruig voor deze soort die kort gras prefereert. Grutto's zijn hier al helemaal niet te vinden, terwijl je die er met een hooibeheer juist zou verwachten. Het is al jaren bekend dat daar weinig weidevogels zaten, maar in plaats van toe te nemen lijkt er eerder sprake te zijn van afname. De verandering van een weide- naar een hooilandbeheer lijkt voor weidevogels ongunstig uit te pakken. Gelukkig zaten er nog een paar Kwartels, dat is tenminste nog wat! De soort werd eerder in 1981 en 1986 vastgesteld. Het genoteerde broedgeval van een Strandplevier bevond zich op het met schelpen verstevigde pad aan de noordwestkant van het plot, een bekende locatie.

Tabel 10. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid (90 ha) 2000-2013 ('00-'04 = maximum aantal uit periode 2000-2004)..

soort	'00 '04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	soort	'00 '04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	
Wilde Eend	6	5	3	6	6	4	8	4	4	5	Wulp	0-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slobeend	2	3	2	1	-	-	2	-	1	2	Houtduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kwartel	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	Veldleeuwerik	31	34	32	29	20	16	20	19	34	31	
Scholekster	15	8	6	3	5	2	3	2	2	3	Graspieper	4	3	5	10	7	9	12	9	10	12	
Strandplevier	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Gele Kwik	1	1	1	2	-	-	1	2	-	-	
Kievit	55	42	37	36	34	26	22	18	28	31	Witte Kwik	1	-	(1)	-	-	-	-	-	-	-	
Grutto	11	8	6	3	3	2	2	2	3	3	Rdborsttapuit	-	-	-	1	-	-	1	1	1	3	
Tureluur	12	9	5	8	5	4	3	3	2	4	aantal soorten	12	9	10	10	7	7	10	9	9	9	

Ontwikkelingen in 2013

(inventarisatie René van Loo)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2012 waren:

- niet meer: Gele Kwikstaart
- (op)nieuw: geen
- duidelijk afgenomen: (Veldleeuwerik)
- duidelijk toegenomen: Slobeend, Tureluur, Roodborsttapuit

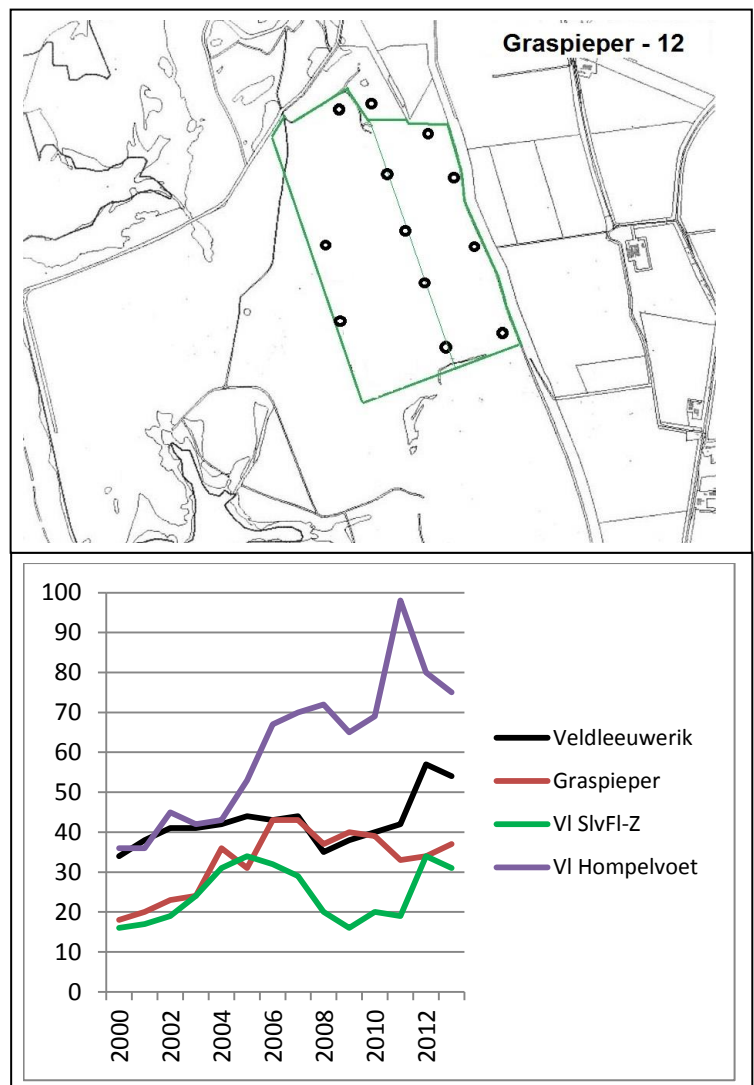
De Kievit klom weer wat verder uit het dal en de Veldleeuwerik is aan de afdaling van de top begonnen. Voor beide soorten is het verloop in dit plot bepalend voor het totaal van de 8 plots omdat grootschalig open gebied in de andere plots beperkt aanwezig is. De Graspieper blijft opvallend beperkt tot de rasters vanwege de behoefte aan een uitkijkpunt.

Uit het verloop van het totaal aantal Veldleeuweriken in de BMP-plots blijkt dat de ontwikkeling elders lang niet altijd parallel loopt met de Slikken-Zuid. Op de Slikken-Zuid is er sprake van een golfbeweging terwijl elders in de beschouwde periode een toename plaatsvond. Lokale omstandigheden spelen bij de Veldleeuwerik een belangrijke rol. Met ruim 34 paar/100 ha in 2013 is de Veldleeuwerik momenteel goed vertegenwoordigd in het BMP-plot Slikken-Zuid.

Behalve de Kievit komen de overige weidevogels er dan maar bekaaid van af.

Opvallend is de toename van de Roodborsttapuit, die vooral op ruige plekjes langs het raster is te vinden. Het laten verruigen van het driehoekig terreintje aan de NW-zijde van het plot ten gunste van de Noordse woelmuis, heeft ook in het voordeel van de Roodborsttapuit gewerkt.

De aanleg van meerdere drinkputten en herstel van oude kreken wordt – evenals in de voorgaande jaren – aanbevolen om het gehooide grasland (voormalig bouwland) aan de oostzijde van het plot aantrekkelijker voor weidevogels te maken. Al jarenlang broeden hier nauwelijks vogels.

Figuur 19. Verloop van Veldleeuwerik en Graspieper in de 8 BMP-plots en het verloop van de Veldleeuwerik in BMP-plot 8. Slikken van Flakkee-Zuid en op de Hompelvoet (hele eiland)

Bijlage BMP-plots 1. Inventarisatiegegevens 2013

(Tijden tot 28 maart zijn in wintertijd, er na in zomertijd.)

Tabel 11. Bezoekdata plot 1. **Hompelvoet**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 07-04	06.30 – 08.30 u	opkomende mist, NNO 1/2, -2 °C	
2. 20-04	06.15 – 08.30 u	zonnig, N 2/3, 1 °C	
3. 28-04	05.45 – 08.30 u	vrij zonnig, ZW1/2, 4 °C	
4. 08-05	05.45 – 08.00 u	mistig, aan het eind zonnig, ZO2, 5 °C	
5. 18-05	05.30 – 07.15 u	helder, weinig wind, 8 °C	
6. 05-06	05.15 – 07.15 u	zonnig, NNO 3, 10 °C	
7. 22-06	08.00 – 09.00 u	bewolkt, WZW 5, 15 °C	

Tabel 12. Bezoekdata plot 2. **Veermansplaat**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 08-04	07.15 – 08.45 u	bewolkt, NO 3/4, 3 °C	
2. 20-04	06.30 – 09.30 u	zonnig, O2/3, 5 °C	
3. 07-05	06.15 – 08.30 u	half bewolkt, NW 2/3, 12 °C	
4. 21-05	06.00 – 08.00 u	bewolkt, spetters, NW3, 10 °C	
5. 30-05	05.40 – 08.00 u	bewolkt, mistig, NW2, 8 °C	
6. 12-06	05.30 – 07.30 u	bewolkt later wat zon, ZO 2/3, 12 °C	

Tabel 13. Bezoekdata plot 3. **Slikken van Bommenede**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	13-3	11.00	13.00	0 °C	50%	Z1	één sneeuwbus	
2	14-4	5.50	9.25	11 °C		Z2	Lichte regen	Tot 6.25 nachtbezoek
3	24-4	6.00	10.00	8 °C	20%	Z2	-	
4	4-5	5.15	9.00	9 °C	0%	ZW4	-	
5	19-5	7.15	10.50	13 °C	0%	NO3	-	
6	4-6	4.15	7.40	9 °C	20%	N4	-	
7	12-6	6.00	8.00	15 °C	90%	ZW4	-	extra bezoek
8	10-7	7.00	8.20	14 °C	0%	NO3	-	extra bezoek

Tabel 14. Bezoekdata plot 4. **Kabellaarsbank**, René van Loo

	datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1	26 maart	07.00 – 09.00 u	zonnig, O5, na nachtvorst koud 3 °C	koude oren!
2	3 april	06.45 – 09.00 u	bewolkt, O5-6, guur 2 °C	
3	15 april	05.50 – 08.45 u	bewolkt, ZW3-4, 10 °C	
4	24 april	05.45 – 09.00 u	zonnig, ZW3, 12 °C	
5	5 mei	05.30 – 09.15 u	zonnig, weinig wind, 13 °C	
6	25 mei	05.00 – 08.40 u	zonnig, NW2, 10 °C	
7	4 juni	04.45 – 08.50 u	zonnig, windstil, 13 °C	
8	18 juni	05.00 – 09.15 u	zonnig, windstil, 28 °C	te warm!

Tabel 15. Bezoekdata plot 5. **Plasjes De Punt**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	13-3	13.20	14.15	2° C	20%	NW2	-	
2	9-4	6.10	7.30	3° C	10%	O2	-	
3	19-4	5.10	7.50	6° C	20%	ZW4	-	
4	2-5	5.00	7.00	8° C	100%	NO3	lichte regen	tot 5.40 nachtbezoek
5	15-5	5.00	8.10	10° C	100%	ZW4	deels regen	
6	1-6	6.00	7.40	10° C	100%	N5	-	
7	3-6	16.00	16.50					extra bezoek
8	20-6	7.35	9.00	18° C	70%	N1	-	extra bezoek

Tabel 16. Bezoekdata plot 6. **Slik de Kil**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	13-3	8.30	10.00	2° C	30%	NW2	-	
2	9-4	7.30	8.30	3° C	0%	O3	-	diezig
3	19-4	8.00	9.20	8° C	20%	ZW4	-	
4	2-5	10.15	11.30	10° C	100%	NO3	-	
5	19-5	4.00	6.20	7° C	0%	NO3	-	Nachtbezoek 4.00-4.50; rietveld doorkruist
6	1-6	7.40	8.30	10° C	100%	N5	-	
7	5-6	8.45	9.20				-	Extra bezoek
8	20-6	6.30	7.30	16° C	100%	NO2	-	Extra bezoek

Tabel 17. Bezoekdata plot 7. **Slikken van Flakkee-Noord**, Mark Hoekstein *

	datum	start	eind	Temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	20-3	7:30	12:00	1° C	100%	O4	sneeuwduitje	
2	7-4	6:00	12:45	5° C	50%	O2	-	
3a	17-4							telling afgebroken ivm slecht weer
3b	18-4	5:30	11:30	7° C	100%	W4	motregen	
4	4-5	4:30	11:30	11° C	0%	W5	-	deels nachtbezoek
5	18-5	4:00	12:00	9° C	100%	ZW3	deels motregen	deels nachtbezoek
6	11-6	3:00	13:00	13° C	0%	ZW1	-	deels nachtbezoek

Tabel 18. Bezoekdata plot 8. **Slikken van Flakkee-Zuid**, René van Loo

	datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1	26 maart	10.00 - 12.30 u	zonnig, O5, na nachtvorst koud 3 °C	
2	2 april	09.30 – 12.00 u	zonnig, NO5, koud 5 °C	
3	15 april	09.30 – 12.50 u	bewolkt, ZW3, 10 °C	
4	5 mei	09.00 – 13.00 u	zonnig, NO2, 13 °C	
5	27 mei	07.00 – 11.00 u	zonnig, ZW3, 18 °C	
6	11 juni	06.45 – 10.40 u	zonnig, ZW2, 18 °C	

* Tijden tot en met 27 maart zijn in wintertijd, erna in zomertijd

Bijlage BMP-plots 2. **Bijzondere waarnemingen 2013**

Het is handig om bijzondere waarnemingen tijdens de inventarisaties te noteren. Hierbij kan het gaan om:

- ◆ soortwaarnemingen die in latere instantie niet voldoen aan de SOVON-criteria, zodat ze niet bij de broedvogels vermeld worden
- ◆ waarnemingen van minder algemene niet-broedvogels
- ◆ waarnemingen aangaande beheer, planten en fauna (zoogdieren, insecten en amfibieën)

Hieronder volgen de genoteerde waarnemingen (opmerkingen met betrekking tot broedvogels zijn niet altijd opgenomen).

1. **Hompelvoet (CdK)**

datum - '13 Waarnemingen

4 maart	Blauwe Kiekendief (v) geplukt door Havik; Kleine vos 1 ex.; sporen Ree
7 april	Houtsnip 1 ex. opvliegend; Ree 2 ex.
20 april	Buizerd 1 paar rondhangend, sporen Hermelijn en Ree, Ree 2 geiten; tal van ganzen langdurig rondvliegend en hinderlijk gakkend
28 april	Boomvalk 1 ex.; sporen Hermelijn; Struikmos op Boswilg
8 mei	nestje Dwergmuis

2. **Veermansplaat (CdK)**

datum - '13 Waarnemingen

8 april	vrij vers dood Ree(geitje?) einde pad, daar ook een ander ex. van zelfde leeftijd. Buizerd wegvliegend middengebied maar geen broedaanwijzingen; Zwarte Kraai rondvliegend bij haviksnest, Havik niet op nest wel in de buurt.
20 april	groepje van 5 Gaaien rondvliegend
7 mei	Reebok langdurig blaffend; 10 paar Grauwe Gans met kuikens in oeverzone ten zuiden plot
21 mei	Reebok blaffend in 'havikbosje'; ca. 100 Rotgans Noordkop
30 mei	Buizerd alarmerend ten zuiden plot; Harlekijn 16 ex. op groeiplaats ten zuiden plot

3. **Slikken van Bommenede (MH)**

datum waarnemingen

13-3	Grote Lijster ♂♀, Strandplevier 1
14-4	Houtsnip 1, Ree 5, Velduil 1, Bokje 1, Zwarte Roodstaart 1
24-4	Smelleken 1, Tapuit 2
4-5	Boompieper 1, Lepelaar 4
19-5	Gekraagde Roodstaart ♀, Kleine Strandloper 1, Dwergmeeuw 1
4-6	Ransuil ♂♀
10-7	Dode Zilvermeeuw met Belgische ring

Prooiresten van Havik nabij het nest op Bommenede in 2013

13-3	Meerkoet 1
14-4	Wintertaling 1, Kluut 1, Uil spec 1, Meerkoet 1, Zilverplevier 1
4-5	Wilde Eend 2
19-5	Turkse Tortel 1

4. **Kabellaarsbank (RvL)**

datum - '13 Waarnemingen

15 april	Sijs 4 ex.; Zwarte Kraai 1 ex. geslagen door Havik
24 april	Putter 50 ex.; Kramsvogel 2 ex.; 1 zingende Grote Barmsijs!
25 mei	Viervleklibel 1 ex.; Bont Zandoogje 2 ex.
18 juni	Reebok 1 ex.; Platbuiklibel 1 ex.; Icarusblauwtje 2 ex.

5. Plasjes de Punt (MH)

<u>datum</u>	<u>waarnemingen</u>
13-3	Boomkruiper 1, loslopende hond
9-4	Purperreiger 1 overvliegend
15-5	Grauwe Vliegenvanger 1
1-6	Havik met prooi

6. Slik de Kil (MH)

<u>datum</u>	<u>waarnemingen</u>
2-5	Paapje 1
19-5	Rugstreeppad 1, Kleine Zilverreiger 1
1-6	Baai vol japans bessenwier
20-6	Kleine Zilverreiger 1

7. Slikken van Flakkee-Noord (MH)

<u>datum</u>	<u>waarnemingen</u>
20-3	Goudhaan 1, Houtsnip 3
7-4	Purperreiger 2 overvliegend, Slechtvalk 1, Houtsnip 7, Bokje 1,
17-4	Wilde Zwaan 17
18-4	Sijs 8, Bokje 1
4-5	Lepelaar 10
18-5	Tapuit 2
11-6	Lepelaar 8

8. Slikken van Flakkee-Zuid (RvL)

datum - '13 Waarnemingen
geen bijzonderheden

Figuur 20. De oeverzone en het droogvallend slik van het BMP-plot Slikken van Flakkee-Noord is een belangrijk broedgebied voor Strandplevier. Rust is daarbij een voorwaarde. Aanleg van een wandelroute die dit gebied zou ontsluiten is geen goed idee. Ook buiten het broedseizoen vormt de oeverzone van de Slikken een belangrijk rust- en foerageergebied voor vogels, waar verstoring door wandelaars en hondenuitlaters voorkomen moet worden.

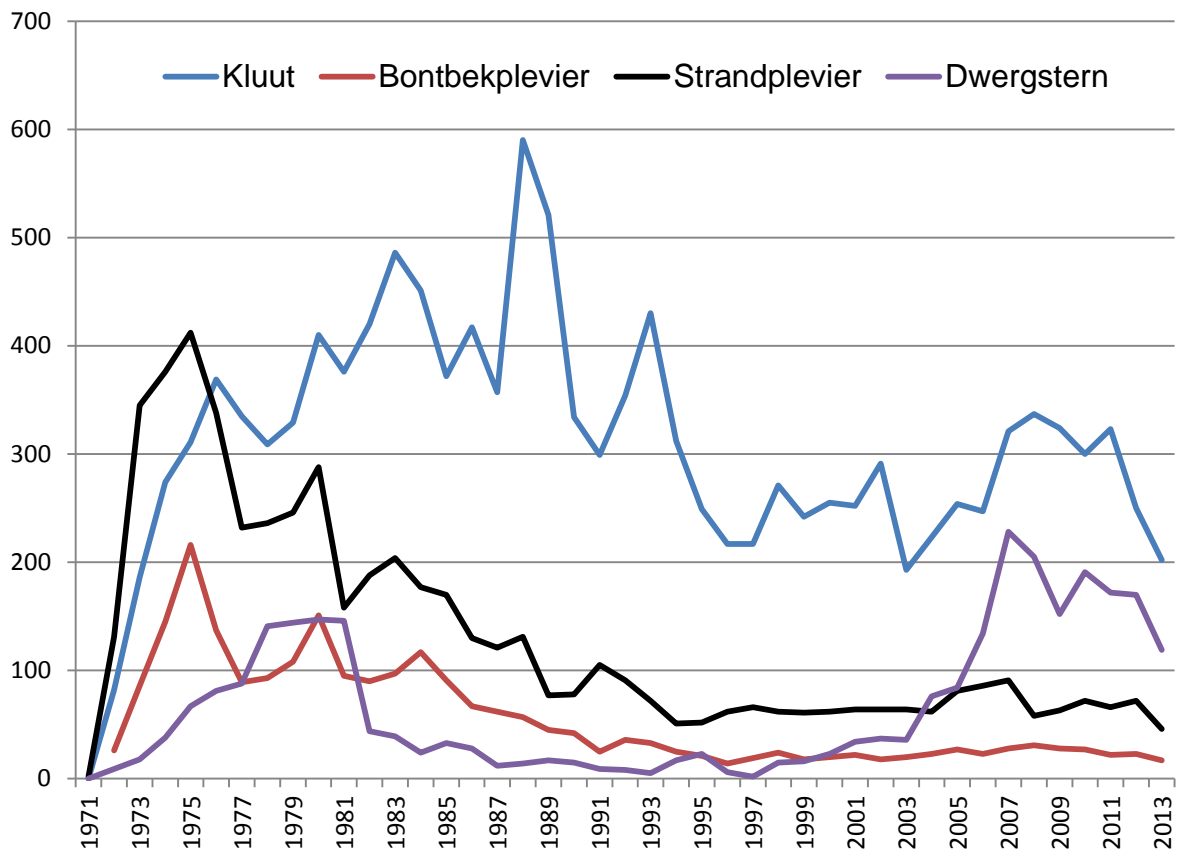

Figuur 21. Markenje is een belangrijk broedgebied voor kustvogels in de Grevelingen (Tabel 20). De hoogste delen van het plaatje liggen ruim 40 cm boven het meerpeil van -20 cm NAP. Bij een stand van -25 cm NAP, bedraagt de oppervlakte circa 17,5 ha. Op de achtergrond, links de noordpunt van de Hompelvoet, rechts de bosaanplant bij De Punt.

Figuur 22. Beginnende vestiging van Grote Sterns op Markenje (1 mei 2013). Het toenemend aantal Brandganzen dat hier eveneens tot broeden komt, zorgt gedurende het hele broedseizoen voor veel onrust.

Figuur 23. Verloop van enkele kustvogels (kale grondbroeders) in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Kustbroedvogels in 2013

Algemeen

Na de afsluiting van de Grevelingen in 1971 was er gedurende een aantal jaren een zeer groot areaal aan geschikt broedterrein en ontwikkelde de voormalige zeearm zich tot een belangrijk gebied voor kustbroedvogels. Met name de aantallen van Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier, Grote Stern en Dwergstern waren belangrijk en bevatten destijds een flink deel van de Nederlandse populatie.

Door afname van geschikt broedterrein vanwege zaken als toenemende begroeiing en opkomst van predators, daalden de aantallen van veel kustvogels in de Grevelingen na verloop van tijd. Sinds 2004 was er dankzij gericht beheer bij de pioniersoorten echter weer sprake van herstel, al doet 2013 daar niet aan mee (Fig. 20). De kustbroedvogels in de Grevelingen worden jaarlijks integraal geteld met medewerking van DPM (Delta Project Management). DPM voert het kustbroedvogelprogramma uit in opdracht van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening. De voor deze dienst verzamelde gegevens werden beschikbaar gesteld uit het Biologisch Monitoringprogramma van de Zoute Rijkswateren van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening, hetgeen onderdeel uitmaakt van MWTL (Monitoring Waterstaatkundige Toestand des Lands). De hier gepresenteerde aantallen kunnen in details afwijken van de door DPM genoemde aantallen. Dit heeft te maken met de gebruikte criteria om dubbel tellen te voorkomen. Door Staatsbosbeheer wordt op gebiedsniveau gekeken, terwijl DPM op populatieniveau meet.

Doelstelling van het kustvogelbeheer in de Grevelingen is: door op geschikte plaatsen de mogelijkheden voor kustbroedvogels te versterken, de functie van de Grevelingen als kustvogelbroedgebied in stand te houden.

De laatste jaren wordt een meer gericht beheer ten gunste van kustvogels gevoerd. In eerste instantie gaat het daarbij om het open houden van laaggelegen terreinen en eilandjes middels een maai-beheer. In tweede instantie worden gebieden soms verlaagd, op geschikte plaatsen een schelpenlaag aangebracht en de eilandfunctie versterkt door het graven van een geul. Naast deze beheersmaatregelen steunt het kustvogelbeleid vooral op het peilbeheer in de Grevelingen. Rijkswaterstaat stuurt gedurende de periode half april - half juli op een iets lager waterpeil, wel blijft men daarbij binnen vastgestelde peilmarges. De lagere waterstand gedurende het broedseizoen is van groot belang gebleken om gebieden aantrekkelijk te maken en te houden voor kustvogels als Kluut, Strandplevier, Grote Stern, Dwergstern en Visdief (zie ook blz. 52).

Tabel 19. Overzicht totaal aantallen kustvogels in de Grevelingen periode 1999-2013. Rode Lijstsoorten zijn vetgedrukt en de status daarvan aangegeven in kolom 2 (G=gevoelig, K=kwetsbaar, B=bedreigd).

soort / jaar	R L	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Kluut		242	255	252	291	193	223	254	247	321	337	324	300	323	250	202
2. Bontbekplevier	K	18	20	22	18	20	23	27	23	28	31	28	27	22	23	17
3. Strandplevier	B	61	62	64	64	64	62	81	86	91	58	63	72	66	72	46
4. Kokmeeuw		2645	2733	1921	419	491	287	105	162	328	497	571	734	724	746	827
5. Zwartkopmeeuw		1	4	6	0	5	9	0	1	5	5	9	55	44	12	76
6. Stormmeeuw		206	233	277	261	319	325	280	259	305	302	227	279	280	251	256
7. Kleine Mantelmeeuw		461	361	461	371	747	803	538	772	946	789	765	945	989	910	1062
8. Zilvermeeuw		1143	939	1486	1261	2264	2152	2496	2206	2374	2369	2093	2586	2006	2384	3116
9. Grote Mantelmeeuw	G	1	2	2	3	2	4	4	5	8	9	12	10	14	13	18
10. Grote Stern	B	4102	2800	3250	1600	4201	3300	0	1	0	0	0	465	4479	1750	3800
11. Visdief	G	600	369	463	264	424	366	405	659	1064	814	872	651	624	668	702
12. Noordse Stern		29	19	29	15	43	34	22	56	45	45	59	55	37	51	52
13. Dwergstern	K	16	23	34	37	36	76	84	134	228	205	152	191	172	170	119

Tabel 20. Aantallen broedgevallen kustvogels in de Grevelingen in 2013. Tabelgegevens van RWS Centrale Informatievoorziening, René van Loo, Mark Hoekstein en Kees de Kraker.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabbelaarsbank	De Kil	Markenje + schelpenb. Schans	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
1. Kluut	23	1		8		48		3	47	2	21	17	8		24	202
2. Bontbekplevier				1		3			2		1	5	3		2	17
3. Strandplevier				1		14			8	1	10	10	1		1	46
4. Kokmeeuw	32			15		2		2	765					11		827
5. Zwartkopmeeuw									76							76
6. Stormmeeuw	107	6		1	8	6		4	30		37	57				256
7. Kleine Mantelm.	30	301			710				5		16					1062
8. Zilvermeeuw	169	1516		4	1315	24	14	20	20		30			2	2	3116
9. Grote Mantelm.	1	1	2	3	4	2	1	1			1	2				18
10. Grote Stern									3800							3800
11. Visdief	148			35	6	12		31	292		41	26		57	54	702
12. Noordse Stern	4	2		4		6			4		2	30				52
13. Dwergstern				4		37		1	35		31	9			2	119

Bespreking resultaten 2013

Rijkswaterstaat voldeed dit jaar weer aan het verzoek om het peil twee weken eerder te verlagen (sturen op -26 cm NAP gedurende het broedseizoen). Dit verzoek van de vogelwerkgroep Grevelingen en Staatsbosbeheer was voor het eerst gehonoreerd in 2011 (niet in 2012). Omdat bij het sturen op -26 cm er iets minder uitwisseling is als bij sturen op -20 cm, is Rijkswaterstaat beducht voor het sneller optreden van zuurstofproblemen. Uit eerdere rapportage (Wetsteijn, 2011) blijkt echter dat de kans daarop bij minder uitwisseling in april/mei juist kleiner is (minder import van de plaagalg Phaeocystis).

Hoewel het gunstig effect van de twee weken vroegere peilverlaging op aantallen en broedsucces van de Strandplevier waarvoor de maatregel in eerste instantie was bedacht in 2011 en 2013 niet is aangetoond, blijkt deze wel een positieve uitwerking te hebben op de vestiging van Grote Sterns. De ruime aanwezigheid van kaal slik rondom Markenje zorgt er voor dat de sterns bij terugkeer uit Afrika naar het broedgebied, hier voldoende zitgelegenheid hebben zonder voortdurend in conflict te komen met grote meeuwen. De laatsten zijn talrijk aanwezig vanwege de massale vangst op Zagers waarvan de piek juist in deze periode valt. Het vervroegen van de vaste ingangsdatum van 15 naar 1 april voor het kustvogelpeilbeheer, zou dan ook van harte worden toegejuicht.

De temperatuur van het water in Grevelingen en Noordzee lag in het voorjaar van 2013 veel lager dan gewoonlijk. Dit was van invloed op de beschikbaarheid van voedsel. Daarnaast zorgden langdurig dure weersomstandigheden en stortbuien voor ongunstige condities gedurende het broedseizoen. Dankzij verbetering van de weersomstandigheden aan het einde van het broedseizoen wisten de Visdiefjes toch nog redelijk wat jongen groot te brengen, voor andere soorten liep het slechter af. De resultaten worden hierna per soort besproken. Door het aantalsverloop van een reeks van jaren onder elkaar te zetten, wordt inzicht gegeven in het aantalsverloop per broedlocatie. Hieruit wordt duidelijk waar en wanneer er knelpunten optreden en wordt inzicht verkregen in de effectiviteit van genomen maatregelen. Van sommige maatregelen is dat meteen al duidelijk: zo verdween de in 2012 herstelde zandrand achter de vooroeververdediging bij de Veermansplaat door afslag in de golven nog voordat kustbroedvogels er gebruik van konden maken.

Tabel 21. Aantalsverloop Kluut per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003	5	4		21		30	26	2	37	13		39	2		14	193
2004						68	3	6	48	41		48	6		3	223
2005				1(23)		49	15	6	59	4	60	40	17		3	254
2006	6			14		47	16	22	19	15	56	31	8		13	247
2007	7	2		32		59	28	28	46		31	41	18		29	321
2008	1	6		26		53	17	29	45		63	45	28		24	337
2009	11			28		18	7	26	112		38	28	24		32	324
2010	20			25		13	8	27	88		48	12	43		16	300
2011	11			21		15	10	23	86	5	88	13	37		14	323
2012	32	2		7		32	3	2	66		60	40			6	250
2013	23	1		8		48		3	47	2	21	17	8		24	202

Kluut

Wanneer de Kluut het in de Grevelingen moest hebben van de eigen productie, dan zouden er in het broedseizoen niet veel meer rondlopen want het aantal jongen dat hier vliegvlug wordt ligt gemiddeld op een bijzonder laag niveau (naar schatting 0,1-0,2 vliegvlug jong / paar). Het broedbestand wordt dus jaarlijks aangevuld met vogels die elders uit het ei zijn gekropen. Wanneer het daar ook minder goed gaat, zoals in een groot deel van het Deltagebied het geval is, komt er een moment dat er geen aanvulling van elders plaatsvindt en dalen de aantallen. Omdat Kluten tamelijk mobiel zijn kunnen ze ook uitwijken naar een naburig broedgebied waar de omstandigheden op dat moment wat gunstiger zijn. Dit soort verplaatsingen vindt zowel aan het begin als na een mislukte broedpoging plaats.

Na een periode van 5 jaar met aantallen boven de 300, zakte het aantal broedparen in 2012 naar 250 en dit jaar een verdere daling naar 202. Van uitwijken naar naburige locaties buiten de Grevelingen lijkt geen sprake (voorlopig overzicht kustbroedvogels 2013, DPM). Mogelijk is er een verband met het langdurig koude en het gure voorjaar waardoor een kleiner deel van de populatie is gaan broeden. Omdat de broedresultaten in de Grevelingen en daarbuiten al lange tijd onder de maat zijn kan een structurele afname van de populatie niet worden uitgesloten. Dat zit er een keer aan te komen. Voor zover bekend week het broedsucces in 2013 weinig af van voorgaande jaren: vrijwel overal < 0,1% vliegvlug jong/paar. Slechte weersomstandigheden (kou, regen), het open landschap, betrekkelijk magere voedselsituatie en heel veel predatie speelden de Kluten in de Grevelingen parten.

De grootste afname deed zich voor op de Slikken van Flakkee: 100 → 40. De slikken aan de Schouwse kant deden het juist wat beter, zo was er een toename bij Slik Dijkwater en de Slikken van Bommenede.

Het aandeel van de Grevelingen varieert doorgaans van 10-15% van het Delta-totaal en bedroeg in 2013 niet meer dan 10%, maar ook dit aantal is van nationaal belang.

Tabel 22. Aantalsverloop Bontbekplevier per deelgebied 2003 t/m 2013

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003		1		1		2			2		1	7	1		5	20
2004	1			1		3			2	3		5	6		2	23
2005		1		1		3			2	1	3	6	6		4	27
2006	1			1		2			2	3	3	5	3		3	23
2007				2		3		2	2	1	4	7	4		3	28
2008		1		3		3			2	1	4	7	7		3	31
2009				4		4			2		4	5	7		2	28
2010		1		2		2			1	1	6	6	6		2	27
2011				2		3		1	2	2	2	3	5		2	22
2012		1		2		3		1	3		4	4	4		1	23
2013				1		3			2		1	5	3		2	17

Bontbekplevier

De Bontbekplevier broedt voornamelijk in zeer open gebied aan de rand van begroeiing; altijd maar een enkel paar. Dikwijls nabij Visdief of Kluut op schelpenbanken. In tegenstelling tot Kluten en sterns, ligt het

broedsucces van deze soort in de Grevelingen regelmatig op >1 vliegvlug jong per paar.

Doordat ze niet koloniegewijs broeden en het droogvallend terrein weinig extra broedgebied oplevert (ze blijven aan die begroeiingsrand vasthouden) heeft het nieuwe kustvogelbeheer bij deze soort nog niet tot een opvallende toename geleid.

Doorgaans zijn de jaarlijkse verschillen in de vaste broedgebieden klein. Hier een paartje minder, daar een paartje meer. In 2013 nam het aantal echter opvallend af waarbij de gevoelige daling op de Slikken van Flakkee-Midden het meest in het oog springt. Misschien dat het geringe broedsucces van vorig jaar wat wellicht veroorzaakt werd door de slechte weersomstandigheden, er iets mee te maken heeft. De vooruitzichten voor 2014 zijn ongunstig want ook 2013 leverde maar weinig vliegvlugge jongen op.

Circa 13% van de Bontbekplevieren in de Delta zat in 2013 in de Grevelingen en op landelijk niveau gaat het om circa 5%. In internationaal opzicht is het belang van de Nederlandse populatie gering.

Tabel 23. Aantalsverloop Strandplevier per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied																
Strandplevier	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabelaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003						24					5	35				64
2004						35				9		18				62
2005						25				25	2	22	7			81
2006				4		25			1	27	1	27			1	86
2007				10		11			2	22	13	27	4		2	91
2008				8		13			2	14	4	14	3			58
2009		1		10		14			7	13	5	7	3		3	63
2010	3			10		9			5	16	10	11	6		2	72
2011	2			11		9			12	12	7	10	3			66
2012	1			6		11			6	12	15	19	1		1	72
2013				1		14			8	1	10	10	1		1	46

Strandplevier

Ondanks de vervroegde ingangsdatum (1 april i.p.v. 15 april) voor het sturen op een gemiddeld iets lager peil ten gunste van kustbroedvogels zoals Rijkswaterstaat in 2013 op verzoek van de vogelinventarisatiegroep en Staatsbosbeheer wederom toepaste, nam het aantal broedparen bij de Strandplevier sterk af. Het bijzonder koude verloop van het voorjaar zal hier op van invloed zijn geweest. Overigens bleek in 2011 ook geen duidelijk positief effect uit te gaan van de vervroegde peilverlaging op de Strandplevier, dat werd toen aan extreme droogte geweten.

Lage temperaturen en zware buien in mei en juni hadden in 2013 invloed op het broedsucces, dat evenals in 2012 beneden het noodzakelijke niveau lag om de populatie in stand te houden.

Het aandeel van de Grevelingen in de Deltapopulatie nam behoorlijk af en komt vermoedelijk uit op zo'n 35%, wat niettemin nog steeds aanzienlijk is. Op landelijk niveau gaat het om circa 25% en ook internationaal gezien is de Grevelingen met > 5% van de NW-Europese populatie een heel belangrijk broedgebied.

Middels een aangepast peilbeheer (winter liefst flink hoger, broedseizoen lager) kan een duurzaam geschikt broedgebied in stand gehouden worden. Zie de aanbevelingen op blz. 52.

Tabel 24. Aantalsverloop Kokmeeuw per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied																
Kokmeeuw	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabelaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003	5			480			6									491
2004	30			250					5			2				287
2005	65			30					10							105
2006				8		5		4	130		3	8			4	162
2007	20			35		3	20		250							328
2008	15			80	1	22			350		4			15	10	497
2009	20			100		7	3	23	350		6	6	8	26	22	571
2010	32			25			2	6	500		12		17	118	22	734
2011	35			15					615		9		4	40	6	724
2012	25			5		3		3	700			4			6	746
2013	32			15		2		2	765					11		827

Kokmeeuw

Buiten Markenje broeden er nauwelijks Kokmeeuwen in de Grevelingen. Slechts hier en daar zitten nog wat paren, maar die brengen zelden jongen groot. Soms ligt dat aan een krappe voedselsituatie, maar predatie door grote meeuwen, roofvogels en (in mindere mate) grondpredatoren zorgt er tegenwoordig voor dat er zelfs in een broedseizoen met gunstige weersomstandigheden maar weinig jongen vliegvlug worden.

Op Markenje gaat het de laatste jaren iets beter, al komen er toch nog te weinig jongen groot om de populatie in stand te houden. Het geleidelijk verdere herstel op Markenje moet vooral te danken zijn aan een toestroom van vogels van elders. De voedselsituatie aan het begin van het broedseizoen is altijd gunstig vanwege de zagervangst, maar vanaf mei wordt het voedsel in hoofdzaak buiten de Grevelingen gezocht.

In 2013 was het broedsucces op Markenje evenals in 2012, ca. 0,3 vliegvlug jong/paar.

Hoewel langzaam toenemend ligt het aandeel van de Grevelingen in het Deltatotaal nog steeds beneden de 4% landelijk < 1%. Maar ook elders in het Deltagebied en de rest van Nederland gaat het de Kokmeeuw al jaren niet voor de wind.

Tabel 26. Aantalsverloop Zwartkopmeeuw in de Grevelingen van 1999 t/m 2013

soort / jaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zwartkopmeeuw	1	4	6	0	5	9	0	1	5	5	9	55	44	12	76

Zwartkopmeeuw

Zwartkopmeeuwen komen in toenemende mate in het Deltagebied tot broeden. Na het eerste broedgeval in 1981 op de Hompelvoet bleef het in de Grevelingen tot voor kort bij een of enkele paren. Sinds 2010 komt een wat groter aantal op Markenje tot broeden.

Zwartkopmeeuwen foerageren bij voorkeur op voedselrijke bemeste weilanden. Omdat ze ook graag een eitje lusten, kunnen ze als burens van Grote Sterns het broedsucces van deze soort behoorlijk onder druk zetten. Nogal wat potentiële broedparen verdwijnen tijdens de vestigingsfase en ook kort er na verdwijnen nog veel broedparen en hun legsels. Het broedsucces van de Zwartkopmeeuw was de laatste twee jaar zeker niet beter dan bij de Kokmeeuw, terwijl in het verleden juist een groter succes werd genoteerd.

Met het toenemen van de aantallen worden ze ook steeds vaker foeragerend in de Grevelingen waargenomen: op Zagers en krabbetjes vissend, Rozenkevers vangend op de Hompelvoet etc.

Belangrijke broedgebieden van de Zwartkopmeeuw zijn gelegen in Zeeuws-Vlaanderen, op de Hoge Platen en in het Haringvliet (Slijkplaat, Hellegatsplaten). Het belang van de Grevelingen voor deze soort was in 2013 weer iets groter, ca. 4% van het Deltatotaal en daarmee ook van nationaal belang.

Tabel 26. Aantalsverloop Stormmeeuw per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommene	Kabbelaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003	142	60			13	1			22			81				319
2004	160	55			8	1			15			86				325
2005	132	17			12	2			11		1	105				280
2006	88	20			5	2			28			116				259
2007	100	15			28	3			35			124				305
2008	90	11			16	2			50			133				302
2009	90	7			5	6			35			84				227
2010	106	6		1	3	6			35		27	95				279
2011	71	11		2	8	7			50		39	92				280
2012	72	4		1	9	3		3	37		48	74				251
2013	107	6		1	8	6		4	30		37	57				256

Stormmeeuw

Het aantal broedparen blijft al meer dan 15 jaar redelijk stabiel zonder een duidelijke trend van toe- of afname. Individueel kan dat per gebied wel het geval zijn.

De Stormmeeuw weet aan de rand van een Zilvermeeuwkolonie stand te houden, maar het broedsucces is gering. Veel legsels en kuikens worden gepredeerd door Zilvermeeuwen die overal in de nabijheid van de Stormmeeuwen broeden. Op zijn beurt vormt de Stormmeeuw een belangrijke predator van eieren en kleine kuikens van andere kustvogels en weidevogels. In 2013 nam het aantal broedparen op de Hompelvoet toe, maar was er afname op Markenje en de Slikken van Flakkee.

Ongeveer 40% van de Stormmeeuwen in de Delta komt in de Grevelingen tot broeden maar in groter verband is het belang gering. De Stormmeeuw zit hier aan de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied. Het aandeel van de Grevelingen in de landelijke populatie schommelt rond de 5%.

Tabel 27. Aantalsverloop Kleine Mantelmeeuw per deelgebied 2003 t/m 2013

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003	1	648			78											747
2004		687			115							1				803
2005	2	364			170							2				538
2006	2	553	1		211			1*	1			3				772
2007	4	526			409				2			5				946
2008	5	295			486				2			1				789
2009	4	276			478	1			1		4	1				765
2010	6	312			618	2			1		6					945
2011	11	206			750	2			9		9	2				989
2012	16	253			635				4		2					910
2013	30	301			710				5		16					1062

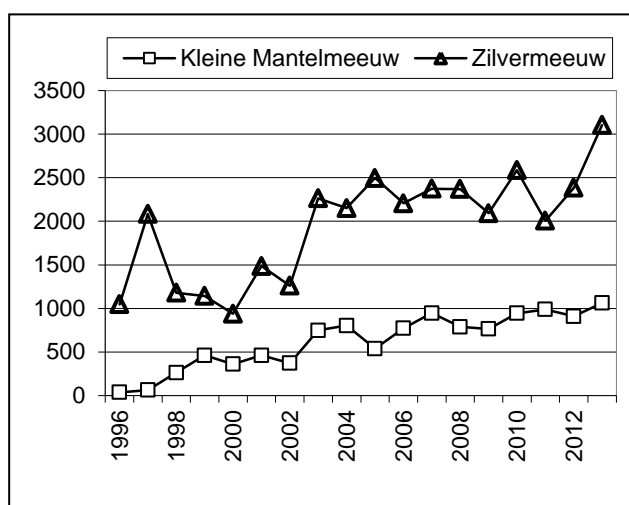
Kleine Mantelmeeuw

Sinds 2007 is het aantal broedparen van de Kleine Mantelmeeuw vrijwel stabiel, met een hele lichte stijging. In 2013 werd voor het eerst de 1000 broedparen overschreden. Op Dwars in de Weg dat iets gunstiger ligt ten opzichte van de foerageergebieden op zee, broedt 70% van het Grevelingentotaal. De aantallen buiten de twee belangrijkste broedgebieden blijven laag. De Kleine Mantelmeeuw broedt tamelijk geconcentreerd in het midden van de Zilvermeeuwkolonies op de Veermansplaat en Dwars in de Weg. De aantalsverhouding tussen Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw was in de periode 2003-2013 vrij stabiel met een aandeel voor de Kleine Mantelmeeuw tussen de 25 en 33%.

Het verder inhalen of overvleugelen van de aantallen Zilvermeeuw is in de Grevelingen niet aan de orde.

Elders in Nederland is de Kleine Mantelmeeuw in gemengde kolonies met Zilvermeeuw vrijwel overal in de meerderheid.

Het aandeel van de Grevelingen in de Delta-populatie is gering (2-3%) en landelijk gaat het om ruim 1%.

Figuur 24. Aantalsverloop Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw

Tabel 28. Aantalsverloop Zilvermeeuw per deelgebied 2003 t/m 2013

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003	50	1703	6	3	501			1	3							2264
2004	62	1111	5	4	923			2	3			2				2152
2005	60	1528	5	1	887			3	2		4	6				2496
2006	54	1152	5	5	972			5	6		3	1			3	2206
2007	85	1215		3	1025			4	12			30				2374
2008	100	1106	3	6	1114	5	1	9	17		3	3				2369
2009	87	835		4	1108	20		9	12		10	5			3	2093
2010	115	1348		6	1044	35	7	6	8		15					2586
2011	130	541	3	5	1200	29	10	15	17		45	9			2	2006
2012	150	944		5	1231	11		10	24		6				3	2384
2013	169	1516		4	1315	24	14	20	20		30			2	2	3116

Zilvermeeuw

Het aantal op de Veermansplaat getelde Zilvermeeuwen is aan sterke schommelingen onderhevig. In 2013 werden er daar fors meer geteld. Op basis van eigen tellingen bestaat de indruk dat de schommelingen in werkelijkheid minder groot zijn en mogelijk deels door de telmethode veroorzaakt zijn. Op de overige

broedplaatsen is er op Dwars in de Weg een reeks van geleidelijke toename. Op veel kleinere schaal is dat eveneens het geval bij de Kil en ook op de Hompelvoet lijkt de Zilvermeeuw ondanks alle tegenwerking de weg omhoog gevonden te hebben.

Terwijl op veel broedlocaties in het Deltagebied de aantallen Zilvermeeuw zijn afgenomen, gaat het de soort in de Grevelingen redelijk voor de wind. Dit zal te maken hebben met een minder grote concurrentie van Kleine Mantelmeeuwen, die op meer aan de kust gelegen locaties met visserij en scheepvaart in het voordeel zijn. Veel Zilvermeeuwen foerageren vlakbij het broedgebied in de Grevelingen op Zagers, krabben, Amerikaanse zwaardschede en Zeeappeltje. Als predator van kustvogels vormt de Zilvermeeuw een factor van betekenis. Landelijk was er jarenlang sprake van afname. Momenteel zit ca.17% van de Zilvermeeuwen van de Delta en > 5% van het landelijk aantal, in de Grevelingen.

Tabel 29. Aantalsverloop Grote Mantelmeeuw per deelgebied 2002 t/m 2013. Aantal tussen haakjes betreft een territorium, waarbij geen nest is gevonden.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermandslaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003			1	1												2
2004			2	1	1											4
2005			2	1	1											4
2006			2	1	1			1								5
2007			2	1	1	1	2					1				8
2008			3	1	2	1	1					1				9
2009			3	2	2	1	2					1		(1)	1	13
2010		(1)	2	1	3	1	1					1				10
2011		1	3	3	3	2	1					1				14
2012			3	2	3	1	2				2					13
2013	1	1	2	3	4	2	1	1			1	2				18

Grote Mantelmeeuw

Zoals alle meeuwen is de Grote Mantelmeeuw bijzonder plaatstrouw. Eenmaal ergens gevestigd laat de soort daar niet snel verstek gaan. Zo nu en dan komt er een nieuwe locatie bij en nabij een oudere locatie vestigen zich na verloop van tijd meerdere paren, wellicht jongen uit eerdere broedsels. Het ligt in de lijn der verwachting dat de Grote Mantelmeeuw in de toekomst mede dankzij een steeds ruimere nestplaatskeuze tot een populatie van vele tientallen paren zal uitgroeien in de Grevelingen.

De Stampersplaat, waar in 1999 het eerste broedgeval plaatsvond, is nog steeds de kern van het broedgebied in de Grevelingen. Hoewel de meeste legsels nog op de stenen vooroeververdediging te vinden zijn, wordt er in toenemende mate ook op weinig begroeide eilandjes en schelpenbanken gebroed (Hompelvoet, Kleine Stampersplaat, Slikken van Bommenede, Slik de Kil, Slikken van Flakkee-Midden).

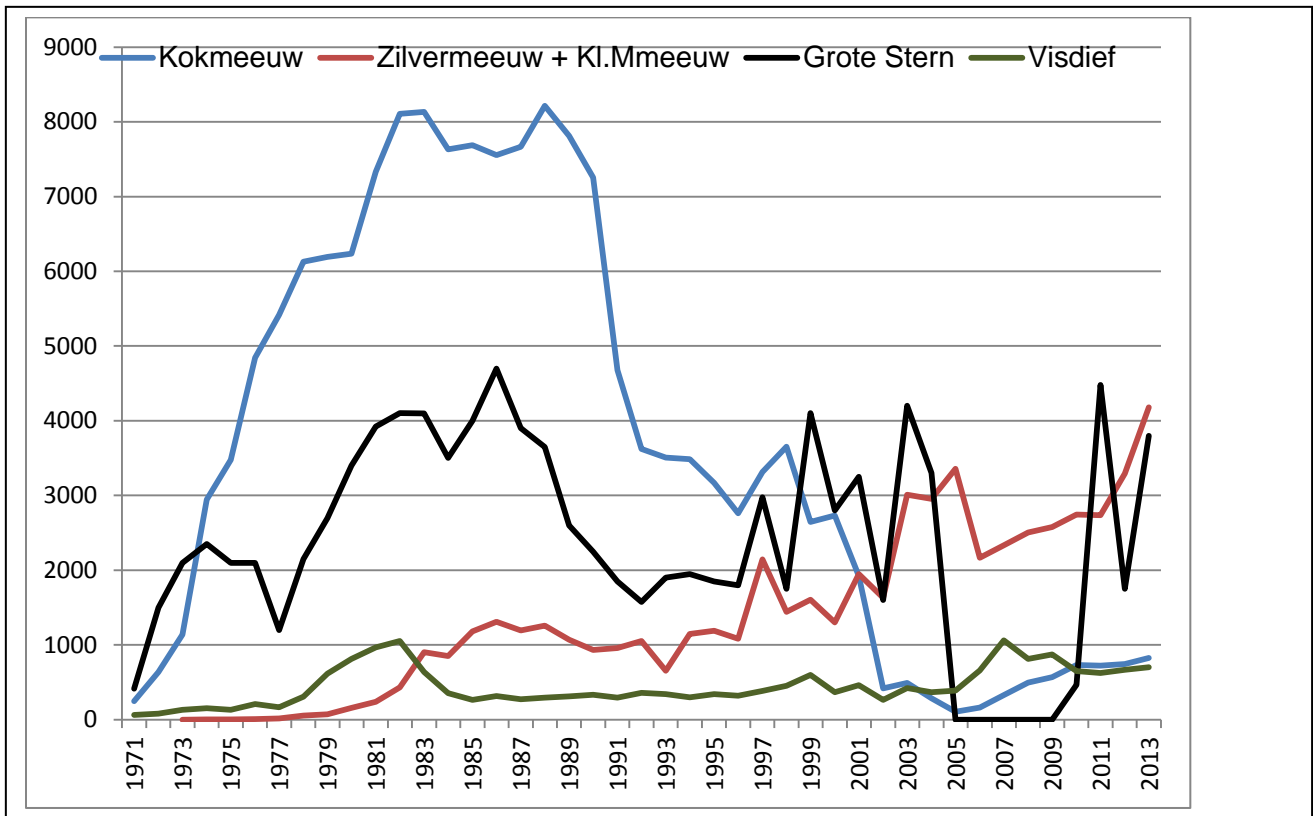
Met 18 broedparen is de Grevelingen wellicht de belangrijkste broedplaats van Nederland, al neemt ook elders het aantal broedparen toe.

Wanneer een nieuwe Rode Lijst wordt opgesteld kan de Grote Mantelmeeuw wel afgevoerd worden, zo kwetsbaar is het plekje van deze soort niet op de Nederlandse broedvogellijst. In internationaal opzicht is de Nederlandse populatie niet van belang.

Grote Stern

Een aantal jaren hebben er geen Grote Sterns in de Grevelingen gebroed. Na het vertrek uit de Grevelingen ontstonden er vestigingen aan de zuidkust van Schouwen (Flauwersinlaag) en op de Scheelhoekeilanden nabij Stellendam. Echter, in 2010 ontstond er weer een vestiging op Markenje (hadden daar voor het laatst in 1990 gebroed). De kolonie (450) werd zoveel mogelijk met rust gelaten en het broedsucces was met 0,8 heel goed. In 2011 zaten alle sterns uit het Noordelijk Deltagebied op Markenje waar de 4479 broedparen met een broedsucces van 0,75 voor veel vliegvlugge jongen zorgden. Het jaar daarop (2012) koos de meerderheid weer voor de Scheelhoekeilanden en lag het broedsucces van de 1750 paren met 0,65 vliegvlug jong/paar wat lager dan in de beide voorgaande jaren.

In 2013 bleek Markenje met 3800 broedparen weer de grootste trekker. Factoren als ruime aanwezigheid van zitplaatsen (door het op 1 april verlaagde peil), wat meer dekking door aangepast maaibeheer en tijdelijke afwezigheid van Slechtvalk, speelden daarbij een rol. Tijdens de vestiging was er aanzienlijke predatie van eieren door Zwartkopmeeuwen. Later in mei viel tijdens een stortbui zoveel regen dat een deel van de legsels in het water kwam te liggen. Veel eieren kwamen niet uit. In het noorden van het land was er voor Grote Sterns door het langdurig koude zeewater en regelmatig barre weersomstandigheden gedurende de kuikenfase een voedselprobleem. Ook op Markenje hield het niet over, maar er was geen opvallende sterfte onder de

Figuur 25. Verloop van Kokmeeuw, Grote Stern, grote meeuwen (Zilvermeeuw + Kleine Mantelmeeuw) en Visdief in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Tabel 30. Aantalsverloop Grote Stern per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bormenede	Kabbelaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003				4200			1									4201
2004				3300												3300
2005																0
2006							1									1
2007																0
2008																0
2009																0
2010									465							465
2011									4479							4479
2012									1750							1750
2013									3800							3800

aanwezige kuikens. Het uiteindelijk broedsucces lag met circa 0,3 vliegvlugge jongen/paar een stuk lager dan in de voorgaande jaren.

De tamelijk langdurige aanwezigheid van onderzoekers om eieren en kuikens te controleren in de opgezette enclosure (omheinde ruimte waarbinnen de legfels en kuikens gevolgd worden) lijkt in dat opzicht een extra belasting. Ook de aanwezigheid en het voortdurend onderlinge gekrakeel van een toenemend aantal tussen de Kokmeeuwen en sterns broedende Brandganzen, is ongunstig.

Evenals gewoonlijk werd het wel en wee van Grote Sterns elders in de Delta, Nederland en Noord-Frankrijk met grote interesse gevolgd. In het Grevelingenverslag 2013 (in prep.) wordt uitgebreid ingegaan op vestiging en verloop van het broedproces van de Grote Stern op Markenje en de overige kolonies in Nederland en België.

Met 3800 paar Grote Sterns komt de Grevelingen op bijna 50% van het Deltagebied en op ruim een kwart van het landelijk totaal. Daarmee is de Grevelingen van internationaal belang voor deze soort.

Samen met de op 7,5 km afstand gelegen Scheelhoekeilanden werd met 5.333 broedparen een record voor het Noordelijk Deltagebied bereikt, sinds de ineenstorting van het bestand in de zestiger jaren.

Tabel 31. Aantalsverloop Visdief per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied																
Visdief	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003	34			173	6	6	22		116		3	47	1		16	424
2004	100	1		30	3	18	38		101	24		45			6	366
2005	39			57	3	8	40	2	210	12	6	27			1	405
2006	32			76	6	15	22	12	360		28	78	3		27	659
2007	7			175	1	31	50	40	400		32	68	2	148	110	1064
2008	10			125		57	20	28	325		26	42	3	103	80	814
2009	76			80	7	24	10	68	310		28	31	12	116	110	872
2010	105			44	7	15	6	27	200		42	16	20	132	37	651
2011	134	1		55	8	9	3	15	285		78		2	20	14	624
2012	133			30	16	20	2	31	279		62	12	7	76		668
2013	148			35	6	12		31	292		41	26		57	54	702

Visdief

Het aantal broedparen van de Visdief nam iets toe. De Hompelvoet en Markenje zijn de belangrijkste broedgebieden. Deze liggen gunstig ten opzichte van het belangrijkste foerageergebied: de kustzone van de Noordzee en de doorlaatsluis in de Brouwersdam. In het verleden was de Kabellaarsbank in dat opzicht ook van belang, maar de nabije aanwezigheid van tal van predatoren, waaronder Havik, heeft het animo voor deze locatie doen bekoelen. Slik Dijkwater zorgde voor een toename. Wellicht dat deze vogels, evenals die van de Grevelingendam in hoofdzaak op de Oosterschelde en het Krammer-Volkerak foerageren.

Op Markenje valt een verschuiving waar te nemen. Het middengebied raakt leger en een deel van de broedvogels zit tegenwoordig op een schelpenbankje ten westen van Markenje. Predatie van eieren en kuikens door gespecialiseerde meeuwen en het onbehouwen of agressieve gedrag van Brandganzen zijn daarbij van invloed. Maar ook het schelpenbankje wordt geplaagd door gespecialiseerde Zilvermeeuwen, die tot op het laatst nog vrijwel vliegvlugge kuikens naar binnen slikken.

Ondanks dat was 2013 dankzij de meer gunstige weersomstandigheden vanaf eind juni een beter jaar dan beide voorgaande. Naar schatting zat circa 12% van de Deltapopulatie in 2013 in de Grevelingen, die hiermee van regionaal en nationaal belang is.

Tabel 32. Aantalsverloop Noordse Stern per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied																
Noordse Stern	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003	2	1		21		4			5			7	1		2	43
2004	2			3		12	2		5			9	1			34
2005	3			2		7	1		2		3	4				22
2006	3	2		19		6	2	1	10		3	8	1		1	56
2007	2			22		9			7			3	2			45
2008	2	2		11		10			4			13	2		1	45
2009	3			25		7	1	2	3		2	10	4		2	59
2010	4			25		8			8		2	5	2		1	55
2011	2	2		8		7		1	4		2	8	3			37
2012	2	2		5		12		1	5		2	22				51
2013	4	2		4		6			4		2	30				52

Noordse Stern

Het aantal broedparen van de Noordse Stern was in 2013 nagenoeg gelijk aan 2012. Wel was er op de Slikken van Bommenede een flinke afname maar die werd gecompenseerd door een toename op de Slikken van Flakkee-Zuid waar nu meer dan de helft van het aantal broedparen in de Grevelingen te vinden is. Op de voorheen belangrijke Kleine Stampersplaat nam het aantal al eerder af door afslag van het broedgebied en verdringing door Grote Mantelmeeuw. Het broedsucces is in de Grevelingen meestal erg laag.

In het Deltagebied broeden weinig Noordse Sterns (zuidrand verspreidingsgebied). Het aantal kan jaarlijks aanzienlijk variëren, maar de Grevelingen is daarbij altijd erg belangrijk. In 2013 lag het Grevelingenaandeel van de Delta op circa 70%. Landelijk gezien is de populatie van veel minder belang (in 2013 ca. 6 %) en internationaal gezien stelt het niets voor.

Tabel 33. Aantalsverloop Dwergstern per deelgebied 2003 t/m 2013.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommene	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003		1		10		14			7	13	5	7	3		3	63
2004	2					15		2					16		1	36
2005	1					32			13	1		4	25			76
2006	2			18		9		10	19		27	35	12		2	134
2007	6	1		70		7		18	1		17	80	28			228
2008				42		9		25	2		20	68	38		1	205
2009				14		16		36	13		10	28	33		2	152
2010	10			32		12		22	35		15	12	52		1	191
2011	2	1		30		14		25	39		24	2	34		1	172
2012	2			1		32		28	37		44	11	12		2	169
2013				4		37		1	35		31	9			2	119

Dwergstern

Na eerdere toename kalft het broedbestand van de Dwergstern in de Grevelingen weer af. Voor een belangrijk deel wordt dit veroorzaakt door het beschikbaar komen van aantrekkelijke broedgebieden elders in het Deltagebied. Zo kwamen er in 2013 grote aantallen tot broeden in het natuurontwikkelingsgebied bij Westkapelle en op de Tweede Maasvlakte, bij beide gebieden ging het om meer dan 100 broedparen. Aangezien het gemiddelde broedsucces in het Deltagebied de laatste jaren maar pover was en de koek maar één keer verdeeld kan worden, houdt dat in dat toename in het ene gebied leidt tot afname in het andere. De afname in 2013 vond plaats op de schelpenbankjes bij de Kil, de Slikken van Flakkee-Midden en bij Battenoord. Het broedsucces was laag, zoals vaak in een seizoen met veel slechte weersomstandigheden (harde wind en veel regen).

Iets minder dan een kwart van de Dwergsterns in het Deltagebied (NL) broedde in 2013 in de Grevelingen.

Voor de Dwergstern is de Grevelingen ook van internationaal belang.

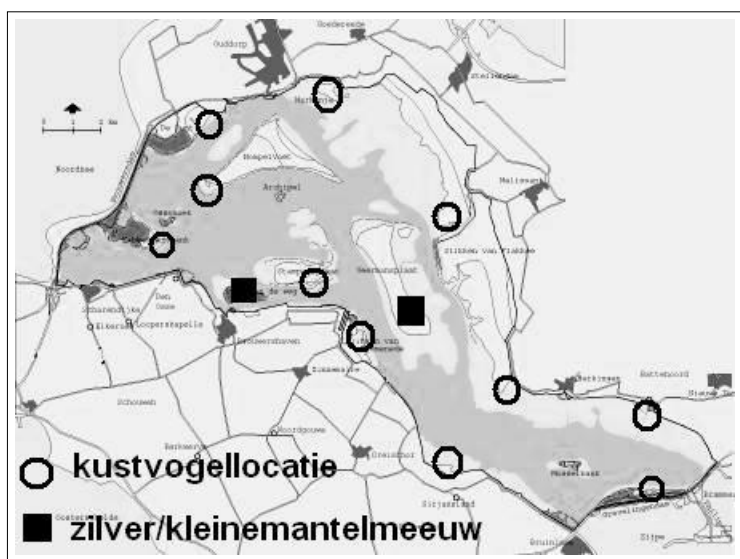
Dwergsterns zijn erg flexibel in de keuze van hun broedplaats. Nieuwe terreinen nabij goed foerageergebied worden snel bezet, maar deze raken door allerlei oorzaken (begroeiing, predatie, verstoring, overspoeling) vaak binnen enkele jaren alweer minder geschikt. Het aantal broedparen zal zodoende in de toekomst regelmatig pieken en dalen laten zien. Met het voorgestane peilbeheer kan in de Grevelingen ook op lange termijn geschikt broedgebied in stand gehouden worden.

Verspreiding kustvogels

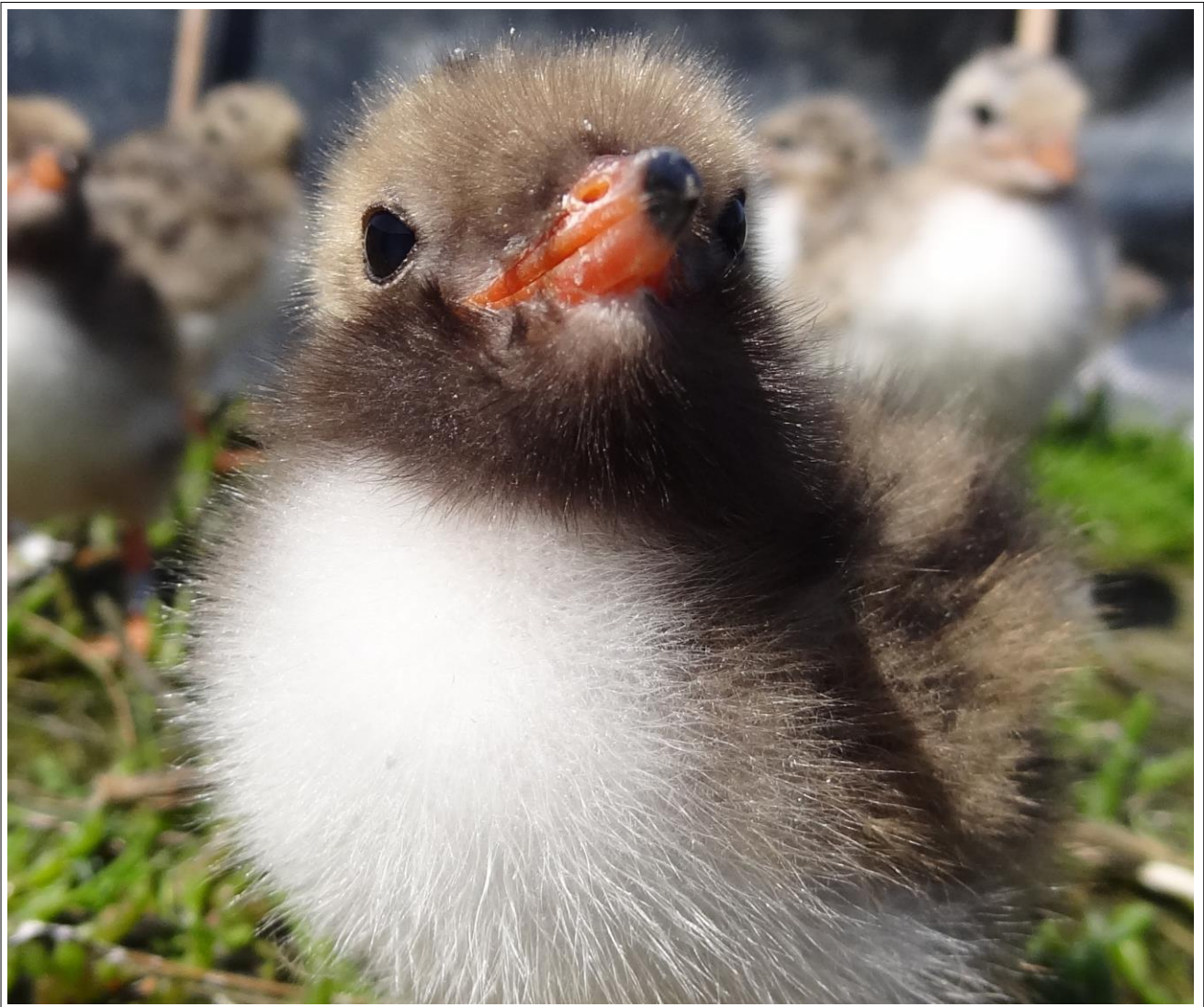
Alle kustvogellocaties in de Grevelingen betreffen laaggelegen terreinen en schelpenbanken waarbij de invloed van het zoute meerwater van belang is om het gebied open te houden. Iets hoger gelegen gedeeltes worden aanvullend gemaaid (Markenje, Kabellaarsbank, Kleine Stampersplaat, Westpunt Hompelvoet).

Het kustvogelbeheer is er op gericht de bestaande locaties zo goed mogelijk in stand te houden door de vegetatie niet te laten verruigen (jaarlijks 1x maaien), zo nu en dan schelpen te storten en indien noodzakelijk een rattenbestrijding uit te voeren.

Er zijn altijd nogal wat knelpunten bij de voor kustvogels beschikbare terreinen. Zo hebben Markenje en de Kleine Stampersplaat met afslag te kampen, op andere plaatsen is er het grazend vee dat de vogels verstoort of de legsels vertrapt en op veel plaatsen is er een toename van grote meeuwen die de vestiging van meer kwetsbare kustvogels belemmert. In Tabel 34 wordt een overzichtje van de knelpunten gegeven.

Figuur 26. Overzicht belangrijkste broedplaatsen voor kustvogels in de Grevelingen.

Figuur 27. Visdiefkuiken Markenje.

Tabel 34. Globaal overzicht knelpunten en beheermaatregelen voor broedende kustvogels

	afslag	vee / begrazing	verstoring recreatie	grote meeuwen	roofvogels	isolatie probleem	maaieren	schelpen- stort	getij 50 cm
Kabellaarsbank	○	○	●/○	●	●	○	●	A	x
Hompelvoet-westpunt	○	●	●/○	●	●	○	●	●	x
Hompelvoet-slik	○	●	○	●	●	○	○	A	x
De Kil-schelpenbankjes	○	○	●	●	●	●/○	○	○	x
Markenje	●	○	●/○	●	●	○	●	A	x
Sl.v.Flakkee-Noord	○	○	○	○	●	○	○	○	x
Sl.v.Flakkee-Midden	○	●	○	●	●	○	○	●	x
Sl.v.Flakkee-Zuid	○	●	○	●	●	○	○	A	x
Sl.v.Flakkee-Kop v Zuid	○	○	●	?	○	○	○	○	x
Battenoord	○	○	●	?	?	?	○	A?	x
Grevelingendam	○	○	●	?	○	○	○	○	x
Slik Dijkwater	○	○	?	●	?	●	○	●	x
Slikken v Bommenede	○	●	○	●	●	○	●	●	x
Kleine Stampersplaat	●	○	○	●	●	○	●	●	x
Dwars in de Weg	○	●	○	●	○	○	●	○	x

● = aanwezig / van toepassing ○ = niet aanwezig / niet van toepassing ? = onbekend A = aanbevolen x = verdwijnt

Kustvogels en peilbeheer

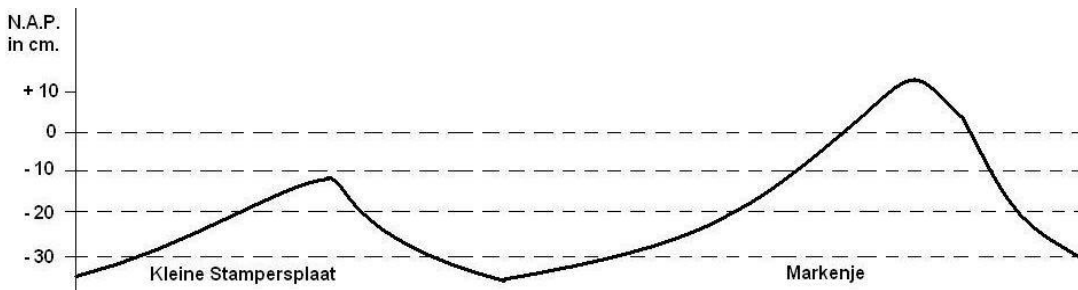
waterhoogte / maand 2013	jan.	febr	mrt	april	mei	juni	juli 1-17	juli 18- 24	juli 25- 31	aug	sept	okt	nov	dec
maximale hoogte	- 10	- 10	-17	-18	-22	-22	-26	-22	-13	-13	-10	-5	-13	-13
minimale hoogte	- 28	- 30	-29	-30	-30	-29	-30	-26	-23	-22	-22	-24	-26	-26
gemiddelde hoogte	- 20	- 19	-23	-26	-26	-27	-27	-23	-18	-17	-16	-15	-19	-19

Tabel 35. Waterhoogten in cm NAP volgens meetpaal Rijkswaterstaat Bommenede (BOM1-meetnet ZEGE) in 2013. De gemiddelde hoogte is niet exact berekend maar door mij ingeschat aan de hand van de gegevens (waterhoogte per 10 minuten). Met grijze arcering het tijdvak met iets lager waterpeil ten gunste van kustbroedvogels (2 april - 17 juli 2013).

Aan de basis van het kustvogelbeheer in de Grevelingen staat het peilbeheer van Rijkswaterstaat. Hoewel al jaren toegepast, is in verband met eventueel toekomstige wijzigingen het onderstaand peilbeheer in 2013 officieel vastgelegd middels een Peilbesluit van Rijkswaterstaat. Hieraan kunnen rechten ontleend worden.

Het peil in de Grevelingen wordt geregeld middels de sluis in de Brouwersdam, waar zeewater de Grevelingen in en uit stroomt. In principe wordt de sluis zoveel mogelijk open gehouden, waardoor er in de Grevelingen een minigetij is van enkele centimeters. Randvoorwaarde voor het peilbeheer is dat de uitersten waarbinnen het peil fluctueert liggen tussen de -10 en -30 cm NAP. Doorgaans wordt op -20 cm NAP gestuurd. Door langdurig harde wind kan scheefstand in het meer (bekken) ontstaan, waardoor lokaal grotere verschillen mogelijk zijn, zoals bij westelijke wind een hogere waterstand aan de oostzijde van het gebied. Omdat de meetpaal bij Bommenede min of meer in het midden van het gebied staat, is het effect van scheefstand nauwelijks van invloed op het gemeten peil.

Door sinds 2005 gedurende het broedseizoen op een iets lager peil te sturen, vallen langzaam aflopende oevers en schelpenbankjes droog. Hierdoor ontstaat er broedgebied (en voor sommige soorten ook foerageergebied) voor kale grondbroeders (Kluten, plevieren, Dwergstern, Visdief, Noordse Stern). Met Rijkswaterstaat Zeeland wordt jaarlijks op constructieve wijze overleg gevoerd of er belemmeringen zijn om op half juli terug te gaan naar het gebruikelijke peil. Het gaat daarbij om de aanwezigheid van broedvogels met laaggelegen nesten die door peilverhoging in de problemen komen.

Figuur 28. Profielschets Kleine Stampersplaat en Markenje in relatie tot het peilbeheer in de Grevelingen

Om de kale of met zoutplanten begroeide zone waar gebreed kan worden zo breed mogelijk te houden, wordt van deze zijde al jaren gepleit voor incidenteel hogere waterstanden buiten het broedseizoen. Met name begin augustus en begin maart. Daarnaast zou gedurende het winterhalfjaar op een gemiddeld wat hoger peil gestuurd kunnen worden. Aanbevolen wordt dan ook om de marges waarbinnen het peil mag fluctueren iets te vergroten (voor vergroting van de peilmarges met meer dan 16 cm is een MER-procedure verplicht).

Een peil dat gedurende de broedtijd tussen -25 en -30 cm NAP ligt en dat daarbuiten schommelt tussen -25 en 0 cm NAP, met incidenteel (tweemaal enkele dagen: namelijk begin augustus en half maart) hogere waterstanden tot +5 cm NAP lijkt voor duurzame aanwezigheid van kustvogelbroedterrein ideaal. Dit beheer is tevens gunstig voor het instandhouden van zilte vegetaties. Een dergelijk peilbeheer vereist geen aanpassingen van de bestaande oeverbescherming en recreatieve infrastructuur zodat daar zonder bezwaar kan toe worden overgegaan.

Een getij, met een getijslag van 50 cm waarbij het peil rond NAP of -10 cm NAP schommelt, zoals dat voor de Grevelingen in combinatie met een getijdencentrale bepleit wordt, zou alle huidige broedplaatsen doen verdwijnen. Alleen bij een lage middenstand en wanneer de getijslag gedurende het broedseizoen kleiner zou zijn of rond een nog lager niveau zou schommelen, blijven sommige locaties voor kustvogels beschikbaar.

Peilbesluit Grevelingen, Rijkswaterstaat (Staatscourant 07-02-2013)

Sinds de afsluiting van de Grevelingen in 1971 is het peilbeheer formeel niet vastgesteld. Het vaststellen daarvan is herhaaldelijk uitgesteld om beslissingen over het beheer niet te doorkruisen. Het is nu de reële verwachting dat binnen afzienbare tijd keuzes over het toekomstige beheer van het Grevelingenmeer zullen worden genomen. Die keuzes kunnen van invloed zijn op het huidige feitelijke peil en het huidige beheer. Het is daarom van belang, gelet op de positie van belanghebbenden rondom het Grevelingenmeer, dat feitelijke peil formeel in een besluit vast te leggen. De staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu is derhalve voornemens om in een besluit vast te leggen dat het peil gedurende het gehele jaar zal fluctueren tussen maximaal NAP -0,10m en minimaal NAP -0,30m. Daarbij zal het middenpeil zoveel mogelijk worden gehouden op NAP -0,20m NAP waarbij tijdens het broedseizoen gestuurd wordt op een middenpeil van NAP -0,26m en in de periode september-februari in drie perioden van drie weken gestuurd wordt op een middenpeil NAP -0,16m. Genoemde peilen zijn exclusief op- en afwaaiing gemeten op de locatie BOM1 in het midden van het meer.

Los van de noodzaak om de zuurstofproblemen in de diepere delen van de Grevelingen aan te pakken, is het opvallend dat de gevolgen van de invoering van 50 cm of meer getij voor kustbroedvogels van meet af aan veel te optimistisch is ingeschat.

Op dit moment erkent men schoorvoetend dat de invoering van 50 cm getij voor kustbroedvogels negatief uit zal pakken en wordt er wel over enige compensatie / mitigerende maatregelen gesproken. Hoewel daarbij wordt opgemerkt dat dit niet verplicht is. Hoezo niet? Omdat de doelstellingen bij de kustbroedvogels steeds voor het Deltagebied als geheel geformuleerd zijn? Deze soorten moeten dan wel elders gecompenseerd worden en aangezien dat voor een aantal soorten elders helemaal niet mogelijk is, is er wel degelijk een verplichting om in de Grevelingen mitigerende maatregelen te nemen aangezien er sprake zal zijn van significante afname.

Kustbroedvogels behoren tot de kernopgaven voor het Natura 2000-gebied Grevelingen.

Alle huidige broedgebieden zullen bij invoering van 50 cm getij in combinatie met een getijdencentrale ongeschikt worden. Veel te gemakkelijk wordt aangenomen dat nieuwe broedgebieden wel vanzelf zullen ontstaan en dat het getij voor betere voedselcondities voor de kustvogels zal zorgen zodat voor hun lot niet gevreesd hoeft te worden.

Mitigatie

Onderstaande maatregelen zijn beslist noodzakelijk. De kans dat een belangrijke soort als Strandplevier toch flink afneemt blijft echter ook met mitigatie aanwezig. De maatregelen moeten uitgevoerd zijn voordat getij wordt toegelaten.

- circa 10 cm lagere middenstand gedurende het broedseizoen en buiten het broedseizoen af en toe een extra hoog peil
- struweel verwijderen in een brede zone boven de toekomstige hoogwaterlijn
- eilandjes verhogen door opspuiting en oeverbescherming aanpassen
- eventueel geul rondom eilandjes verdiepen (mogen tijdens laag water niet droog vallen)
- nieuwe eilandjes aanleggen inclusief oeverbescherming
- eilandvorming door afsnoering (geul rondom hoger gelegen deel graven, bijvoorbeeld door enkele kreken te verbinden zoals dat ook bij de Slikken van Flakkee-Midden gebeurd is)
- schelpenstort op geschikte locaties

Afhankelijk van de gekozen middenstand (peil waar om heen het getij schommelt) zullen de compensatiemaatregelen meer of minder ingrijpend zijn. Maar bij een middenstand van -20 cm NAP wordt bijvoorbeeld Markenje al ongeschikt voor Grote Sterns, zelfs wanneer gedurende het broedseizoen met een middenstand van -30 cm wordt gewerkt. Het afgelopen seizoen lagen de eieren van de sterns op het hoogste deel van het eiland bij een vast peil van -26 cm door veel neerslag te lang in het water. Ook in de tachtiger jaren was dat verschillende keren het geval. Wanneer de hoogwaterlijn ruim 25 cm hoger komt te liggen is het hoogste deel van het eiland ook onder normale omstandigheden volledig ongeschikt als broedgebied. Vrijwel alle andere broedgebieden van kustvogels in de Grevelingen, met uitzondering van de grotere meeuwensoorten liggen nog lager dan Markenje.

Als alternatief voor het oplossen van de zuurstofproblematiek zou gedacht kunnen worden aan een beperkte getijslag van 30 cm, schommelend rond een middenstand van -30 cm NAP, met een lagere middenstand gedurende het broedseizoen. Dit zal vermoedelijk een duidelijke verbetering opleveren ten opzichte van de huidige situatie, waardoor de kans op toenemende zuurstofloosheid in ondiepere delen gedurende warme zomers zal afnemen. De huidige zeer grote natuurwaarden op het vlak van schrale vegetaties, kustbroedvogels en Noordse woelmuis blijven daarmee behouden.

Achtergrondgegevens kustbroedvogels

Uit de rapportage **Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2012** van Rob C.W. Strucker, Mark S.J. Hoekstein en Pim A. Wolf voor RWS Centrale Informatievoorziening (rapport BM 13.18) is de onderstaande tabel over genomen.

Deze tabel is in de voorafgaande bespreking gebruikt om het belang van de broedvogelaantallen in de Grevelingen in een breder kader te plaatsen. Daarnaast is ook gekeken naar de voorlopige aantallen voor 2013 die in een document naar de tellers ter aanvulling en controle na afloop van het broedseizoen worden gestuurd. Weliswaar is dat overzicht nog onvolledig, maar het geeft wel een indicatie waar het ongeveer op uit zal komen.

Tabel 36. Aantal broedparen van kustbroedvogels in het Deltagebied in 2012, het gemiddeld aantal broedparen in de perioden 2007-2009 en 2010-2012, trend (2007-2012; - afnemend, = stabiel, + toenemend) en het percentage van de Nederlandse en Noordwest-Europese populatie dat in het Deltagebied broedde.

Soort	aantal 2012	Gem. aantal 2007-2009	Gem. aantal 2010-2012	Trend ¹ 2007-2012	% NLpopulatie 2009-2011	% NWEur. populatie
Kluut	2228	2645 ²	2391	-	50	11
Kleine Plevier	150	138	155	+	12	1
Bontbekplevier	147	165	161	=	39	<1
Strandplevier	169	154	164	-	81	19
Zwartkopmeeuw	1702	1219	1515	+	82	37
Kokmeeuw	21907	18542	21210	=	18	3
Stormmeeuw	684	552	629	+	13	<1
Kl.Mantelmeeuw	42332	40678	44405	+	43	15
Zilvermeeuw	18274	18166 ³	18747 ⁴	?	35	3
Gr. Mantelmeeuw	24	17	20	+	40	<1
Grote Stern	7407	7044	6309	+	33	16
Visdief	5692	6394	5437	-	28	8
Noordse Stern	72	74	67	=	7	<1
Dwergstern	551	513	474	+	64	9

¹ De trend werd bepaald met behulp van een grafiek met een lopend gemiddelde over drie jaar (dus de waarde voor 2012 is het gemiddelde van 2012 en de twee voorgaande jaren etc.) Wanneer het verschil tussen het lopend gemiddelde in 2007 en dat in 2012 groter is dan 5% van de populatie, is er sprake van een positieve of negatieve trend.

² gemiddeld aantal te laag door het ontbreken van een telling in een kolonie in 2007

³ gemiddeld aantal te laag door het ontbreken van een telling in een kolonie in 2007, 2008 en 2009.

⁴ gemiddeld aantal te laag door een onvolledige telling in een kolonie in 2010 en 2011.

6. Literaturopgave

1. *Hoekstein M.* 2013. Broedvogels van vier BMP-plots in de Grevelingen: Slikken van Flakkee Noord, Slik de Kil, Plasjes de Punt en Slikken van Bommenede in 2013. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief, Goes
2. *Kraker, Kees de,* 2013. Broedvogels Grevelingen – 2012. Staatsbosbeheer / Ecologisch advies bureau Sandvicensis. Burgh-Haamstede.
3. *Strucker Rob C.W., Hoekstein Mark S.J., Wolf Pim A.* 2013. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2012. Rapport RWS Centrale Informatievoorziening BM 13.18
4. *Vergeer J.-W., Oomen D., Kampichler C., Marx L., Sierdsema H & Zoetebier D.* 2013. Beleidsmonitoring broedvogels EHS en beheergebieden in Zeeland 2010-2012. Sovon-rapport 2013/62. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
5. *Wetsteijn, L.P.M.J.,* 2011. Grevelingenmeer: meer kwetsbaar? Een beschrijving van de ecologische ontwikkelingen voor de periode 1999 t/m 2008-2010 in vergelijking met de periode 1990 t/m 1998. RWS Waterdienst, Lelystad.